

בסיעתא דשמיא

קונטרס

תמצית מסקנות הדף

על

תלמוד בבלי

מסכת שבועות

לסיכום ולחזרה מהירה על עיקרי המסקנות העולות מן הגמרא

לפי סדר הדפים

ובסופו ליקוטים, הערות ודברי הרחבה

תמצית מסקנות הדף - מסכת שבועות

בסיעתא דשמיא

מהדורה ראשונה - תמוז התשע"ה (פ"ג), התשע"ז (ה-ח), כסלו התשע"ח (א-ב, ד) | הידור: אייר התשפ"ה, עם עדכונים ממהדורה שנייה (בעריכה) לפרק ראשון - לכבוד תחילת לימוד המסכת בדף היומי

הזכויות שמורות, והרשות נתונה להעתיק לצרכי לימוד תוך שמירה עליהן
לתיקונים, להערות ולקבלת עדכונים וחומר נוסף: יעקב מתלון, hluach@gmail.com

פתיחה

כידוע, הסיכום וסידור הדברים חשובים ביותר לקניין הלימוד, "עד שתהא סדורה בפייהם" (עירובין נד:), וכדברי ריש לקיש (תענית ח.): "אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל - בשביל משנתו שאינה סדורה עליו". וכן בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ה): "הסודרן (זהו שהמשניות והברייתות סדורין בפיו - פני משה) קודם לפילפולן (המפולפל ומחודד ואין הלימוד סדור בפיו כל כך)". הַגִּיל בדרך זו ודאי חש שמלבד התרומה המכרעת של הסיכום ושל הסידור לזכירת הלימוד, תרומתם משמעותית להבנת הסוגיה.

אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו, אשר זיכני להגיש לפני הלומדים את הסיכום **למסכת שבועות**. הסיכום ערוך לפי סדר הדפים; אין מטרתו לפרט את מהלך הסוגיה עם המשא-והמתן שבה, אלא להביא את המסקנות מהמהלך המרכזי של הסוגיה - על-פי פירוש רש"י - באופן קצר ותמציתי. המטרה היא לצאת עם מסקנה מהדף - מה הנושא, מהן הדעות השונות ומה ההכרעה (אם יש).

אין מטרת הסיכום המוגש כאן 'לחסוך' מהלומד את סידור הדברים בעצמו. מומלץ ללומד לחבר בעצמו סיכום בדרכו שלו, ואם ירצה יוכל להשוות עם סיכום זה (ובמקרה שטעיתי אבקש שיודיעני), וכך יוכל להפיק ממנו את מרב התועלת. כמו כן, יוכל הלומד להסתייע בציונים שבהערות השוליים, ולהשוות את מסקנת הסוגיה עם הנאמר בתלמוד הבבלי.

רווח של שורה ריקה בא לפני משנה חדשה.

הזחה מורה על הסתעפות חדשה בתוך הסוגיה הקודמת, כהמשך ישיר.

כוכבית (*) באה לפני פרט (או משפט) הלקוח מהעמוד הבא (אם הוא מרוחק יותר צוינו בסוף הפרט 'המיובא' הדף והעמוד). לא סומנו בכוכבית פרטים המתבארים בהמשך הישיר והטבעי של הסוגיה, המתגלגלת לעמוד הבא.

במשנה שפְּרִטִיָּה נידונים לאורך מספר דפים, בד"כ תסוכם כל פסקה במשנה בדף שבו היא נידונה, ולא בדף שבו נמצאת המשנה.

בהערות-השוליים הובאו השלמות לסוגיה ממסקנות סוגיות אחרות שבתלמוד הבבלי, כאשר הדבר נוגע באופן ישיר ומפורש לסוגיה הנידונה. לא צוינו סוגיות מקבילות שבהן אין שינויים של ממש, או שהשינויים הם במהלך הסוגיה או בפרטים הנספחים לסוגיה שלא הובאו בגוף הסיכום. יש לציין כי רבים מהציונים נזכרים בפירושי רבותינו שעל המסכת.

לסיכום צורפו, בסופו, 'הערות חיצוניות', שבמקורן הן בקובץ נפרד - ובהן הרחבות שאין מקומן בגוף הסיכום, הערות על הנאמר בגוף הסיכום או ציונים והשוואות, שיטות מפרשים וכדומה, שאינם מתאימים לבוא בגוף הסיכום לפי האופי שלו. אין קריטריונים לנושאים שההערות עוסקות בהם, אלו בעיקר דברים שעלו במהלך הלימוד, ובד"כ נוגעים למסקנות העולות מן הסוגיה. יש לציין כי לא כל הדברים נכתבו אחרי עיון ממצה (כתובת למשלוח תיקונים והארות: hluach@gmail.com).

מסכת שבועות

- 4.....שבועות שתיים - פרק ראשון (ב-יד).
- 5.....ידיעות הטומאה - פרק שני (יד-יט):
- 6.....שבועות שתיים - פרק שלישי (יט-כט):
- 8.....שבועת העדות - פרק רביעי (ל-לו):
- 10.....שבועת הפקדון - פרק חמישי (לו-לח):
- 11.....שבועת הדיינין - פרק ששי (לח-מד):
- 13.....כל הנשבעין - פרק שביעי (מד-מט):
- 15.....ארבעה שומרין - פרק שמיני (מט:):
- 16.....הערות - מסכת שבועות

שבועות שתיים - פרק ראשון (ב.יד.)

- ב-ד 2' שהן 4' - שבועות ('שאוכל' ולא אוכל' + 'אכלתי' ולא אכלתי'; כ"ע *כו.;) אך רבי כר' ישמעאל; ידיעות טומאה (נטמא ושכח, ואכל קרבן או נכנס למקדש + שכחת קרבן ומקדש; רבי, כר' ישמעאל *ד:); ג"כ קרבן עולה ויורד (*ז.); יציאות שבת (הוצאה לרה"ר בידי העומד בפנים או בחוץ + הכנסות); מראות נגיעים (שאת ובהרת + תולדותיהן; *לא כ"ע; ו.).
- ד: [רבי דורש כללים ופרטים; וכשהכללים סמוכים דורש ריבויים ומיעוטים, כתנדר"י, אך רבנן כדאמרי במערבא, כללים ופרטים.]
- ה. יציאות השבת - 2' שהן 4' בפנים, וכן בחוץ - רב פפא, רב אשי: 2' לחיוב + 2' לפטור (½ מלאכה, ואסור), וכן בהכנסות; רבא: רשויות 2' (רה"ר ורה"י) שהן 4' איסורים בפנים ו-4' בחוץ.
- ו-ה: מראות נגיעים; "בהרת" עוזה כשלג ("לכנה הוא", "עמק"); תולדתה (גז"ש "לכנה" משאת) כסידההיכל; שאת - כצמר לבן בן יומו (כמשמעותו, גבוה); תולדתה - "ספחת" - כקרום ביצה. אב ותולדה מצטרפים (כ-2 מלכים ו-2 שריהם). אך לרבי עקיבא מצטרף כל מראה עם הסמוך לו בדרגת הלפון (שאת עם שתי התולדות), כדבריו לגבי נגע לבן אדמדם.¹
- ז. בפרשת קרבן עולה ויורד² - "אן נפש אשך תגע בל-דבר טמא...³" (או אכל נבלת עוף טהור; "בה" - ואכל בשר קודש (רבי: גז"ש "בהמה טמאה" מקדשים), או נכנס⁴ למקדש (רבא: גז"ש "טמאתו" מפרשת פרה)⁵.
- *תנאי חיוב הקרבן - ידיעה, שכחה ('ונועלם ממנו והוא ידע'), ואחרי החטא ידיעה (ד. ה.)⁶. ידע *שנטמא; ויא לא ר"א: ידע כמה נטמא (יט:); *רבי: למד מרבו שהנוגע טמא, ושכח כשנגע (ה. ועי' *יד:). אך *לר' ישמעאל א"צ ידיעה בתחילה (יט: ט.). *ונועלם" נוסף - ר"ע: למעט שכחת מקדש וקדש (ד.); *ר' ישמעאל (יד:); *ורבי: לרבות אותם (ד:).
- [ר"א: 3 פרות בטמא שאכל שלמים - לכלל, לפרט שיצא ללמד (קדשי מזבח); ולדבר בלתי-אכיל (עצים; ולר"ש חטאת פנימית).]
- ז-ח: היתה ידיעה בתחילה, ואחרי החטא עדיין לא נודע לו - השעיר-הפנימי ('לה") של יום-הכיפורים תולה (=מגן מייסורים, רבא) עד שיודע לו ויביא עולה ויורד ("וכפר על-הקדש מטמאת -ר"ש: של הקודש; ר' יהודה: שהוקלו, בעולה ויורד) בני ישרל, ומפשעיהם לכל-חטאתם (העתידים לבוא לידי קרבן, ועדיין אינם בני קרבן, ולא כשנודע לו סמוך לכניסת יוה"כ").
- ח: ידע בסוף ולא בתחילה - מתכפר ביוה"כ בשעיר החיצוני (המוסף). הוקש לפנימי *מלבד חטאת הכפרים" (ב.), שיש ידיעה בפנימי "אחת" ולא על דבר נוסף; ורק "אחת בשנה". ולר' ישמעאל (*יט: - בעולה ויורד (והשעיר לשאין ידיעה).
- ט. אין ידיעה כלל - שעירי הרגלים מכפרים⁷ (מוסכם. *אלה תעשו לה' במועדיכם" (י.). הוקשו לשל ראש-חודש המכפר בעניין קודש). ר' יהודה: וכן שעירי ראשי חדשים⁸ (בניין אב משעיר-יוה"כ החיצון; "לחטאת לה" חטא הידוע רק לקב"ה); ר' שמעון: לא, אלא על טהור שאכל קודש טמא ("לשאת את-עון [1 בלבד] העדה" וגז"ש מצייץ "את-עון הקדשים")⁹.

¹ ובמשנה בנגעים (א, ד; ובזבחים פז; רש"י שם, תוס' שם וכאן ב.). ר' חנינא הסגן: 16 מראות נגיעים (4 + 3 עם שאת כ"ע + 1 צירוף תולדה עם תולדה = 8 ועוד 8 פתוכים (תערוכות אדמומית) שלהם. בזבחים אינו; ר"ע: ב; ול"ג במשנה); ר' דוסא: 36 (4+4 פתוכים x נגיעי עור-בשר, שחיומקוה, נקח, קרחת-יגובתח = 32; + יריקת ואדמדם שבנגדים ושבתים); עקיבא: 72 (הגל בתחילה, ואחרי ההסגר); וכחלוקת על מניין פעמוני המעיל (זבחים שם). ר' הערתנו החיצונית (ב.).

² =תלוי במצב הכפסי (שעיר מביא כשבה או שיערה; דל - 2 צפרים; ועני מרוד מנחת חוטא). בניגוד לחטאת קבועה. כן החוטא בשבועת ביטוי (יט: ובשבועת העדות (ל. האמורים בפרשה ג"כ (ונפתח בדין טומאה, הקצף; ג.). וכן מצורע (2 צפרים תחת חטאת ועולה) ויולדת (עוף תחת כבש לעולה. בהם אין מנחה). כרתות (י:).

מקרבן זה, ב"ד פטור על הוראה (יז:). גז"ש מיוחד. כהן-גדול ומלך - ר"י הגלילי: פטורים (אין בא לידי ענין; אפי' הצטרע). ר"ע: מלך חייב, חוץ משבועת-העדות (אינו מעיד); וכהן-גדול פטור ("זה קרבן אהרן", ו"מאת מאלה" לפטרו מעניות ומעשירות). אך חייב פה. ר"ש: חייבים, חוץ ממלך על שבועת העדות, ומכ"ג על שבועת בדלי-דלות ("זה קרבן") ועל טומאת קדשים ("מתוך הקהל", ואין חטאתו כחידים). ר"א (*כד:). מלך חייב שיעיר, על טומאת קדשים (יש כרת). הכל בהוריות (ח: ט:).

³ האזוהרה והקרת נלמדו במס' מכות (יד: ובזבחים (לג-לד.). כרת לטמא שאכל בשר-קודש - 'והנפש אשר-תאכל בשר מנחה... ונקרתה'. אזוהרה - ר' יוחנן (תנא ברדלא): גז"ש "טמאתו" מטמא שנכנס למקדש; ריש לקיש: "בכל-קדש לא-תגע" והוקש "ואל-המקדש" (ותנה), ומלקות יש אף לטמא שנגע בקודש, ואף לאוכלו קודם וריקת הדם למזבח (ר' יוחנן חולק; והפסוק מזהיר על נגיעת טמא בתרומה). על אכילת בשר-קודש שנטמא לפני וריקת הדם פטור (מנחות כה:). ור' הערתנו לזבחים.

תנן בניור (נו:); ר' יהושע: כל טומאה מן המת שאין נזיר סותר ומגלה עליה (שם נד:; ומ"מ:). אינה מחייבת את הבא למקדש (ר"מ: תחייב, כשרץ! ולא היא (רמב"ם, ר"ע); שאין דנים ק"ו נגד הלמ"מ (תפא"ז). והדתנן (פרה יא, ד) כל הטעון טבילה מן התורה חייב (אף טבול יום) - לשאר מילי ולא לביאת מקדש (כס"מ, תו"ט). טמא שלא נטהר כראוי - חייב על קודש ומקדש; כגון מים פסולים (פרה יב, ד); כן היה בגרורים שבראש האזוב, ור"א פוטר (שם יא, ז).

בפסח הנעשה בטומאה (פסחים צה:); אסורים זבים ונדות לאכול, אך אם אכלו אינם חייבים ("כל-טהור... והנפש..."). נכנסו למקדש - ר"א פוטר ("וישלו... צרע... טמא לנפש"); *ורבנן חולקים (מנחות צה:). נכנסו אז טמאי מת להיכל - מחלוקת לשונות בשם רבא. אכלו אמורי הפסח - רבא: פטורים על טומאה ("בשר... אשך לה").

⁴ עולא-ל: טמא שהכניס ידו לעזרה - חייב (הוקשה ביאה לנגיעה; ורק מצורע בשמיני בערב-פסח ששקבל בו לקריו מותר); רבינא: מודה שאין כרת; ר' אבהו: לא דרש ר"ל בעניין ביאה במקצת. מצורע סומך על אשמו בשער ניקורו, ולא יושט ידו לסמוך - כדר"ל; או כי ודאי יכניס רובו; או כי אינו מגיע לצפון העזרה (זבחים לב-לג:).

⁵ על כניסה למקדש חייבים גם טבול יום ומחוסר כפורים (מנחות כז:); כפי שהתרבו לכרת במזיד ("טמא יהיה" טבול, "עוד טמאתו בן" מחו"כ. מכות ח: ועי' פני' כאן ז:). רב: טומטום או אנדרוניגוס - אף שראו דם ולבן - פטור על כניסה למקדש ("מזכר עדי-נקבה (נדאיים, בטומאה היוצאת מהם) תשלוה"; עולא: אולי רק לר"א לפי חזקיה (*דלהלן ח:)), המצריך שידע כמה נטמא. גדה כח:). "מזכר עדי-נקבה תשלוה" (עירובין קד: ועע"ש) - כל הנעשה אב הטומאה, המכניס חייב (סוגיין שם); שמואל (בדעת ר' יהודה, ולא כר' יוחנן בן ברוקה): כל שיש לו טהרה במקוה (וסוגיין בנדה כח:), ונפק"מ לשקץ עצמו. מודים בכלי טמא-שרץ, ומאידך בכלי חרס.

⁶ אמר לו עד אחד נטמאת, ומכחישו - פטור מקרבן ('התננה"); ואם שותק חייב. 2 מעידים נטמאת' ואמר 'לא נכנסתי למקדש' - ר"מ מחייב חטאת (נאמנים, ק"ו ממתיה), וחכמים פוטרם (מיגו שאמר 'מוד הייתי'). וכן ב"לא נטמאת' בטומאה ישנה (לרבנן כאומר 'טבלתי'), אך ביהיום נטמאת' מודים לר"מ שחייב; ור' יהודה פוטר (נאמן על עצמו; רב יוסף: יאכל טהרות רק בסתר ולא יתן לאחרים); ר"ז: כן הלכה (כ"ו בכרתות יב:).

⁷ בהג' השבועות 2 שעירים (הבא עם הלחם, והמוסף), השני מכפר על טומאה שאירעה אחרי וריקת דם הראשון. ואת"ל שאין קרבן מכפר על חטא שאחרי הפרשתו (לא נפשט), צ"ל שלבי"ב מתנה (עי' להלן יא:); שלא תחול קדושה באחרון עד סמוך להקרתו; ולר"ש (שאינו לב"ד מתנה), אין להפרישם יחד (זבחים ו:).

⁸ גם בראש השנה, מלבד שעיר של ר"ה, קרב שעיר של ראש-חודש (סוכה נד:), והוא קודם לשעיר של ר"ה (תדיר'. זבחים פא. צא:).

י: ר"ש בן יהודה (חולק): לר"ש, מוספי הרגלים מכפרים גם על אכילת קודש טמא, והחיצון של יוה"כ גם על שאין ידיעה בתחילה ויש בסוף, ר' מאיר: כל המועדים הוקשו ("אֵלֶּה תַעֲשֶׂן לְהַ' בְּמוֹעֲדֵיכֶם"), ואף החיצון של יוה"כ (אך לא הפנימי; "אֶתֶּת בְּשִׁנְהָ"), כולם מכפרים על כל שאין ידיעה בסוף ועל אכילת בשר-קודש טמא.

י-יב: ר' יוחנן: כבשי תמיד שנתרו (בר"ח ניסן, מהכסף הַיָּשָׁן) - נפדים תמימים (ונקנים בכסף קדש); לַב ב"ד מִתְּנָה מראש (על אָבוּדִים לא, שאינם מצויים. ופרה-אדומה נפדית מכל סיבה, שהיא יקרה)¹⁰. ולר' שמעון אין לַב ב"ד מִתְּנָה, וקָרְבִים עולות לַקִּיץ המזבח' כשהוא בטל [ותנ"ה. מודה ר"ש ששעירי חטאת-ציבור שנתרו ירעו ובדמיהם יקנו עולות (שמה יוקרבו טרם כפרה). רנב"י, רב שימי מנהרדעא (לא כרבא): אין קונים לַקִּיץ המזבח' עולות-עוף (אין עוף בציבור)].

שעירי הרגלים, ר"ח ויוה"כ, שאָבְדוּ ונמצאו - קָרְבִים של זה בזה (אף לר"ש, כולם על טומאת המקדש וקדשיו).

יב: על זדון טומאת מקדש וקדשיו¹¹ מִכְפֵּר השעיר הפנימי ביום-הכיפורים (וְכִפֵּר עַל-הַקֹּדֶשׁ מִטֹּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם. לכו"ע).

שאר עֲבֻרוֹת - עֲשָׂה וְלֹא, כרת ומיתת-ב"ד, זדון, וספק שהרגיש בו או שלא¹² - השעיר-המִשְׁתַּלֵּחַ מִכְפֵּר. כרבי, ש"יזם הַכֹּפְרִים הוּא מִכְפֵּר אף ללא תשובה (מלבד כּוֹפֵר, מְזוּלִזְבֵּד"ת וּשְׁלֹא-נִימּוּל; "דְּבַר-ה' בְּזֶה... הַכֶּרְתוּ תִּכְרְתוּ (אף אחרי יוה"כ, אם) עֲוֹנָה בָּהּ"); אך לרבנן לא ("אֲתָן". ובתשובה, עֲשָׂה מִתְּכַפֵּר תְּמִיד¹³. ו"הַכֶּרְתוּ תִּכְרְתוּ" - אפי' מיתה אין מִמְּרַקָת). ר' יהודה (ספרא) - רב יוסף: כרבנן; אביי: תִּלְקוּ תִנְאָיִם; רבא: כרבי, ומודה ר' שְׁכָרְתָהּ שֶׁל אִיסוּרֵי יוה"כ אין מִתְּכַפֵּר ("אֲתָן").

יג: הַפְּהָנִים שווים לְעַם בכפרת השעיר המשתלח (ר' יהודה {*ורבי; יג.}; "וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל-כָּל-עַם הַקֹּהֵל יִכְפֹּר"). ר' שמעון חולק (הוקש לשעיר "אֲשֶׁר לְעַם"; אלא הם בוודאי פר כ"ג (בכלל "ביתו")). על טומאת מקדש וקדשיו, מתכפרים הם בדם הַפָּר (2 וידויים ודמו - לר"ש כנגד 3 השעירים שעל העם; ולר' יהודה 2 שעירים + וידוי לכה"ג, יבוא זכאי וכפר).

הדרן עלך שבועות שנים

ידיעות הטומאה - פרק שני (יד-יט):

יד: הַיְדִיעוֹת (*ד. ז. 2 (נטמא לקודש, למקדש) שהן 4 (קודש, מקדש. נמנו הידיעות שבסוף (החיוב); או: שבתחילה {יחודיות לכאן}).

לא ידע האם שרץ מטמא או צפרדע - נחשב שידע (ידוע לכל). לא ידע האם שרץ בכעדה - תיקו. בבלי שעלה לא"י ולא ידע מקום המקדש (לרבי, המחייב על שכחת מקדש, וידיעת בית רבו ידיעה) - תיקו (האם די בכך שידע שיש מקדש).

טו: גם הנכנס טמא לתוספת-העֶזְרָה חייב. שמוסיפים על קדושת העזרה (בעת סיום הבנייה, ולא ביו"ט, ורק ביום) ועל קדושת ירושלים

("...וְכֵן תַעֲשֶׂן" [משא"כ כלים; "יִשְׁרְתוּ", "אתם"]) ע"י מלך, נביא, אוריס-ותומים, סנהדרין-גדולה; 2 חלולות-תודה (מן התמך, הגדולות), ולקידוש העזרה - שיירי מִנְהָה (רמב"ח: דבר שנאכל רק בה). מקיפים את העיר, 2 התודות בראש ואחריהן הסנהדרין, בשיר ובכלי נגינה, על כל פינה ואבן בירושלים - "מְזַמְּרֵי לְתוֹדָה", "אָרוֹמְמֵי ה' כִּי דְלִיתֵנִי", "יִשָּׁב בְּסִתְרֵי עֲלִיָּוִן" (שיר של פגעים/נגעים [ריב"ל אָמְרוּ עַל מִיטְתוֹ, להגן]) עד "כִּי-אַתָּה ה' מִחְסֵי...", "בְּבִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם".

י"א שהחלולות (נישאות בידי כהנים) זו בצד זו, וי"א זו אחר זו. הפנימית (הסמוכה לחומה/לב"ד) נאכלת והחיצונה נשרפת.

טז: אין חיוב עולה-ויורד על התוספת אלא כשקידשוה כך. רב הונא: בכל אלו (קדושה ראשונה לא בטלה, כר"א ב"ר יוסי¹⁴; ועזרא עשה זכר); רב נחמן: באחד מהם (עזרא קידש ללא מלך ואוריס-ותומים; שְׁבִטְלָה הקדושה, כר' ישמעאל ב"ר יוסי).

טז: נטמא בעזרה וידע, ושכח שנטמא או שהוא במקדש - מתחייב בקרבן ("אֶת-מִקְדָּשְׁהָ טָמְאָ יִתֵּר), אם השתחוה (רבא: כלפי פנים, ואפי' כריעה בלבד), או שהיה כדי השתחויה (גמורה, פישוט ידיים ורגליים - י"א: כאמירת הפסוק "וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֹאִים

⁹ על טומאת הבשר פטור מִכְרַת (זבחים קו.), שחויב "וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר-תֹאכַל בְּשׂוֹר... וְטָמְאָתוֹ עֲלֵיו, וְנִכְרְתָהּ" אינו אלא על טומאת הגוף (גז"ש "טָמְאָתוֹ"; כבסמוך לו "וְנִפְשׁ כִּי-תִגָּע... וְנִכְרְתָהּ"; "הַשְּׂלֵמִים" והיה לומר "וְטָמְאָתָם"; "עֲלֵיו" ויכולה לפרוח (במקוה); בעודו שלם; שם מג.). והמיד לוקה, משום "וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר-יִגָּע בְּכַל-טָמֵא לֹא יֵאָכַל..." (זבחים לד.. ובפסחים כד: התבאר שעיקר-האזהרה בהיקש ממעשר-שני). ע"ע שם (זבחים מו:).

¹⁰ קדשו הַנְּסָכִים ונפסל הקרבן - אם יש קרבן שחוט יקרבו עמו; אף לר"ש (שארין תְּקַנָּה. מנחות עט: ורש"י). וכן מִתְּנָה לַב ב"ד על הַקֹּדֶשׁ שעירי-עצרת שהשני יקדש סמוך להקרבנו, כדי שיכפר על טומאת שאחרי הראשון (זבחים ו: לצד אחד, ר' הערתנו לעיל טו.). וכן: גְּבוּ כֶסֶף לְבִדְקֵהבֵית וּנְתַר - יהיה לכלי שרת (כתובות קו:).

¹¹ כשהיו עדים והתראה לוקה (מכות יג; תפא"י מב), מלבד דעת רבי יצחק שחייב קָרַת אינם לוקים (שם יד.).

¹² שמחויב עליו אֵשׁם תְּלוּי, ואפי' אירע ביוה"כ סמוך לחשכה; אך המחויב קרבן-זדאי ומכות אין יוה"כ פוטר מהם; וכן אם ידע לו ודאי אחרי יוה"כ חייב חטאת (ר"א, רבא: "מכל חטאתיכם לפני ה' חטא שרק הקב"ה יודע. אין יוה"כ פוטר מקרבן ספקות יולדת, מצורע, נזיר טמא, סוטה ועגלה-ערופה. כרתות כה-כו:). אף לסוברים (בדעת רבי, ע"י להלן יט:) שידיעות ספק מחלקות לחטאות, אין יוה"כ מחלק בין חצאי-פרוטה במעילה - א: שאינו מכפר על ממון; ב: על חצי שיעור (כרתות יח:).

¹³ לגמרי (תוס'). ועל שאר עבירות מכפרים 2 מתוך: תשובה, יוה"כ ומיתה. רש"י ורש"ש). ובימא (פה): תִּלְקוּ: על לא-תעשה - תנא: תשובה מכפרת, חוץ מ"לא תשא"; ר' ישמעאל: תשובה תולָה (מפני ייסורים) ויוה"כ מכפר; המשנה: כך, ועל לאו הניתק לעשה די בתשובה. על כרת ומיתת-ב"ד - תשובה תולָה ויוה"כ מכפר; ר' ישמעאל: תשובה ויוה"כ תולִים, וייסורים ממרקים. על חילול-השם - תשובה, יוה"כ וייסורים תולִים והמיתה ממרקת. ע"כ. זאת כשאין קרבנות; ודברי רבי, שיוה"כ מכפר אף בלי תשובה על כרת ומיתה - עם קרבנותיו (רשב"א). אך עברות שבין אדם לחברו אין מתכפרות עד שירצה אותו ויפייסנו (שם; ב"ב צב.).

¹⁴ כמשנה (מגילה י. זבחים קיב:), וכן ר' יוחנן (שם קז:), רב"י (שם סב.) ועוד. ר"ל (שם קז:), ור' ישמעאל (ס: קיט.) כר"נ. מחלוקת אחרת עוסקת ב'קדושה שנייה' של הארץ (יבמות פב: ותוס'). גם בדין בתי ערי חומה מחלוקת; ולסוגיה כאן ובמגילה כמקדש, ולסוגיה בערכין (לב:), כר"א. ראה הערתנו החיצונית לזבחים (ס:).

- אָסֶר - אביי: הַתְּפִסָּה בשבועה קיימת (והתנא מסתפק בזה לקרבן ולמלקות); רבא (ור' יוחנן): דינו תלוי בנוסח אמירתו ('איסר שלא אוכל' - שבועה; 'איסר הכר עלי' - נדר).
- העובר על נדר (*וכן שבועה להבא; נדרים טז): עבר על "לֹא יִחַל דְּבָרָיו". שבועת־ביטוי לשעבר - רב דימי: שבועת שווא, ומוזהר מ"לֹא תִשָּׂא..."; רבינן: שקר, "וְלֹא־תִשְׁבְּעוּ בְשֵׁמִי לְשִׁקְרָא". שבועה להבא - רב דימי: שקר; רבינן: "לֹא יִחַל".
- מלקות בשבועת שווא - מ"לֹא יִנְקֶה ה'" (ב"ד מלקים ומנקים); ובשבועת שקר מכפילות "לִשְׁוֹא". 'שבועה שלא אוכל' - לאו שיש בו מעשה. 'שאוכל' - אין לוקים, לר' יוחנן שאין בו מעשה, ולר"ל התראת ספק (שלא יִדְעֵ מִיד הָאֵם עֵבֶר).
- 'שבועה שלא אוכל' ואכל כלשהו - פטור; ר"ע: חייב (כמפרש. ומודה שבשאר האיסורים השיעור כזית; אך לר"ש לוקים במשהו).
- רבא: מודים שכשפירש 'כל שהוא' חייב בכל שהוא (כבריה); ו'שלא אטעם' כמפרש.
- 'שבועה שלא אוכל מזו ומזו' - אין מצטרפות (שמחולקות לחטאות*). ר' מאיר לפי תירוץ א: מצטרפות.
- רב פפא: מודים שבנדר חייב בכל־שהוא; אא"כ הזכיר אכילה ('אכילה מזו עלי קונם'), ואז אין 2 מצטרפות לכזית אא"כ כללן יחד ('אכילה מזו ומזו עלי'). רבינא: דברי ר"פ שבמשהו - למלקות; אך לקרבן־מעילה צריך שווה־פרוטה, ו-2 ככרות מצטרפות. לדבריו, לרבנן יש מעילה בקונמות ור"מ חולק (ולא להפך. ר"ש: אין; *ר"נ: יש [נדרים לה.]).
- נשאל, 'שבועה שלא אוכל עפר' שיעורו בכמה; וכן (את"ל במשהו) 'שלא אוכל חרצן' הנאכל בתערובת; ולא נפשט. וכן (את"ל בכזית) נזיר שנשבע 'שלא אוכל חרצן' (האם דעתו על החר, ולא על כזית שכבר אסור).
- 'שבועה שלא אוכל', ושתה - חייב קרבן, ששתייה בכלל אכילה ('ויביין ובשכר... ואֶכְלֶת'; סברה). אכל ושתה - אפילו ממינים רבים - חייב רק 1. 'שלא אוכל ושתה' ואכל ושתה - חייב 2 (גילה דעתו שבראשונה לא קָלַל שתייה).
- 'שבועה שלא אוכל פת חטים, פת שעורים ופת כוסמים' ואכל כולם - חייב 3 ('פת... פת' חילק; שהיה לו לומר 'וכן של שעורים').
- 'שבועה שלא אשתה יין ושמן ודבש' ושתה - חייב 3 - רב פפא: כשהיו מונחים לפניו (שהיה לו לומר 'שלא אשתה אלו ומיניהם'); רב אחא ב"ר איקא: בנשבע בתגובה להפצרות חבירו לשתות עמו (שהיה לו לומר 'שבועה שלא אשתה עמך' ותו לא).
- 'שבועה שלא אוכל' ואכל דברים בלתי ראויים (כעפר) - פטור. נבלות וטרפות - חייב - רב ושמואל ור' יוחנן (*ורבא): ראויות לאכילה, ואף שאסורות חלה עליהן שבועתו, שנכללו בה עם דברים מותרים ('איסור כולל'); ריש לקיש: במפרש 'חצי שיעור' (לרבנן; ולר"ע בסתם), אך הנאסר לו בדבורו אינו חל על איסור אף שכולל דברים מותרים. ר"ש פטור (אין איסור כולל חל; מושבע מהתורה גם על פחות מכזית). *אכל טרפות ונשבע שאכל (או נדר בתנאי זה) - דבריו קיימים.
- שבועה חלה גם על פעולה (שלא כנדר) - 'שאישן' 'שלא אישן היום', 'שאזרוק אבן לים' 'שלא אזרוק'; ועל דבר של אחרים - 'שאתן מתנה לפלוני (העשיר)' 'שלא אתן'.
- 'שבועה שזרק פלוני אבן לים' או 'שלא זרק' (והוא שקר) - רב (*ור"א; מט): חייב; שמואל: פטור (שכמותה להבא אינה שבועת־ביטוי. חלקו בדעת ר"ע; לא לר' ישמעאל, הפוטר על לשעבר; ולא לרביב"ב, שאינו מצריך התכנות לאו והן {כנו}).
- אביי: כן חלקו ב'שבועה שידעתי לך עדות' 'לא ידעתי', 'העדתי' ו'לא העדתי'; ומודה רב ב'אני יודע' (שה'לאו' - 'אני יודע' - אינה שבועת־ביטוי). רבא: בשבועת־העדות אין חיוב על שבועת־ביטוי - שיצאה לדון בדבר חדש; אביי: 'לְאַחַת מֵאֵלֶּה' (וא"כ ב'אני יודע' יש שבועת־ביטוי, כגון חוץ לב"ד! תזר בו מההיא, או שאחת מהן דברי רב פפא).
- שבועת־ביטוי לשעבר - ר' עקיבא: חייב עליה (דרש ריבוי ומיעוט וריבוי, ומיעט רק דבר בלתי־אפשרי, כמצנה); ר' ישמעאל: פטור (כלל ופרט וכלל, והתרבה כעין הפרט - רק להבא ולא לשעבר - שאין "לֹא יִחַל", המעשה קדם לשבועה).
- המזיד פטור מקרבן־שבועה ('וְנִעְלָם'). וכן האנוס, שסבור היה שנשבע באמת ("הֶאֱדַם בְּשִׁבְעָה"²²). וחייב רק מי ששכח את השבועה, ולא ששכח רק את החפץ ("בְּשִׁבְעָה וְנִעְלָם מִמֶּנּוּ". ר' אלעזר: היינו הך, וזה שיבוש. רב יוסף: טעמה בזיהוי החפץ שעלה בידו). שכח השבועה והחפץ - פטור (רבינא; ודחה דברי ר"נ ורב אשי).
- שגגת שבועת־ביטוי לשעבר שחייב עליה קרבן - ידע אז ששקר הוא נשבע, אך לא ידע אם חייבים קרבן (כמונבו, ואף לרבנן²³).
- שכח שבועתו ואכל, ואומר שגם לו זָכְרָה היה אוכל ברוב רעבונו - פטור מקרבן (אינו 'שָׁב מִיִּדְעָתוֹ').
- שמואל: אף שהחליט בלבו להישבע, אינו חייב אא"כ נשבע בפיו ("לְכַטֵּא בְּשִׁפְתֵי־ם"). החליט לומר 'פת חטים' ואמר 'פת שעורים' - פטור²⁴; אמר 'פת' סתם - חייב ("לְכָל אֲשֶׁר יִכְטֵא"). [החליט בלבו להביא קרבן - חייב ("וְכִלְיֵי־דִבְ לֵב עֲלוֹת").]

²² וכן הנשבע - ב"ה: ומותר להישבע - לשודד או למוכס (שאינו כהוגן) פן יגזול ממונו (בלבו אמר 'היום', ומפני האנוס מתפרש כך דיבורו); כמפורט בנדרים (כה).
²³ אך דעת אביי (שבת סט: אליבא דר' יוחנן) שרובן (ששגגת־קרבן אינה שגגה) אין קרבן בשבועת־ביטוי־לשעבר (וס"ל כר' ישמעאל (כה), רש"י), אלא למונבו.

כו. נשבע לבטל מצווה ולא ביטל - פטור ("להקצו אן להיטיב" - בדבר רשות (אחרת א"צ "אן" לרבות הטבה לאחרים, שק"ו מהרעתם), לר' יונתן; ור' יאשיה (ש"אן) להקצו כר"ע, ריבוי ומיעוט וריבוי (*כו.), ואם במצנה אין מה למעט. *ופטור ממלקות, "לא יחל דברו" (נדרים טז:). *ולוקה משום שבועת שווא (כט:). נשבע לקיים מצווה - פטור²⁵; ר' יהודה בן בתירה: חייב (ק"ו מדבר רשות), אע"פ שבביטולה פטור. ולרבנן (בעלמא) אין חיוב אלא על שבועה בעלת התכנות לאו והן (*כה:).

כז. שבועת ביטוי, שחייב על זדונה מכות ועל שגגתה קרבן עולה ויורד - 'שבועה שלא אוכל ככר זו'. חזר ואמר 'שבועה שלא אוכלנה' - חייב על אכילתה רק 1, שאין שבועה חלה על שבועה. אך אם יתיר לו חכם את הראשונה תחול השנייה תחתיה; כרבא. 'שלא אוכלנה' ואח"כ 'שלא אוכל' - חייב 2, כרבא, שעל 'שלא אוכל' חייב בכזית ועל 'שלא אוכלנה' רק באכילת כולה.

כח. רבא: נשבע על ככר ואכל ממנה - יכול להתיר שבועתו ע"פ חכם רק אם השאיר ממנה כזית (כשאמר 'שלא אוכל', כשמתיר כזית האחרון מותר הראשון למפרע. או: 'שלא אוכלנה', ושיורר פחות-מכזית אינו חשוב להתיר). אמימר: אפילו אכל כולה יכול להתיר (השוגג טרם הקריב, והמזיד לא לקה) אא"כ כפתוהו בב"ד. ולא היא, וגם אח"כ יכול להתיר, אא"כ ברח או לקה.

רבא: 'שבועה שלא אוכל ככר זו' - איסור-השבועה חל רק בעת האכילה הראשונה, אם זכר בה שבועתו; ואם אח"כ אכל ככר-אסורו בשוגג חייב קרבן, ובמזיד מלקות (אם התרו בו באכילת איסורו. ואם אכל ככר-האיסור ואח"כ שכח ואכל ככר-התנאי - פטור)²⁶. הוזהר בשתייהן והקדים ככר-האיסור - לר' יוחנן, המחייב על התראה מסופקת - לוקה, ולר"ל פטור.

כח: וכן כשתלה שתייהן זו בזו 'לא אוכל זו אם אוכל זו' וכן להפך' (חלות כל שבועה תלויה בזכרון בעת האכילה הראשונה וככר-התנאי. אכל כל אחת, בזכרו את השבועה לגביה ובשכחו שהיא תנאי לגבי חברתה - פטור מהכל. בזכרו התנאי לגבי השנייה ולא לגבי עצמה - חייב קרבן על השנייה). ותנ"ה (בשבועות-שגגות, '...אם אוכל' ושכח ואכל).

אבימי (לא קע"פה): אמר פעמיים 'שבועה שלא אכלתי' - חייב 2 (שקר, לא אסר בה דבר). 'שלא אוכל 9' ו'שלא 10' - השנייה לא חלה (לא אסר דבר שהיה מותר בו). אמר '10' ואח"כ '9' - חלה (וחייב 2); אביי: אם אכל 9 והפריש קרבן ואכל העשירית - אין מצטרפת; כרבה ב'לא אוכל תאנים-וענבים' ו'לא אוכל תאנים'²⁷ ואכל תאנים והפריש קרבן ואכל ענבים.

כט. שבועת שווא - המזיד לוקה (*כא). והשוגג פטור. והיא - שבועה כוזבת על דבר הידוע ל-3 אנשים (אחרת זו שבועת שקר), כגון על עמוד אבן שהוא זהב; דבר בלתי אפשרי - 'ראיתי גמל עף באוויר' (אפילו התכוון לציפור גדולה, פיו קובע ולא דמיונו) או 'נחש שגבו מחרץ כקורת בית-הבד' (אביי: 'שבועה שראיתי...'; רבא: 'איסרו פירות העולם עלי בשבועה אם לא ראיתי...'). וכן *שבועה שלא אישן 3 ימים' (ר' יוחנן; כה.); נשבע לבטל מצווה - שלא לשבת בסוכה, שלא להעיד. וכן *שירוק פלוני אבן' (אינו בידו; כה.). *רב דימי: וכן 'אכלתי' ו'לא אכלתי' (ורבין חולק; כ:).

כט: 'שבועה שאוכל ככר זו, שבועה שלא אוכלנה' - השבועה הראשונה ביטוי והשנייה שווא; ואם אכל הככר - חייב רק משום שווא.

שבועת-ביטוי ושבועת שווא נוהגות גם בנשים ושלא בפני ב"ד. וכשאחר השביעו ('משביעך אני') וענה 'אמן' - חייב כנשבע בפיו.

הדרן עלך שבועות שתיים

שבועת העדות - פרק רביעי (ל-לו:)

ל. דין שבועת העדות²⁸ נוהג רק בכשרים-לעדות; לא בקרובים. ולא בנשים, שאינן מעידות ('ועמדן שני-האנשים' ו'שני עדים')²⁹. מצווה על בעלי הדין לעמוד ('ועמדן שני-האנשים'); ר' יהודה (וסוגיין): אפשר להושיב את שניהם. ומודה ר' יהודה בעדים ('ועמדן'; עולא); וכן בעת גמריהדין, ואז הדיינים יושבים ('ויעמד העם על-משה'; כעדים בעדותם; רב הונא). 'בצדק תשפט עמיתך' - ללא הפליה בשיבה וברשות הדיבור³⁰. דון חברך לכף זכות (*שבת קכז:). דין של ת"ח קודם³¹.

²⁴ ("בשפתים"). התכוון לומר 'שאיני נכנס לבית זה' ואמר 'לזה'; 'שאיני נהנה לזה' ואמר 'לזה' - לא אמר כלום, עד שיהו פיו ולבו שווים (פסחים סג, תרומות ג, ח).

²⁵ רב גידל-רב: נשבע אדם לזרו עצמו לקיים מצווה (כבוד); ואף האומר 'אלמד מסכת זו' שבועתו חלה (אף שמושבט מסיני, מפורש רק ק"ש שחרית וערבית. נדרים ח).

²⁶ ומ"מ לכתחילה אין לו לאכול את ככר האיסור, לדעת רב יהודה, שמא יאכל אח"כ את ככר התנאי; ורב נתמן מתיר (נדרים יד:).

²⁷ ובנדרים (יז): דברי רבה במקרה הפוך: 'שלא אוכל תאנים' ואח"כ 'שלא אוכל תאנים-וענבים' (יח, ר"ן). ולרב הונא (שם) השנייה לא חלה כלל.

²⁸ אחד מ-3 שהקב"ה שונאם הוא היודע עדות לחברו ואינו מעיד לו (פסחים קיג:). ועי' בב"ק (נו). שאפי' עד יחיד, הכובש עדותו, חייב בדיני שמיים.

²⁹ ולא אדם, שאינו יכול להגיד ("אם-לא יגיד". גיטין עא:).

³⁰ לא יהיה הדיין רך לזה וקשה לזה ("לא-תלך ככילי"; ר' נתן. כתובות מו:). וע"ע סנהדרין (ז:).

ל:

רבבר"ה: תלמיד־חכם ועם־הארץ באו לדין - מושיבים החכם, ומציעים גם לע"ה לשבת. אמימר הושיב את כל באי הדין, אף העדים, שהיה ביניהם ת"ח (עשה של כבוד־תורה עדיף). רב נחמן ביקש משמשו שיזרוק אליו ברווה, כדי לעמוד בפני אשת רב הונא שבאה לדין בלי להרתיע את בעל־דינה (ובגמרא־דין - יכול הדיין להיות מטה כמתיר נעלו).

רבבר"ה: ת"ח שנידון כנגד ע"ה לא יקדים לשבת לפני הדיין, שלא יחשד בהסדרת טענותיו; אא"כ קבוע להם זמן ללמוד. ת"ח היודע עדות פטור מלהעיד בפני דיין קטן ממנו כשאין זה מכבודו. בממון, אך באיסורים חייב.

"מדבר־שקר תרקק" - לאסור: לדיין, להתעקש להחזיק שיטתו כשחושש לטעות; להושיב לפניו תלמיד בור; לפסוק ע"פ עדים שחש שמשקרים; להצטרף עם גזלן (דיין או עד); לתלמיד, להימנע מלתקן את הדיין, או להמתין (להתכבד בזה); לעמוד ליד עד־1 של רבו (להרתיע); ל-3 הנושים באחד, להיות 1 תובע ו-2 עדים; לנושה, לתבוע יותר כדי לגלגל שבועה; לנתבע יותר מחובו, לכפור כדי להודות בחוץ; אחד בבגדי פאר ועמיתו בסמרטוטים (אלא 'לְבַשׁ כְּמוֹהוּ או הִלְבִּישֵׁהוּ'); לשמוע/להשמיע טענות צד אחד שלא בפני הצד השני (י"א מ"לָא תִשָּׂא ולא תִשָּׂא; *וי"א "שְׁמַע בֵּין־אֲחֵיכֶם"; סנה"ז: 32).

לא:

[לא־טוב עֲשֵׂה בְּתוֹךְ עַמִּי" - רב: בא לתבוע עבור אחר, בהרשאה; שמואל: קונה שדה למרות ערעור.]

אין דין שבועת העדות נוהג במלך. במשחק בקוביא (הפסול מדרבנן; *סנה"כ: כה) - רב פפא: נוהג; ורב אחא בר יעקב חולק.

שבועת העדות נאמרה במושב ע"פ תובע ("שְׁמַע קוֹל אֱלֹהֵי"; וכפ"ר בב"ב *לב.)), ושבועת הפיקדון (*לו:)) בנשבע בפיו ("אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עֲלָיו"); ולמדו זו מזו (*גז"ש "תְּחַטָּא"; לד.). ר' מאיר: שתייהן, בפיו בכל מקום (כבפיקדון) ומפירותובע רק בב"ד (כבעדות); 'דוֹן מְנָה וּמְנָה'. חכמים: שבועת־העדות בפיו בב"ד, והפיקדון מפירותובע בכל מקום ('דוֹן מְנָה וְאוֹקֵי בְּאֲתָרָה').

לא: המזיד בשבועת העדות חייב קרבן עולה־ויורד (בה לא נאמר "וְנִעְלַם"); וכן אם לא ידע שמחייבת קרבן. השוגג פטור (לבו אָנְסוּ).

אמר התובע 'בואו והעידוני!' ונשבעו שאינם יודעים עדות זו (או השביעים וענו 'אמן') - חייבים. לא אמר, ונשבעו - פטורים, אפי' אמר עבדו, הנתבע או אחר (*"אם־לֹא יִגִּיד"; לה.). *אא"כ בא האחר בשמו בהרשאה (שנכתבה כשלא כפר הנתבע; לג:).

לב:

השביעים ונשבעו 5 פעמים חוץ לב"ד, ובב"ד הודו - פטורים ("אם־לֹא יִגִּיד" במקום הגדה); בב"ד כפרו - חייבים על כל שבועה שנשבעו בחוץ ("לֹא־תִתַּן" לחייב על כל אחת). השביעים בב"ד 5 פעמים - חייבים 1 (ר"ש: שאין יכולים לחזור ולהודות).

כפרו 2 העדים יחד (רב חסדא: כר' יוסי הגלילי, שאפשר לצמצם' לומר יחד; ר' יוחנן: כל עד תוך כדי דיבור של רעהו) - חייבים. *חזר אחד מהם והודה תוך כדי דיבור - הראשון חייב והשני פטור.

כפרו זה אחר זה - הראשון חייב, והשני פטור (ע"ד 1 אין בידו להעיד). ר' אלעזר ב"ר שמעון מחייב אפי' 1, שגורם שבועה (*מ.) והגורם לממון כממון³³. ומודים בעד המוציא ממון - כשאין להישבע (2 הצדדים חשודים לשבועה; כשאינו מכחיש העד, 'שלי חטפתי'); עד תומאת סוטה (נאמן ומפסידה כְּתִבְתָּה; אביי); עד אשה שמת בעלה (אך אם אמר לה, אע"פ שבב"ד כפר, כבר יכולה להינשא ולגבות כְּתִבְתָּה; ר"פ). עדי קינוי סוטה פטורים (גורם דגורם); ובעדי סתירה מחלוקת (אביי).

לב: 2 כתות עדים שכפרו זו אחרי זו - השנייה חייבת; אך לא הראשונה (אא"כ היו עדי השנייה נשואים 2 אחיות אפי' גוססות).

לג:

'משביע אני אתכם שתעידו שיש לי ביד פלוני פיקדון, הלוואה, גזל ואבדה' או 'פיקדון חטים, שעורים וכוסמין'. ענו 'שבועה שאיננו יודעים לך עדות' - חייבים 1; ואם פירטו את המינים חייבים על כל מין.

עדי קנס - לר' אלעזר ב"ר שמעון חייבים בשבועת העדות (א). לדעתו מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב בקנס (*ב"ק עה.). ב. גורמים לממון (*לב.). לרבנן לא נפשט (פשט המשנה שחייבים, ושמא בגלל הממון שעמו 1/2־ניזק ד'צרות' - ממון; המבעיר גדיש ביוה"כ משלם); *ר' יוסי הגלילי פוטר; ולר' יוחנן, ר"א מחייב ור"ע פוטר (לד.).

לד:

'משביעני אתכם שתעידו שאני/שפלוני כהן כשר' 'לוי' 'שפצעני פלוני בשבת' - פטורים; שבתביעת ממון הכתוב מדבר (ר' אלעזר ור"ע: נאמר "או...או" כמו בשבועת הפיקדון) בשתייהן "תְּחַטָּא", תביעה־וכפירה, על העֶבֶר, וחיוב במזיד. ר' יוסי הגלילי: "עַד אֵן רָאָה אֵן יָדַע" - המתקיימת בראייה בלי ידיעה ולהפך. ר' שמעון: גז"ש "תְּחַטָּא" משבועת־הפיקדון.

לד. עדי קרקע - א: ר"א מחייב (*ור' אלעזר; לז.); ור"ע ממעט ("לֹא־תִתַּן מֵאֲלֵה"). ר' יוחנן: פטורים אף לר"א (*לז.); וחקלו בעדי קנס.

³¹ רבא: יש להקדים טיפול בדין של אשה (כהקדמתה במעשר־עני המתחלק בתוך הבית; יבמות ק.).

³² מפסוק זה אמרו בית שמאי, שאין לתקן לומר לכלה 'כלה נאה וחסודה' כשאינה כזאת (כתובות יז.; דלא כבית הלל). [ע"ע סנהדרין ז.: וכתובות קה:]; אין לקבל עדי תביעה שלא בפני בעל־הדין, אא"כ הוא חולה (ועלול למות) או העדים, או שהעדים רוצים לצאת לחו"ל ושלחו לו ולא בא; או שפתחו בדינו ושלחו ולא בא (ב"ק קיב.).

³³ עד השבע שלא ראה האבדה, ובאמת הבחין בה או/במוצאה - ר' אמי: פטור, כרבנן; שמואל: חייב, כראבר"ש (ב"ק קה). והערות־החיצוניות שם בקשי הפנימי ובר"ש: י"א: עד 1, ומסתמא המוצא לא שמע ולכשישמע מי אבד יסכים להחזיר. וי"א: 2, ובהבחינו בה ובמוצאה יכול המוצא להיפטר בטענת 'אנאסר' ובשבועה. וי"א: לצדדין.

לד: [מְנַה נְתִיךְ בַּפְנֵי פְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהָלָה לֹא רָאָם - אִם אוֹמֵר 'לְהַד' מ' הוֹחֹזֵק כְּפָרְךָ; 'שְׁלִי הַחֹזֶרֶת' - נֶאֱמַן. 'מְנַה נְתִיךְ לִיד עֵמוֹד זֶה' וְעַנָּה 'לֹא עֲבַרְתִּי שָׁם', וְהַעִידוּ שֶׁהַשְׁתִּין שָׁם - ר"ל: הוֹחֹזֵק כְּפָרְךָ; ר"נ: רַק אִם אָמַר 'מְעוֹלָם'; רבֵּא: לֹא (אֵינוֹ צָרִיךְ לִזְכוֹר).]

לה. דוגמאות נוספות לפטור - 'משביעני אתכם שתעידו שפלוגי הבטיח לי כסף ולא נתן'; 'שכשדעו לי עדות תעידו' ('ושמעה קול אלה והוא {כבר} עָד'); הכריז בבית הכנסת, אפילו עמד ליד העדים ('והוא עָד' מיוחד; אך אם אמר 'כל העומדים כאן' יחד עדי הסמוכים לו); יודעים עַד מפי עַד ("אם-לֹא יִגִּיד" הראוי להגדה).

לשונות ההשקעה - 'אני משביע אתכם בה' 'מצוה אתכם בה' 'אוסרכם בה' 'כובלכם בה' (אביי). בָּשֵׁם או באחד מן הכינויים (הוי"ה, אדנות, אֵלִים, שְׂדֵי, צְבָאוֹת, אַרְךְ אִפְיָם, וְרִבֵּי חֶסֶד, חֲנוּן, וְרַחוּם (=מי שהוא חנון ורחום), ועוד). *רבי חנינא בר אידי: רק בשם (הוי"ה. גז"ש "אלה" מסוטה. ולרבנן, משמעות "אלה" שבועה, כבצדקיהו; "ושמעה קול" אף בלי קללה).

[השמות שאינם נמחקים (*וְאֵבַדְתֶּם אֶת-שְׁמֵם... לֹא-תַעֲשֶׂוּן כֵּן לְהוֹי"ה; שבת קכ: - הוי"ה, לְ, אֵלִים, אֵלֵיכֶם, אֵלֵה, אֵלֵהָ אֲשֶׁר אֵלֵהָ, אדנות, שְׂדֵי, צְבָאוֹת. משא"כ הגדול, הגבור, הנוקא, חנון ורחום, רב־חֶסֶד וכיו"ב. ר' יוסי: צְבָאוֹת נמחק, שאינו אלא ע"ש ישראל; שמואל: אין הִלְכָה כן. כתב חזי שם ולא גמר - 'א' וי"ה' אין נמחקים³⁴, משא"כ בשאר השמות. אותיות-שימוש שלפני השם נמחקות. שלאחריו ('נו' ב'אֵלֵינו') - נמחקות; אחרים: לא (שקידשן השם); רב הונא: הלכה כאחרים.

שם אדנות שאמר אברהם למלאכים - חול; ר"א המודעי: קודש (וכן רב: גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה). השמות בפרשת לוט - חול, חוץ מ"אל־נָא אֶדְנִי... לְהַחֲיוֹת". בפרשת נבות - קודש. בפרשת פסל מיכה - חול; ר"א: שמות הוי"ה קודש; 'ימי היות בית־הֵאֱלִים בְּשֵׁלָה' קודש. בפילגש בגבעה - ר"א: חול; ר' יהושע: קודש (הם לא שאָלו טוב). 'שְׁלֵמָה' בשיר־השירים - קודש; מלבד - ת"ק: "הַאֲלֵךְ לְךָ שְׁלֵמָה וּמֵאֲתִים לְנִטְרִים"; י"א, שמואל: "הִנֵּה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה". מלך שבדניאל חול; חוץ מ"מֶלֶךְ מְלֻכָּא דִּי אֲלֵהָ שְׁמֵיָא"; וי"א: ר"מ: חֲלָמָא לְשִׁנְאִיךְ".]

לו. [מגדף - ר"מ: חייב סקילה אף בכינויים ("אִישׁ אִישׁ כִּי־יִקְלַל אֶחָיו"); חכמים: בכינוי באזהרה (*וְאֵלֵהֶם לֹא תִקְלַל" (סנהדרין סו.); *ר"ח בר אידי: כבסוטה (לה:)]³⁵. המקלל הוריו בכינוי, ר"מ מחייב, ו'חכמים' פוטרים (ר' מנחם, 'בְּנִקְבוֹשָׁם'). המקלל עצמו ('הַשְּׁמֵר לְךָ וְשִׁמְרֵךְ נִפְשֶׁךְ') או חברו ("לֹא-תִקְלַל חֲרָשׁ") - עובר בלאו; *ר"ח בר אידי: רק בשם (לה:).]

'אָרוֹר' משמש לנידוי ("אָרוֹר מְרוֹז"), לקללה ("אָרוֹר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פְסָל") ולשבועה ('וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ... אָרוֹר'; וכן בשואל). ריב־ח: 'אָמֵן' - שבועה (*הַעוֹנָה אַחֲרֶיהָ {כט:}; כסוטה), קבלת דברים (בהסכם; 'אֲשֶׁר לֹא-יִקְיָם... אָמֵן'), ואמות (לתפילה³⁶; 'אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה'"). ר' אלעזר: 'לאו' כשבועה, וכן ה'ן; כשכפל (רבא; 'וְלֹא-יִכְרַת... וְלֹא-יִהְיֶה עוֹד מְבוֹל').

המשביע עדים בלשון 'כִּכְהָ ה' בְּשִׁחְפָת וּבְקִדְחָת אם לא תעידני' כן יִכְכֶם אֵלֵהֶם אם לא תעידוני' - חייבים ("אלה"). 'אל יכך ה' אם תעידני' 'יִכְרַךְ' - חכמים: חייבים (הן מפלל לאו); ור' מאיר פוטר (אין 'הן מפלל לאו' אלא באיסור שאין בו ממון³⁷).

הקורא מקרא ומשנה בפני אחרים והגיע לדברים רעים - יִכְנֶה (יקראם בלשון נסתר).

הדרן עלך שבועת העדות

שבועת הפקדון - פרק חמישי (לו:-לח:)

לו: **שבועת הפקדון**. 'הִשָּׁב פְּקוּדוֹי' - 'שבועה שאין לך ביד' (או 'משביעך אני' - 'אמן'), *והוֹדָה (מט.) - חייב³⁸ קרן וחמש, ואֵשֶׁם קְנוֹי ב-2 סלעים. *וְיִכְחַשׁ בְּעֵמִיתוֹ אִפִּי לֹא תִבְעוּ (לב). ואף חוץ לב"ד; ר"מ: מפי אחר - רק אם כָּפַר בפני ב"ד (*לא).

לא ידע שמתחייב קרבן בשבועתו - חייב. וכן המזיד; *ר"ש פוטר (כבמעילה; לד:). *הַזוֹיֵד וְהַתְרוּ בו - לא נפשט (קרבן, מלקות, או שניהם)³⁹. כשנשבע סבר שדבריו אמת - פטור. נשבע 5 פעמים - חייב 5, שיכול היה להודות בינתיים⁴⁰.

³⁴ ר' יוחנן: 'הִלְלוּהָ מְלָה אַחַת, וְכֵן כְּסִיחָ וְיִתְדֵיהָ. רב: כְּסִיחָ וְיִתְדֵיהָ, מִשְׁא"כ יִתְדֵיהָ וְהִלְלוּהָ. רבה: רַק בְּמִרְחִבָה' (פסחים קיז. וע"ש).
³⁵ לדיני מגדף עיין סנהדרין (נו. סו. סו. וכתרות ז:), ושם (סנהדרין נו). ביחס לגוי: לדיני מקלל הוריו ע"ש (סו. פה:); ו'מקלל בקוסם' שם (פא:). על קללת רשע פטור ('בְּעֵמִיתוֹ'; שם סו. פה: בהוריו, ב"ב ד. במלך ועי' בירור הלכה שם, ועי' ב"מ מה:).

³⁶ לברכה (סוטה לט:); ולא־חול (ע"ז סה:); לא במקדש (בר' סג. תענית טז:). ר"ל ר' מלך נאמן; פותח גן עדן (שבת קיט: סנ' קי:). ע' ברכות (מה: מזו. נא: נג: סוכה נא:).
³⁷ וכאן ובסוטה יש ממון. גם בנדר (נדרים יא: יג:); יש ממון, שחל על חפץ, שלא כשבועה (שם טז:); רמב"ן ור"ן ('ועי' תוס'). מקור שיטת ר"מ בתנאי כְּפֹל (קידושין סא:).
³⁸ על גולת פרוטה ומעלה (ואם נשבע לשקר על החומש חייב גם עליו); וְהִשָּׁבֵת הַקֶּרֶן לְכַת אַחֲרָיו (ולא לבנו ולשלוחו) אף למדי; שְׂרִיף כְּפָרָה (ב"ק קג. קה: ע"ש). אם אביו הוא הנגול - משלם הקרן והחומש לאֲחָיו או לאֲחֵי אביו (שם קה: ע"ש). הקדים האשם לקרן - לא יצא; לחומש - יצא (שם קיא:). ובדיני גול גר ע"ש (קט. קיא:). מת הגולן - יורשו פטור מאֵשֶׁם; ואם לא הוֹדָה בטרם מת - גם מחומש ("אֲשֶׁר גָּזַל"). נשבע גם הירוש - חייב קרן וחומש ("הַגּוֹלָה..."); אא"כ הגולה איננה וְיָכַח קִרְקַע (אין חומש על קרקעות ושעבודן), או (רבא) שִׁנְשַׁבַּע הִיא מִמּוֹן הַגּוֹלָן מוּפְקֵד בִּיד אַחַר (שם קג:).

³⁹ **האזהרה** - 'וְלֹא-תִכְחַשׁוּן (כפירת ממון) וְלֹא-תִשְׁקַרְוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ (שבועת כפירת ממון)' (ב"ק קה: ורש"י; רמב"ם הל' שבועות א, ח).
⁴⁰ כשהשביעו חוץ לב"ד, או בב"ד קפץ ונשבע; שאל"כ לו באו עדים בינתיים פטור לפי רב ('וְלִקְחֵם בְּעֵלְיוֹ וְלֹא יִשְׁלָם'). ורב נחמן חולק על רב (ב"ק קו:).

לו. רבה: הנשבע על ממון שיש עליו פטור מאשם (כפירת דברים בעלמא); ואיתותב; ר' יוחנן: חייב. 'לוייתי, אך לא בעדים/בשטר' או 'לא משניכם אלא הכל מאחד מכם' - פטור ("וכחש בה")⁴¹.

לו: ר' יוחנן: הנשבע על ממון שיש עליו שטר (שעבוד-קרקע) - פטור מחומש ומאשם (כלל ופרט וכלל, וקרקע התמעטה; ואף לר"א, שדרש ריבויים ומיעוטים - כאן "מכל"), וכן עדי קרקע פטורים משבועת-העדות. ר' אלעזר: חייבים (ר"א, לא כרבנן).

'גנבת את שוקי' - לא גנבתי! והשביעו - חייב. 'גנבת את עבדי' - תלוי במחלוקת הנ"ל (שהוקש לקרקע).

לח. 5 תבעוהו: השיב 'שבועה שאין לכם ביד' - חייב. 1. 'לא לך, לא לך...' - ר' מאיר: 5; ר' יהודה: 1; רבי (בדעתו): 5. 'לא לך ולא לך...' - ר' יהודה, רבי: 5⁴². לר"מ - ר' יוחנן: ג"כ; שמואל: 1. רבי אלעזר: 1, אא"כ אמר שוב 'שבועה בסוף; ר' שמעון (*ווסתמא; נדרים 10. קידושין מו.): 'שבועה לכל אחד. וכן בתובע אחד ובמספר מינים (ר"מ: 'חיתה' = חטים, וכיו"ב).

תבעוהו 5 ה'שב פיקדון, הלוואה, גול ואבדה שלנו, וענה 'שבועה שאין לך פיקדון והלוואה'⁴³... ולא לך, ולא לך... - חייב 5x4.

'תן לי חטים ושעורים וכוסמין שלי' - ר' יוחנן: אם אין בכל מין שווי פרוטה מצטרפים לחייבו יחד. י"א: כשאמר 'שבועה שאין לך בידי כלום; וי"א: אף כשפרט (ולהתחייב על הכלל; לדעתו כשיש פרוטה בכל מין חייב כמספר המינים + 1 על הכלל).

לח: הנשבע על קנס פטור (לו הודך פטור)⁴⁴. באונס ובמפתה - חייב (נתבע בושת ופגם, שהמודה חייב); ור"ש פוטר (נתבע קנס, קצוב).

הדרן עלך שבועת הפקדון

שבועת הדיינין - פרק ששי (לח: מד:)

הדיינים משביעים את המודה במקצת התביעה (*"יאמר כיהוא זה עד האלהים יבא" נב"ק קו:)).

משביעים אותו בכל לשון שהוא מבין. ר"ת בר אידי: בשם; רבנן: אף בכינוי (*לה:). ובנקיטת חפץ (רבא: אחרת הדין בטל, כטעות במשנה; וכן הלכה. ר"פ: רק ספר-תורה, אף בדיעבד. ואין הלכה כן). לכתחילה אוחו ס"ת, ועומד; ות"ח - תפילין, ויושב.

לט. מזהירים אותו על חומרת שבועת-לשקר - העולם הודעו כשנאמר "לא תשא". "לא ינקה"; נענש⁴⁵ ועמו רשעי משפחתו שלא מחו, ורשעי העולם בעונש חמור, וצדיקים בעונש קל ("לחטיא את-בשרך", "מפני אלה אבליה הארץ"), ומיד ("הוצאתיה... ואת-אבניו". וכן "אל-בית הגנב" הבודה תביעה ומשביע). לעומת רוב העברות (ש"ב... ובמשפחתו" הרשעים בעונש חמור, רשעי העולם בקל ("וכשלו איש-באתיו" שלא מחו) וצדיקים פטורים; וזכות מעכבת העונש 2-3 דורות).

אמר 'איני נשבע' - פוסקים מיד (שמא יתחרט) וישלם⁴⁶. 'אשבע' - אומרים "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים (שניהם!) האלה".

לט: מדגישים לו שנשבע רק על דעת ב"ד (שלא יישבע ברמאות, כמעשה בקנה ובתוכו מעות (*כט. נדרים כה:)).

המודה במקצת נשבע ("אשר יאמר כיהוא זה...")⁴⁷, כאשר מודה בפרוטה. ורק כשיש 2 מעות ("כסף" 2 כמו "כלים") - רב, *ר"פ (מ: ותנ"ה: שיעור הכפירה (הפסוק יתר ונדרש לכפירה); שמואל: שיעור התביעה (ודי בכפירת פרוטה).

'2 מעות כסף אתה חייב לי' - לא, אלא פרוטה - פטור (לרב, שאין כפירת 2 מעות; ולשמואל, שנתבע כסף והודה

בנחושת. שלרב תבע את הערך, ולשמואל תבע את החומר). 'ליטרא זהב אתה חייב לי' - לא, אלא ליטרא כסף - פטור.

אך אם טענו מטבעות טבועות (וכן 'דינר זהב זהוב') - כולן ממין הטענה, אפילו פרוטה.

מ. שמואל: לשבועה שמחייב עד אחד ("לא יקום עד אחד...") די בתביעת פרוטה (ש-2 מחייבים ממון).

⁴¹ וכן נלמד מכאן לפטור כשהודך מראש שהממון בעיקרו של התובע, ונשבע; כגון: 'שומר אני עליו' 'מאליו בא אצלי' 'מצאתיו ולא ידעתי שהוא שלך' 'נתתו/מכרתו לי ולא שילמתי, קחה'. רבה: כשאומר 'היילך', אחרת חייב, שפטר עצמו בשבועתו ממקרי אונס וכיו"ב; וא"כ, גול חמץ ובפסח נשבע עליו חייב, אך רבא הסתפק (ב"ק קה:).

⁴² כאן ו' מושכת ומכפילה 'שבועה'; אך בעלמא ו' מוסיפה ומחברת, וכדמשמע בזבחים (ל: לר' יהודה). רמב"ן. בקידושין (מד). הגרסה בברייתא להפך מכאן (שקלא ו' הוא פטור דר' יהודה), וברש"י שם קשה. נראה כי למהרש"א הסוגיות חלוקות; ולמהרש"ל ולעצמות-יוסף סוגיין עיקר ויש להגיה שם (וברש"י); ראה הערתנו החיצונית.

⁴³ רב חסדא (ב"מ מח:). הנשבע על 'בתשומת יד (הלוואה)... או עשק (שכר שכיר)' אין חייב אשם-גולות (שהלוואה ניתנה להוצאה, רש"י), אא"כ יחד כלי הלוואה או לשכרו; ו"את-העשק אשר עשק" - כשנתן ושוב הופקד אצלו, וכן הלוואה ("או מכל אשר-ישבע" ריבה). תוס' (לח:). גם כאן כשיחיד כלי; רמב"ן (בב"מ): לא דווקא.

⁴⁴ לרבנן, אך ר"ש פוטר אפי' כבר חויב בדין ואינו יכול עוד להיפטר בהודאתו ("וכחש... ממון. ורבנן מחייבים, וימנעו מעל"). כתובות (מב:; תוס' רע"א למשנה).

⁴⁵ אף לתנא הסובר שעל עברות לא-תעשה תשובה מכפרת כמו על עשה (יומא פה-פו. ע"ש), "לא תשא" נחשבת עם החמורות, כרתות ומיתות ב"ד (עי' רש"י ורמב"ן). על שבועות שקר ("ואם-באלה באלה) לא תסור"; וכן על חילול השם וחילול שבת, גז"ש מ"לא-תשבעו בשמי לשקר וחילול את-שם" - "והשלתני ככם את-תחת השדה ושקלה אתכם והכריתה את-בהמתכם והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם" (שבת לג:).

⁴⁶ אמר התובע 'אל תישבע' - פטור. 'נדר לי בחיי ראשך במקום להישבע' - אינו יכול לחזור בו (ר' יוחנן ור"ג: אחרי גמרה-הדין או קניין; ר"ל: אפי' לפני כן (ואח"כ מוסכם)), להלכה. שמואל: לדעת ר"מ יכול לחזור בו; רבא: לא התיר אלא ביחס לנתבע, כשדין התובע להישבע ולגבות (סנהדרין כד:).

⁴⁷ והטעם, שאין אדם מעזי לכפור במלוהו, אלא משתמט עד שישיג כסף, ומטרת השבועה להרתיעו, שידה בכל (רבה, להלן מב:).

ב"מ (ג.ה), תני ר' חייא: נתבע 100 וזו וזכר, והעידו שחייב 50 - ישבע על השאר (הצד-השווה של מודה-במקצת ועד-1); תני אבי ר' אפטוריקי: פטור ("יאמר... כ"ג, שלא מיעט נתבע-חטים-והודה-בשעורים). שם (ד.), נתבע מנה, ועל חציו אמר 'הילך' (לא הוצאתיו, ושלך הוא) - ר' חייא: יישבע; רב ששת: פטור. ושם (ד:), שטר שכתוב בו 'סלעים' או 'דינרים', נתבע 5 והודה ב-3 - ר"ש ב"א: יישבע; ר' עקיבא: פטור (כמשיב אבדה). הודה ב-2 - פטור לכ"ע (אף לר' חייא. שהשטר מסייע; אין נשבעים על הודאת שעבוד קרקע). ובב"ב (קכה:), מול שטר טען 'פרעתי 1/2, והעדים 'פרע הכל' - יישבע (אף לר"ע (חשש מהעדים); וכן הלכה), וישלם 1/2 מממונו.

- תבעו חיטים ושעורים והודה באחד מהם - שמואל, ר' יצחק, רב פפא: חייב שבועה; ר' חייא בר אבא: פטור (ולאדמון חייב).
- מ: נתבע חיטים והודה בשעורים - פטור⁴⁸; רבן גמליאל מחייב שבועה. נתבע פדי שמן והודה בכדים ריקים - אדמון ור"ג (*וכן הלכה; כתובות קט). יישבע; חכמים: אין ההודאה ממין התביעה⁴⁹. 'קטנית' ממין 'פירות' ואינה ממין 'תבואה'.
- שמואל: נתבע חיטים וקפץ והודה בשעורים (טרם ייתבע גם בהם) - חייב שבועה, כשנראה לב"ד שמערים כך.
- נתבע כלים וקרקעות והודה באחד מהם - פטור. הודה במקצת כלים - חייב שבועה, ובגלגול יישבע אף על הקרקעות⁵⁰.
- שמואל: נתבע 2 מקטים והודה ב-1 - חייב שבועה (לכן נכתבו "כלים", דבר חשוב - שווה פרוטה כ"כספך" - וא"צ 2 מעות).
- 'אתה חייב לי 100' - איני חייב - פטור. רב נחמן: אך יישבע שבועת היסת (חזקה שאין תובעו על חנם, והלה משתמט). לגרסת רב חביבא: רק אם הודה בעבר בעצם החוב (ועתה טוען ששילם).
- מא. בין שבועה דאורייתא לבין שבועה דרבנן: המסרב להישבע ולשלם - בדאורייתא ב"ד יורד לנכסיו; ובדרבנן - לר' יוסי ג"כ, ולרבנן מגדים (חודש) ומלקים ותו לא. חשוד הנתבע להישבע לשקר - יישבע התובע ויגבה (תקנה; *מו:); אך לא בשבועה דרבנן. הפוך שבועה אל התובע לבקשת הנתבע - רק בשבועה דרבנן; מר ב"ר אשי: אף בדאורייתא.
- ר"פ: נתבע בשטר וטען שפרע - אינו נאמן. אך יכול לדרוש שהתובע יישבע (לעומתו, תובע בשטר שאומר שקיבל מקצת צריך שבועה להיפרע השאר, אף שהנתבע לא דרש). וכשהתובע ת"ח אין להשביעו, ואין לדון בדינו זה (רב יימר).
- רב אסי א, רב פפי הלכה: לנה בפני עדים - חייב לפרוע בעדים (לא כשרק הודה בפניהם); שמואל, רב אסי ב, רב פפא, *ר' אבא (ב"ב קע); *וסוגיין (מה:); א"צ (יכול לומר שפרע והעדים הלכו לחו"ל)⁵¹.
- מא: אמר (אף לאחר ההלוואה) 'אל תפרעני אלא בעדים' - רב אסי, ר"פ, משנתנו: צריך לפרעו בעדים (ר"פ: אך נאמן לומר שפרע בפניהם והלכו לחו"ל); שמואל ב: א"צ (לדידיה תנאי וכו"ל בן בתירא).
- 'פרע לי בפני ראובן ושמעון' ופרע בפני אחרים (ואינו מאמין להם) - אביי: יצא ידי חובתי; רבא חולק. 'פרע בפני 2 שלמדו הלכה' ופרע בלי עדים, ונאנסו המעות מן המלווה, אשר טוען שקיבלן כפיקדון בינתיים - רב נחמן: קיבל חובו.
- 'תן 100 זו שהלוויתך' - 'להד"מ', והביא עדים שלנה ופרע - אביי: פטור; רבא: חייב (לא לוויית' = 'לא פרעתי').
- 'שלם חובך!' - 'פרעתיך בפני פלוני ופלוני', והעידו 'להד"מ' - רבא: פטור (לא הוטל עליו לפרוע בעדים, ואינו זוכר)⁵². 'פרעתיך עפצים לפי השער שהיה אז, 6', - 'השער היה 4' וכן העידו עדים - רבא: הוחזק כפרן (שער זוכרים היטב)⁵³, וישלם.
- מב. 'שלם חובך והנה השטר' - 'פרעתיך', - 'חוב אחר פרעתי' - ר"נ, רב שישא: הלווה נאמן; ר"פ ורב פפי: לא (חוץ מ'נתת לי לקנות שוורים ליעסקא, ופרעתיך באטליו'). הלכה כר"נ; אך אם לא פרע בעדים המלווה נאמן (מ'יגו' שיאמר 'לא פרעתי').
- אמר הלווה 'אתה נאמן עלי בכל שתאמר שלא פרעתי' - אביי ורבא: אפילו פרעו בעדים; רב פפא חולק. 'אתה נאמן לי כ-2' - ר"פ: לא כנגד 3; ומתקיף רב הונא בדר"י (לעדות 2=3). 'נאמן כ-3' - לא כנגד 4 (ביקש מספר אנשים, דווקא⁵⁴).
- אין נשבעים על תביעת חרש, שוטה וקטן ("כיי'תן איש")⁵⁵, ואין משיעיים אותם.
- נשבעים לקטן - רב: כשתובע ברי בעסקי אביו והנתבע מודה במקצת, וכו' אליעזר בן יעקב (שגם בבנו אינו מעיז פניו, ומשתמט; אא"כ לא תבעו 'ברי לי'), אך לא לרבנן (מעיו, וכיוון שהודה - כמשיב אבדה הוא⁵⁶). שמואל: הבא לגבות ממנו.
- מב: הבא להיפרע מנכסי יתומים (אף גדולים⁵⁷) והקדש (שמא עושה רמאות לגבות מההקדש) חייב להישבע.

⁴⁸ רבה בר נתן (ב"ק לה:): פטור אף מדמי שעורים (ולאור זאת העמידו את המשנה שם, לגבי שור שרדפו שור והוזק ויש וכוח ממה/ממי - שבהעדר ראייה משלם המזיק כטענתו - רישא בברי ושוא וסיפא להפך; ובברי וברי אינו נוטל); אא"כ תפס. ולר"ש (שם לו). חולק עם ר' חייא בר אבא (שאמר שלסומכוס חולקים גם בברי וברי).

⁴⁹ תלכו האם לשון התביעה 'פדי שמן' כוללת את הפדים עצמם; ולר"ב א' - כשהודה בחלק מהפדים (ויישבע גם על השמן, בגלגול). כתובות (קח:).

⁵⁰ נלמד מטוטה ('אמן אמן') גם על ימי אירוסיה, בגלגול; וכ"ש ממון, אף בספק, ואפילו 'השבע שלא נמכרת לי לעבד עברי' (רבא). קידושין (כו:); ועיין להלן (מו:).

⁵¹ וכן בפיקדון, א"צ להחזירו בעדים (ב"ב מה:). קיבלו בשטר - נאמן שהחזיר ('מיגו ד'נאנסו'), בשבועה (שם ע:); רמב"ח: רק בעדים (להלן מה: והערתנו החיצונית).

⁵² כרשב"ג, שאין צריך 'לברר' כל טענותיו (וכן פסק רב גידל. תוס' בתי א); אך לרבי עליו לברר עדות העדים כיוון שטען שישיגם (וכן לר' אבא; ב"ב קע:).

⁵³ כפרן לגבי חוב זה בלבד (עי' ב"מ טז-יז; ולא נפסל לעדות, לעיל מ:). ע"ע לעיל (לד:), ב"מ (יז), וסנהדרין (כט). לגבי המודה והכחיש.

⁵⁴ כיוצא בו, הבטיחו 'אמכור לך הקרקע לפי שומת 3' - כדיינים, לפי דעת רובם. 'כאמירת 3' - 3 בדעה אחת. 'כשמת 4' - כל ה-4 (ע"ו עב). 'כשומת 3' ושמו, ואמר האחר 'יבואו אחרים בקיאים יותר' - רב פפא: הדין עמו; רב הונא ב"ר יהושע חולק, וכן הלכה (שם).

⁵⁵ וכן אין על פקדונו תשלום כפל; אפילו גדל ("יבא דבר שנייהם") - ר' חייא בר אבא: כשאכלו כשהמפקיד קטן; רב אשי: בכל מקרה (ב"ק קו:).

⁵⁶ שהמשיב אבדה פטור משבועת מודה במקצת (מפני תיקון העולם). ר' יצחק: חייב כשתובע בטענת ברי (כגון: 'מצאת 2 ארנקים קשורים!' 'מצאתי רק 1', או: 'מצאת 2 שוורים קשורים!' 'מצאתי 1 מהם' ולא אם השיב 'היה רק 1', ששוורים עשויים להיפרד); וכו"ל. הכל בגיטין (נא).

⁵⁷ אביי קשישא; וכך נפסק להלכה (גיטין ג); אף שת"ק חולק בכתובות (צג: לאוקימתא דאביי צד. וע"ש בתוס'). ועיין ערכין (כב:). מתי יורדים לנכסי יתומים.

אין נשבעים על קרקע (*או שעבודתה) שטר; ב"מ ד: 58, על עבד ועל שטר; [ואין בהם תשלומי כפל בגבגב ו-4-5 אם טבח-ארמכר ("על-קל-דבר-פֶּשַׁע...") 59], שבועות השומרים ותשלומי שומר-שכר ("כִּי־יִתֵּן אִישׁ..."), כלל ופרט וכלל, המיטלטל וגופו ממון⁶⁰, *והונאה (ב"מ נו:).] וכן על הקדש ("רְצֵאוּ").

ר"ש: על בהמת הקדש שבעליה חייב באחריותה ('הרי עלי...') נשבעים (שבועת הפיקדון⁶¹); ועל שאינו חייב (זו') לא.

מג. ר' מאיר: נתבע 10 גפנים טעונות ענבים-העומדות-להבצור, והודה ב-5 - נשבע (כתלושים); וחכמים חולקים (שמחוברים). נשבע רק כשהתביעה וההודאה הן במניין, במשקל או במידה ('עַד הַזֵּיז' - 'עַד הַחֲלוֹן'). אביי: או 'בית זה מלא'; רבא: לא; ותנ"ה. נתבע מנורה גדולה והודה בקטנה - אינו נשבע. נתבע מנורה עבה, בת 10 ליטרין, והודה בבת 5 - נשבע (אפשר להפחית עובייה).

הלכה 4 זוז, ואיבד את המשפון שלקח. אחד מהם טוען שהיה פחות/יותר מההלוואה, והאחר טוען שהיה שווה - פטור (כופר בכל). כשהמלווה מודה במקצת ('שוויו 5 דינר') חייב שבועה. כשהלוה מודה במקצת ('שוויו 3') - המלווה יישבע (וייטול); שמא יוציא את המשכון אחרי שבועת הלווה. למסקנה, רב אשי: המלווה יישבע שאינו ברשותו, ואח"כ הלווה מה שוויו).

שמואל: הלווה 1000 זוז ולקח ידית של מגל כמשכון, ואבד - אבד כל החוב (ובמשנתנו - פירש שאינו מקבלו אלא כנגד שוויו). רב נחמן (חולק): אף 2 ידיות, איבד 1 - איבד 500 זוז. נהרדעי (חולקים): וכן בידית וחתית-כסף. (וסגיין לאו הכי).

ר' עקיבא: מלווה שאבד משכון (שלקח בעת ההלוואה, ובשווייה) - אבד החוב (שומר-שכר). ר' אליעזר: יישבע ויגבה (שומר-חינם, כרבה בשומר-אבדה; ולרב יוסף - חלקו במשמש בניכוי, האם עוסק במצווה. במלווה בשטר מודה, שהמשכון לגביה).

מד. ר' יצחק: בעל-חוב קונה את המשכון (לאונסים; כשמשכון לאחר תביעה בב"ד. "וְלֶךְ תִּהְיֶה צְדָקָה")⁶².

הדרן עלך שבועת הדיינין

כל הנשבעין - פרק שביעי (מד-מט.)

מד: כל הנשבע מן התורה - נשבע להיפטר מתשלום (*"וְלֶקַח בְּעַלְיוֹ וְלֹא יִשְׁלֹם")⁶³. ויש שתיקנו חכמים להישבע וליטול -

מה. שכיר תובע את בעה"ב, תוך הזמן⁶⁴ (אח"כ חזקה שנוכר בעה"ב ואינו חוטא, וחזקה שאין שכיר משהה) - נשבע שלא קיבל, ומקבל מבעה"ב (תקנת חכמים, כי בעה"ב טרוד בפועליו) והשבועה להפיס דעתו; ר' יהודה: רק כשבעה"ב מודה במקצת.

מה: רב ושמואל: שכרו ללא עדים - בעה"ב נאמן ('מיגו' שיאמר 'לא שכרתיך').

קצב סכום ויש ופוח מהו - יביא השכיר ראיה ויגבה, *או יישבע בעה"ב (קציבה זוכר. ר"נ, שמואל); ר' יהודה: השכיר יישבע ויגבה (בדאורייתא עשו לו תקנה). אומן - *כל עוד החפץ בידו על בעה"ב הראיה; השיבו ולא עבר זמנו - במחלוקת הנ"ל.

מו. [ר"נ: אחז גרון ואמר 'אלך לקצוץ דקלו של פלוני', ואח"כ נמצא קצוץ - אין אומרים שהוא קצצו (סתם הגוים)].

הנגזל - עדים ראו שנכנס הנתבע לביתו ולקח דבר (לא ראו מה) תחת בגדו - נשבע בעה"ב (רבא: או אפי' שומר-הבית או אשתו (פועל - תיקו)) וגובה. ר' יהודה: רק כשיש הודאה במקצת. תובע כוס כסף - אדם אמיד או נאמן (שייתכן שהופקד אצלו) נשבע ונטל. *וכן בנזקי אש לדבר טמון (ב"ק סב. 65); *המוסר ממון יהודי לגוי (ל"מ, גרמי) - לא נפשט (שם).

מו: רב יהודה: ראו שהטמין כלים תחת בגדו ויצא, וטוען 'קנייתם' - אינו נאמן מול טענת 'השאלתם לו'. אך נאמן (בשבועה) מול טענת 'גנבתם'; או בדבר שאין נהוג להשאיל ולהשכיר; שמקובל להטמינו; באדם שטמין חפציו; בבעה"ב העשוי למכור כליו⁶⁶.

⁵⁸ וְרַע חֵטִים (ולא השרישו). לא נפשט האם דינן כקרקע (ב"מ נו:). ר"מ: נשבעים על עבד (ב"מ ק:). ולא על קרקע (להלן מג. ע' תוס' בב"מ. ראה הערתנו החיצונית).

⁵⁹ ריבוי ומיעוט וריבוי (מסקנה, ב"ק סג. תוס'); ומיעט גם דבר בלי סימן). ולחד תנא, בסתם גבגב "אם-המצא תמצא בידו הגנבה..." (ריבוי ומיעוט וריבוי. שם סג-סד:). ולגבי שבועת מודה-במקצת - "על-קל-דבר-פֶּשַׁע" (ר"י מיגש, ש"מ ב"ק סג; ת"י בתוס' ד:; רמב"ן וחי' ר"ן ב"מ ד:); ו"א "כִּי־יִתֵּן אִישׁ..." (מאירי; סמ"ע זה; ועוד).

⁶⁰ רבי אליעזר דורש ריבויים ומיעוטים, ולא מיעט משבועת-הפקדון אלא שטר (לעיל לו: ע"ש).

⁶¹ (גורם לממון; ב"ק עא:). הנשבע חייב (ריבוי 'בה' ו'כחש', מיעוט 'וכחש בצמיתו'). [וכן להונאה] ב"מ (נח). [וכן בגונב קרבן מבית מקדישו ושחטו (ב"ק עו. ע"ש)].

⁶² ת"ק: יהודי מגוי אינו קונה; ר' מאיר: קונה (ק"ו מישראל); וגוי מיהודי אינו קונה (פסחים לא: אליבא דרבא).

⁶³ מפסוק זה למד רב בב"ק (קו). שהכופר בממון, ונשבע כדין בב"ד, ובאו עדים נגדו - פטור מלשלם (רבא: מסתבר רק בהלוואה, אך רב אמר גם בפקדון; חוץ ממדה 'וְהִתְנַחֵם' ומטוען טענת גבגב (שם ולהלן מט.)). רב נחמן חולק ומחייבו לשלם (וכ"פ ר"ף בסוף הפרק).

⁶⁴ שכיר יום - כל הלילה; שכיר לילה ושכיר שעות ביום - כל היום; ובשכיר שעות בלילה מחלוקת אם גם כל היום שלאחריו. שכיר תקופה תלוי בשעת הסיום וכשכיר שעות; וכן קבלן, בכפוף לשעת החזרת החפץ (ב"מ קי-קיא. קיב). עבר זמן התביעה - על השכיר הראיה, אא"כ יש עדים שתבעו בזמנו בסמוך (שם קיג).

⁶⁵ שם, הניזק משפרה נשבע מה הטמין וגובה תשלום (לר' יהודה, שמחייב באש על הטמון; ולרבנן דבר שדרכו להטמין והצתה אצל השכן); תובע כוס כסף מן הבית שנשרף - אם הוא אמיד או נאמן נשבע וגובה. הושלכה כפפת שלו לנהר - נשבע וגובה את הכסף שהיה בה; טוען שהיתה מרגלית - לא נפשט (האם מניחים בכספת).

⁶⁶ התפרסם שנגנבו כליו וספריו, ומוזה אותם ביד אחר - יישבע הלה (שכנראה קנה מהגנב) כמה שילם, ובעה"ב ישלם ויקבלם (תקנת השוק). וכגון שצעק בלילה (ולא התייאש) וראו דלת ביתו פרוצה ואנשים שלגו בו יצאו עם חבילות כלים וספרים (באדם העשוי למכור חפציו - כשויהו אותם בדיוק) המזוהים כשלו (ב"ק קיד:).

הַחֶזֶק - יש עדים שנכנס תחת ידו שלם ויצא חבול - נשבע ונטל. רק יהודה: רק כשיש הודאה במקצת. שמואל: במקום שאינו יכול לחבול בעצמו (נשיכה בגב) ולא היה אחר - נוטל בלי שבועה.

חויב שבועת*-תורה (מא). וחשוד על שבועה (הפיקדון, ואפי' שָׁא; חוץ מביטויי-להבא), ואף גולן-דרבנן⁶⁷ - יישבע התובע ויגבה.

מז: ואם גם התובע פסול לשבועה - ר' יוסי (ופסק ר"נ): יחלוף. ר"מ: חזרה השבועה למקומה - רב ושמואל: ופטור; ר' אבא: משלם (אמר כן בחוטף חתיכת כסף בפני עד 1 וטוען שהיא שלו. רבא: כן מסתבר, מת"ק לגבי 1/2 איני יודע').

מז: [שמעון בן טרפון: השבועה חלה על שניהם. "לֹא תִנְאֶף" - לא תנאף נשים לאחר. "וְתִרְגְּנוּ (תרתם וגיניתם) בְּאֵלֵיכֶם". "הִנְהָר הַגְּדֹל גְּהַר-פְּרָת" - גַּע בְּמִשׁוֹחַ וְהַמִּשְׁחָה.]

אמר לחנווני (על פנקסו) 'תן לבני סאה חיטים' לפועלי פרוטות כדי סלע; שני הצדדים תובעים את בעה"ב - שניהם ישבועו ויגבו ממנו⁶⁸. בן ננס: בלי שבועה (ודאי 1 בשקר). ספק מה דעת רבי (ישבעו לבעה"ב בפני החנווני, או: יגבו מהחנווני בשבועה).

2 כתות עדים שהכחישו זו את זו - רב חסדא: מעתה פסולות לכל עדות (מספיק); רב הונא: כל כת בפני עצמה כשרה לעדות אחרת ולשטר. כת חתומה על שטר, והאחרת על שטר אחר לאותם מלווה ולווה - יגבה השטר המועט. לרב הונא, חתומות על שטרות של מלווים שונים ואותו לווה - כבמשנתנו, יגבו שניהם ממנו. אותו מלווה ו-2 לווים - לא נפשט.

מח: אמר לחנווני - או לשולחני כיו"ב - 'תן לי פירות בדינר', ונתן לו, ותבע את הדינר והשיב בעה"ב 'שילמת והנחתו בארנקך' - יישבע בעה"ב (היסת) ויפטור. ר' יהודה: אין דרך החנווני לתת פירות טרם תשלום, ועליו הראיה; ומודה כשהפירות ברה"ר (אין מוחזק). שילם בעה"ב ותבע את הפירות, ונענה 'נתתי ולקחתם לביתך' - יישבע החנווני.

הפוגמת כתבתה (טוענת שנפרעה מקצתה) לא תיפרע היתר אלא בשבועה⁶⁹; וכן כשיש עד 1 שנפרעה; הגובה שלא בפני הבעל⁷⁰; או מיורשו⁷¹, או מלקוחותיו. וכיו"ב בשטר חוב (*מא. מב: מח: 72).

וכן יתומי מלווה הבאים לגבות מיתומי הלווה צריכים להישבע 'שלא אמר אבינו שנפרע ולא מצאנו שובר עליו' (ר' יוחנן בן ברוקה: אפילו נולד הבן אחר מות אביו, נשבע שלא מצא שובר)⁷³; רשב"ג: אא"כ יש עדים שאמר בעת מותו שלא נפרע.

רב ושמואל: אם מת הלווה ואח"כ המלווה (התחייב שבועה וטרם נשבע) - אין גובים (אין מוריש שבועה, אף לאחיו, ואף שיש ערב. אלא לב"ש). ר' אלעזר: אין לחלק. ר' אמי: כרב ושמואל כשעמד המלווה בדין וחויב שבועה ומת; ודחה ר"נ.

מח: להלכה לא הוכרע, ודיין שעשה כרבי-שמואל או כר' אלעזר עשה (לכן אין לקרוע ליתומים את השטר ואין להגבות). אך אין ללמוד מדברי-שמואל לשבועה אחרת (ר"נ; ר"פ: טען שנפרע מקצת שטרו ומת - היורש נשבע וגובה היתר).

אלו נשבעים כנגד טענת 'שמא' - ר"נ: רק כשיש הודאה במקצת - שותף, אריס, אפוטרופוס⁷⁴, אשה שבעלה הפקידה על נכסיו⁷⁵, ואח המנהל את הטיפול בנכסי הירושה (מורים לעצמם הטרך בשל טרחתם).

לא השביעם בזמן (בחלוקה או בסיום התפקיד) - הפסיד. אם יתחייבו לו שבועה אח"כ, אפי' דרבנן (מלבד שבועת שְׁכִיר), יוכל לְגַלְגֵל שבועה על כך. רב הונא: ב"ד מציע לו לְגַלְגֵל; רב חסדא: אין פותחים לו. אין לגלגל על הלוואה שְׁנִשְׁמְטָה.

מט. שמיטת-כספים משמטת גם שבועה על הלוואה ("דְּבַר הַשְּׁמִטָּה").

הדרן עלך כל הנשבעין

⁶⁷ משק בקוביא, מפריחי יונים ושאר פסולי עדות מחמת עברה, כמפורט בסנהדרין (כד: כז: חו"מ סי' לד). מאירי, רמב"ם (הל' טוען ונטען ב, ב) ושו"ע (חו"מ צב, ג). אביי: החשוד שמא תפס ממון שלא כדין חשוד על שבועה, וישבע רק כשייתכן שתפס מפני ספק חוב ישן (מספק לא יישבע); ר' יוחנן: אינו חשוד על שבועה (ב"מ ה:).

⁶⁸ שאומר החנווני: לא האמנתי לפועל שלך אף כשיישבע, אתה האמנתו (שלא אמרת לי לשלם לו בעדים); וכן אומר הפועל לבעה"ב כלפי החנווני (ב"מ ג:; רש"י).

⁶⁹ אמרה שבעדים, או שפרטה תשלומים שפחותים מפרוטה - לא נפשט. אמרה 'לא קיבלתי כלל אך סיכמתי למחול חלק' (פוחתת) - א"צ שבועה. כתובות (פו:).

⁷⁰ ר' יצחק נפחא: רק באשה (משום חן), ואין כן בחוב; רבא: אין לחלק (שלא יברח כל חיוב). כתובות (פח). וערכין (כב:).

⁷¹ ע"ע לעיל (מב). נמנעו מלהשביע אלמנה (שמא התירה לעצמה להנות משל היתומים בשל טרחתה, וכשתישבע תיענש), ולא יכלה לגבות כתובתה. תיקן רבן גמליאל הוקן שתגדור מה שירצו היתומים (על תנאי, שתיאסר אם לקחה משהו) ותגבה. רב ורב הונא לא הגבוה כתובתה כלל (מפני זלוול בנדרים. ר"ה: מודה רב שאם קפצה ונשבעה גובה). שמואל, רב יהודה (י"א שגם רב; וקשה; וי"א שחולק): אפשר להשביעה חוץ לב"ד (רק קללה, וללא נקיטת חפץ). גיטין (לד-לו. ע"ש).

⁷² רמב"ם (טו"ג יד, א); ומצאנו בגמ' כאן (מא. פוגם; מב: ממשועבדים; מח: מיורשים) ובכתובות (פו:); בשלא-בפניו מחלוקת שם (בהערה לעיל); ועד 1 - לא מצאתי.

⁷³ כשהשיבו בני הלווה 'אמר לנו אבא לוי' ופרעתי; אך אם אמר שלא לווה - א"צ שבועה, כאומר 'לא פרעתי' (כתובות פח).

⁷⁴ והמקנה על נכסי יתומים - ת"ק, רשב"ג: אם מנה בידי אביהם יישבע, ואם בידי ב"ד פטור (שמא יימנעו בגלל זה). אבא שאול, תנא: להפך (שמא יימנע. אך בב"ד נהנה, שנאמן להם). רבא: זה וזה יישבע (תנא: כן הלכה). שמואל: הלכה כאבא שאול (גיטין נב:).

⁷⁵ ר' אליעזר: כל איש יכול להשביע אשתו על הפלך ועל העיסה. ר' שמעון: אין משביעה כלל, הוא או יורשו, אלא כשבאה לגבות כתובתה (כתובות פו: פח:).

ארבעה שומריין - פרק שמיני (מט.:

מט.: 4 שומרים (*נלמדו בב"מ צד:): - שומר-חינים (על גנבה, על אבדה ועל אונס, נשבע ופטור); שואל (משלם על הכל, *חוץ ממוות-מחמת-מלאכה; ב"מ צו:); שומר-שכר (נשבע על אונס - 'ומת, או-נשבר, או-נשקה', ומשלם על גנבה ועל אבדה) ושוכר (כשומר-שכר {והכי סוגיין; ב"מ צו. יבמות סו:}; אך חלקו בזה ר"מ ור' יהודה, האם כשומר-חינים).

תבע המפקיד את השומר, והשומר כפר או טען טענה הפוטרתו (בהתאם לדיני השומרים) ונשבע⁷⁶, והתברר ע"פ עדים ששיקר וחייב - משלם את הקרן. ואם ע"פ הודאתו - משלם קרן וחומש ואשם (דין שבועת הפיקדון).

ואם שיקר בטענה שאינה משנה את דינו (שנה מגנבה לאבדה, בין סוגי האונסים, מאלו לאלו בשומר-חינים או בשואל), או בטענה המחייבתו - פטור על השבועה. רב, ר' אלעזר, *ר' ירמיה (ב"מ לו.): וחייבים (קרבו עולה-זיוורד) משום שבועת ביטוי; שמואל: פטורים (שבועה זו אינה ב'להבא' 'גנב השור'; *ולטעמייהו; כה.), וכן א"ר אמי ("כי תשבע לכתא" מעצמו).

שומר-חינים שנשבע שנגנב ועדים מעידים שהוא גנבו - משלם כפל⁷⁷. הודה מעצמו - קרן וחומש ואשם. [אדם מהשוק שנתבע על גנבת שור והכחיש, ועדים העידו שגנב - משלם כפל, ואם טבח-אורמכר - 4-5; ואם קדם והודה בגנבה (אפילו מפני עדים שבאים⁷⁸) אך לא בטביחה-ובמכירה - משלם קרן בלבד (*איני 'תשלומי 3-4' מב: וב"ק עה:)].

הדן עלך ארבעה שומריין וסליקא לה מסכת שבועות

⁷⁶ לעיל (מה): הסיק רמב"ח שאין שבועת השומרים אלא כשהפקיד לו בשטר. ודחו הראשונים זאת כדק"ל בעלמא (ב"ק קו: באבדה); ראה הערתנו החיצונית. בב"ק (קז:), תני רמי בר חמא: אין השומרים מתחייבים שבועה אלא אם כפרו במקצת והודו במקצת ("כיהיא זח" נאמר בפרשת שומרים); ר' חייא בר יוסף: מודה-במקצת נאמר רק בהלוואה (אינו מעז לכפור למלווה לו, ומשתמט. והפסוק אינו במקומו {עירוב פרשיות}). לפי רמב"ח, טענת הפקדון היא לכל הפחות 3 פרות, באחת השומר כופר (להדר"מ או 'החזרתיה'), באחת מודה (אכן, מתה בפשיעה/בגנבה/באונס), ועל אחת נשבע (מתה בגנבה/באונס/מחמת-מלאכה) [ואם טוען בה 'איני יודע' - מתוך שאינו יכול להישבע משלם] (ב"מ צח. ע"ש). ר"ח בר אבא (ב"ק קו-קז:): אין הטוען-טענת-גנב (ש"ח שגנב ונשבע שנגנב) חייב כפל א"כ הודה תחילה במקצתו וכפר במקצתו ("כיהיא זח"); ובוה ר"ח בר יוסף חולק (על היחס בין הדינים ר' הערתנו החיצונית בב"ק, ובקצרה בב"מ צו:).

⁷⁷ זה 'טוען טענת גנב', ודיניו מפורטים בב"ק (סג-סד: קו-קח.). רב יוסף: וכן שומר-שכר (שגנבו) שנשבע ששקדו שודד חמוש; רבה: שודד-חמוש כגולן (שם נו.). דין זה ישנו גם במוצא אבדה ("פלי-אבדה אשך יאמר": שם קו: וע"ש נו.). טען ונשבע 'נגנב' על שור, והעידו עדים שאכלו - משלם כפל (ברייתא בב"ק קו:), ע"ש בתורי"ד, משלם כפל - ולא 4-5 למרות הטביחה ודברי ר' יוחנן שעליו להתחייב כן (הוקש לגנב; "ה") - כשהגנבל בשחיטה, ולר"ש אפי' טרפה (אינה שחיטה); ללא שחיטה ובכך פקועה (ולא כר"מ המצריך שחיטה); בטרם אכל (טען והעידו עדים שהוא גנב ור) הועמד בדין והורוהו 'צא תן לו'; שותף שטבח שלא מדעת עמיתו (ב"ק קו:).

⁷⁸ שהמודה-בקנס פטור ("אשך ירשיען אלהים" ולא פיו) אפי' באו עדים אח"כ; לדעת רב ורבנן ("אם-המצא" בעדים "תמצא" בדיינים). ר' אלעזר ב"ר שמעון: כשהודה מפני העדים אינו פטור (בבא קמא עה.). שמואל חולק על רב ומחייב כשבא עדים (ובמשנה לא באו; תוס'). רב המנונא: מסתבר שמודה רב בפטר עצמו לגמרי (כגון שהעידו שגנב, ומודה שטבח, ובאו עדים). וכן דעת ר' יוחנן; וכן דייק רב אשי מהמשנה. רבא: רב לא חילק. הכל בבבא קמא (עד-:עה: וסוגיין כרב, שם קח:).

דברי ר"מ. והכ"א: פוסל בקדש ובתרומה, ומותר בחולין ובמעשר. ואם בא אל המקדש - בין לפני ביאתו (במים) בין לאחר ביאתו - חייב. בתוס' יו"ט (בפרה) כתב ע"פ כס"מ (הל' ביאת המקדש ג, יד), שלראב"ד, המשנה בפרה לא קמ"ל בזה אלא שהחייב על ביאת מקדש חייב גם טבול יום, אך לא שכל הטעון טבילה מהתורה חייב על ביאת המקדש. ולרמב"ם, הנוגע במת והנוגע בו מפורשים בתורה, ועליהם חייב; אך לא על שאר הטומאות הנדרשות מן המקראות ואינן מפורשות (ע"י ירושלמי נזיר ז, ד; והמשנה בניזיר - לטומאות הפורשות מן המת (רביעית דם ורבע עצמות), אך לא לגבי כלים הנוגעים במת (שאינן נזיר מגולח על כך אך חייבים על ביאת המקדש). ראה גם הערתנו לזיר בס"ד.

בהערת השוליים; לגבי טבול יום ומחוסר כפורים. לגבי ביאת מקדש מפורש בברייתא במנחות (כז): ולגבי טבול יום יש גם משנה בפרה (יא, ד): "כל הטעון ביאת מים... ואם בא אל המקדש - בין לפני ביאתו בין לאחר ביאתו - חייב" (לעיל דנו בסתירה בינה ובין המשנה בניזיר). ולגבי אכילת קודש, כתב בפני יהושע (ז); ע"פ רמב"ם הל' פסולי המוקדשין יח, יד לגבי כרת) שאינו מתחייב בקרבן עולה ויורד; ע"ש. והמאירי (יבמות ז). כתב שמתחייב, ומאיך ציין לדברי רמב"ם "אלא שגדולי המחברים כתבו באלו שלוקה ואין בו כרת". ובדומה לזה בפירוש משנה אחרונה על המשנה בפרה, וז"ל: "וה"ה אכל קדש. והרמב"ם פ"ח מהלכות פסולי המוקדשין פסק דאזכר קדש לאחר ביאתו אינו בכרת אלא במלקות, דגבי קדש כתיב 'וטומאתו עליו': מי שפל טומאתו עליו". ודעת ראב"ד כדעת המאירי, וז"ל (שם): "א"א: זה שבש, שכבר כתבנו למעלה שהוא בכרת" (ע"י הל' ביאת מקדש ג, יד; וע"י מחלוקת נוספת ביניהם בדומה לזה, בהל' ביאת מקדש ג, ט, ושם ביאר בכס"מ מדוע נטה רמב"ם מהברייתא במנחות, דתליא במחלוקת האם מחוסר-כיפורים דוב קזב דמי, ראה גם הערתנו לזבחים לב: ור"י קורקוס כתב בהל' פסוה"מ שרמב"ם פוסק שמח"כ דוב אינו קזב, וראב"ד פוסק שהוא קזב, ע"ש, וראה להלן). ובתוס' ר"ד (נזיר סוף נ): נקט שאין לחלק בין ביאה ובין אכילה, ואפי' מחוסר כפרה חייב: "...אלה הנקראין 'מחוסרי כפרה', שעד שלא יביאו כפרתן שאסורין למקדש וקדשיו, ואם נכנסו למקדש או שאכלו קדשים חייבין".

ועוד מצינו במשנה (פרה יא, ז) בעניין האזוב המשמש להזאת מי פרה: "אין מין לא ביונקות ולא בתמרות. אין חייבין על היונקות על ביאת המקדש. ר"א אומר: אף לא על התמרות. אלו הן היונקות? גבעולין שלא גמלו". ועוד שם (יב, ד): המין מחולן של רבים ונכנס למקדש ונמצאו המים פסולים - פטור. מחולן של יחיד ונכנס למקדש ונמצאו המים פסולים - חייב". האם נזכרה במשניות אלו "ביאת מקדש" דוקא, ויש איו סיבה לחלק בינה ובין אכילת קודש; או שהוא הדין לאכילת קודש? כלאורה אין מסתבר לחלק; וייתכן שאפשר לפשוט זאת מהמשנה בתחילת מסכת טהרות (א, א): "שלשה עשר דבר בנבלת העוף הטהור... וחייבים עליה על ביאת המקדש..." (ולאיך גיסא, שם, ג: "נבלת העוף הטהור צריכה מחשבה והכשר... ואין חייבין עליה על ביאת מקדש"). ובזה ודאי נקט התנא "ביאת מקדש" וה"ה לאכילת קודש, שהרי נבלת העוף הטהור התרבתה בסוגייתנו (ז: מ"ב), ואין סיבה לחלק בזה. גם במשנה בניזיר (נו; שהזכרונה לעיל), לגבי סוג הטומאה נזכר החיוב "על ביאת מקדש" בלבד, וכתבו מפרשים דה"ה לאכילת קודש (רבנו עובדיה מברטנורה, תפארת ישראל אות לד). [ובמשנה בנה (ד, א; דף לא): "הפנותים מטמאין משכב תחתון... ואין חייבין עליהן על ביאת מקדש"; ושם פירוש המפרשים (רש"י ד"ה אין חייבין עליה; רבנו עובדיה מברטנורה; תפא"י אות ו) שההתייחסות היא ליהודי המכניס למקדש את בגדי הפותים הנז' (שהרי אין מדובר בחיובי הפותים עצמם; וממילא מובן שאין שייך לדון בזה ביחס לאכילת קדשים).] ראה גם להלן.

הזכרנו דברי מהר"י קורקוס בהל' פסוה"מ (יח, יד, במהדורת פרנקל, הועתק שם מחזון נחום למנחות ג, ה) על מחלוקת רמב"ם וראב"ד שם: "הפלל, דרבנו פוסק דמחוסר-כפורים דוב לאו קזב, והר"א ז"ל פוסק דה"ה קזב". אך הקשה שם פסקי רמב"ם אהדדי, שנראה שמחלק בין ביאת מקדש ובין אכילת קודש לעניין טבול ומחוסר. שלגבי ביאת מקדש (הל' ביאת מקדש ג, ט והל' יד) פסק שאין במחוסר מלקות, ובטבול אין כרת, בניגוד למה שפסק לגבי אכילת קודש בהל' פסוה"מ; והרי בכמה מקומות אמרו דאיתקש קודש למקדש (ענין סוגייתנו ומכות יד; ועוד), "ואיך החמיר להם במה שהיקל שם והיקל כאן במה שהחמיר שם? ועוד - הקשה - בפסחים (לה). אמרו על איסור מחוסר באכילת קדשים שאינו אלא "מעלה" ועוד, אם מיעוט הפתוב מטומאה, ובדרשת "וטומאתו" עד שתהא כל טומאתו (שהביא רמב"ם שם, וע"י זבחים מג: וכתרת יב, ע' ספר המפתח לרמב"ם), על מה ילקה?! וכתב - א: זו מחלוקת סוגיות: הסוגיה ביבמות (עד: סוברת שהיא דאורייתא-גמור לאכילת קודש, ובדרשת "וטומאתו" עד שתהא כל טומאתו (שהביא רמב"ם הנ"ל) התמעט מפרת, שאינו קזב. ב: לוקה שכתב כאן רמב"ם - מדין טומאת הבשר (עמש"כ שהסביר); "ומ"מ אותה דפסחים היא ראויה ללמוד ממנה לביאת מקדש דמחוסר כפורים נהי דלוקה על שטמא את הקדש ואכל קדש טמא, גבי ביאת מקדש אין לומר כן, כיון שאינו טמא גמור ואין עליו כל טומאתו, ובכי הא לא אתקש קדש למקדש". ג: ולבסוף הזכיר דברי תוס' (מנחות כא. ד"ה צאון, וזבחים לד. ד"ה ואפי') ש"מעלה" האמור בפסחים ביחס לזה - היא מן התורה. הקושיה מ"מעלה" דפסחים מובאת באחרונים בשם משנה למלך (הל' פסוה"מ שם); רבים כתבו על כך שה"מעלה" בפסחים בעניין מחוסר היא מעלה מן התורה, וכאמור (שער המלך; חזון נחום שם; מנחה טהורה מנחות כא; תועפת ראם תזריע דף סט ע"א, מוזכר בן שלמה על רמב"ם; פני שלמה פסחים לה; ועוד). וראה בזה גם הערתנו לפסחים (לד:).

רבי: למד מן הדין שהנוגע טמא, ושכח כשנגע. לעיל (ה). לרבי ידיעת בית רבו שמה ידיעה. וברש"י שם (ד"ה ידיעת בית רבו): "שלמד בבית רבו שהנוגע בטומאה טמא. 'והוא ידע' - שהרגיש כשנגע, אבל לא התבונן לשום על לבו שנטמא". וכן דייקו מדבריו להלן, בתוס' (יד: ד"ה או; ע"ש. ולגבי מה שהקשו שם, שהיה לגמ' בדף ה. לתרץ כשלא הרגיש כשנגע - "לכא"י ל' לרש"י דעדיפא מיניה קא משני, דבחינוק שנשבה אף עיקר הידיעה איננה. וע"ש בתוס' רא"ש שהאריך. ולקושיה הנ"ל כתב: "ולאו פירכא היא, דעל העלמת הידיעה פריך, דמשמע דוקא דידע ידיעת בית רבו, הא לא ידע לא; ואהא פריך: מי איכא מאן דלא ידע!").

ר' ישמעאל לא בעי ידיעה בתחילה (ט. יט). הסבר ההבדל בינו לבין רבי, שרבי אינו צריך לימודים נפרדים לידיעה הראשונה ולשכחה שלה, דמכתיב "ונעלם" מכלל דידע ידיעת בית רבו, "והוא ידע" הרי כאן שתי ידיעות; ויש "ונעלם" מיותר, לרבות העלם קודש ומקדש. משא"כ לרבי ישמעאל, אינו דורש "ונעלם" מכלל ידיעה, אלא שהיא עלומה ממנו, "והוא ידע" לידיעה בתרא (כפי סדר הפסוק), וכיוון שנצרך לפסוק השני לרבות העלם מקדש וקודש נמצא שאין לו פסוק לידיעה קמייתא. בקיצור, הן רבי והן ר' ישמעאל אינם דורשים לימוד מיוחד לידיעה קמייתא, אלא שלרבי הוא נלמד ממילא (ע"פ הגמ' ורש"י בסוף פרק שני, יט: וכל זה דלא כר' עקיבא, ש"ונעלם" דווקא, שחייב על העלם טומאה; ו"ונעלם" היתר לדרשו אחרי "והוא ידע", כלומר - "והוא ידע" ידיעה קמייתא, ואח"כ "ונעלם" ממנו". וידיעה בסוף א"צ קרא, דאי לא ידע דחטא אָמאי ליתיי קרבן? - רש"י ד: דיבור ראשון).

ט: הוקשו כל המועדים לראש-חודש "אָלָהּ הַעֲשֵׂי לָהּ כְּמוֹדֵי קָבֵם". בגמ' נאמר שהוא מהו"ו של "ושעיר". וכתבו בתוס' (ד"ה כדאמר וד"ה הכא נמי) בשם רבנו תם, שלא בכל הרגלים כתובה וי"ו (כדלהלן י), ועל כן י"ל שהגמ' כאן סומכת על מסקנת הסוגיה להלן (י. רבי יונה), שההיקש הוא מ"אלה תעשו לה' במועדיכם".

שעירי ר"ח וכו' ר' שמעון וכו' על טהור שאכל בשר-קודש טמא. מדובר בשוגג (מאירי); שכן במזיד לוקה (תוספתא זבחים ספ"ה, רמב"ם בפיהמ"ש שם יג, ב, וכ"מ זבחים לד). ואין בו כרת (זבחים מג: קו.). ולהלן (י). לר"מ ולר"ש בן יהודה בשם ר"ש נכללת כפרה זו גם בשעירי הרגלים ובשעיר המוסף ("הנעשה בחוץ") של יוה"כ. אך לא התברר מה דעת רבי יהודה בזה, שכפרה זו לא הוזכרה בדבריו כלל. כתבו אחרונים (כדלהלן) שמתכפר עליה בשעיר המשתלח כמו בשאר עבירות. כ"כ בספר שבעה שבועות (הרב אברהם שמואל צבי הירש זילברשטיין; עמ' 71 אות לא), והוסרף: "דהא לר' יהודה אין טהור שאכל את הטמא ענין מקדש-וקדשיו כלל". וכ"כ רבי שרגא פיבל גלבפיש, נהורא שרגא (במשנה, לעיל ב:). ובשבעה שבועות הנ"ל הביא דברי תפארת ישראל בפירושו למשנה (אות לב), שמתכפר בשעיר המוסף ("הנעשה בחוץ") של יוה"כ; ותמה: "והוא תמוה, דהא שעיר-חוץ אין מכפר, רק על אין בה ויש בה בטומאת הגוף, ולא על בשר טמא; ומה שציין למשנה וא"ו - הרי שם לא נזכר כלל שעיר-חוץ, רק הפנימי ומשתלח!" ולכן הסיק: "וברור דזה ס"ס בתפא"י, וצ"ל במשתלח". ושוב ראיתי כן בתפארת יעקב במשניות וילנא, שכתב ג"כ דט"ס הוא וצ"ל במשתלח". עכ"ל שבעה שבועות. הרי שלוש אחרונים שכתבו במפורש, ושנים (מתוכם) הגיהו כן בדברי תפא"י.

- טז: "את מקדש ה' טמא" יתר. (השמטה) חיוב הפקדת בטמא ישנו בין על כניסה למקדש, בין על כניסה למשכן (רבי אלעזר בן שמועי; שנאמר "את מקדש ה' טמא" ו"את משכן ה' טמא". והיה די בפעמיים "מקדש" או "משכן", שהרי המקדש נקרא משכן "ונתתי משכני בתוכם" {להפך "ועשו לי מקדש"; ומדכתיב משכן ומקדש ש"מ נמי לנטמא בעזרה}. ע"כ.
- אם השתחוה וכו'. ושיעור זה הוא הלכה למשה מסיני - רש"י (יד: ד"ה חייב; חולין קלא: ד"ה מזבח כמשמעו); בכלל "שיעורין... הלכה למשה מסיני" (עירובין ד. סוכה ה:). שכן לאורך הסוגיה (טז: יז:); נאמר הרבה על שיעור זה הביטוי "גמירי".
- אם השתחוה כלפי פנים (למערב - רש"י ד"ה אלא שהשתחוה) וכו'. בגמ' שתי לשונות בדברי רבא. אמנם לפי פשט הדברים אין ביניהן מחלוקת לדינא (עי' תוי"ט). ועל כן לא הזכרנו השתחויה כלפי חוץ, שהיא כאילו אינה אלא שהייה, ושיעור החיוב עליה הוא כמו על שהייה.
- סתם השתחויה - בפישוט ידדים ורגליים. (השמטה) קידה - על אפיים; כריעה - על ברכיים. ע"כ (וראה הערתנו לברכות לד:).
- יז: טמא שנכנס דרך הגג להיכל פטור. על הפניסה. אך חייב לצאת בקצרה, פן יתחייב, וכמו הנטמא בעזרה (מהרש"א, יז:).
- יח: אלא נועץ צפרניו בקרקע וממתין. זו לשון הערת ר"ש אלישיב: "מליצה הוא, והפננה שיתרחק ממגעה ככל יכלתו, שהרי בעריות אסורה מלבד ביאה גם קריבה".
- יח: סמוך לעת הווסת חובה להימנע מלמשש. ובהערת השוליים. הנה בווסתות תלקו תנאים ואמוראים בנדה (ע"ש טו. טז. ונצ"ת ערך וסת הערה 21 ו-35). ודין פרישה-סמוך לווסת תלוי בזה, לרוב השיטות (עי' אנצ"ת שם ציונים 74-54). ולגבי היוצא לדרך (יבמות סב:), הקשו דברי רש"י שם אל מול דבריו בהוריות (ח: ד"ה פרוש, ש'מצוות עשה שבנדה' היא פרישה סמוך לווסת), ודבריו בהוריות מול דבריו בסוגיותנו (יח: ד"ה ואם איתא, שפרישה סמוך לווסת היא 'לא תעשה'). לסברה אחת, דברי רש"י ביבמות הם אליבא דמ"ד וסתות דרבנן (כך סובר ריב"ל - ע"פ ערו"ג שם, והוכיח זאת מדבריו בסוגיותנו יח: שהפירוש סמוך לווסת יזכה לבנים ראויים להוראה, "ולכאורה אהיב דאורייתא ל"צ לפרוט שכר". וכן עיין הורה גבר בהוריות). סברה אחרת מחלקת בין פרישה סמוך ממש (כחצי שעה) לעת הווסת, ובין פרישה בכל ה'עונה' (הרב חיד"א בשער יוסף בהוריות; הרב עובדיה יוסף בטורת הבית, ח"א סי' ב משמרת הבית א). ובהערות החיצוניות להוריות הארכנו יותר בס"ד, ראה שם.
- דורש ידיעה במה נטמא. חזקה בדעת ר' אליעזר. ור"ע חולק, ובטעמו אמרו בגמ' שאינו דורש "או בנבלת שרץ"; ואידי דבעי למכתב בהמה וחיה לכדרי (לעיל ז, לגז"ש שטומאת קודש בעזרה-יורד), כתיב נמי שרץ; כדתנא דבי ר' ישמעאל: כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה". וקשה, שהרי דרכו של ר' עקיבא תמיד לדרוש תגלי תלים של הלכות על כל קוץ (מנחות כט:); וודאי שהוא חולק על גישתו של תנא דבי ר' ישמעאל (וכמובא בסוטה ג. ועוד)! ור"ל דשאני הכא, שמשמעות הפסוק היא ש"שרץ" לאו דווקא אלא "אידי"; שהרי מאחר דכתיב "בכל דבר טמא" הפירוט גם מיותר וגם סותר (דמשמע דבעינן שידע במה); ונהי דאיצטרך בהמה וחיה לכדרי, שרץ מיהא מיותר (רמב"ן וריטב"א. את החיבור של זה לקושיא משיטת ר' עקיבא בעלמא מצאתי בהערות לתלמוד המבואר מהדורת שוטנשטיין, יט. הערה 3). לכאורה עדיין צ"ל שר"ע דורש דרשה כלשהי מ"שרץ"; וצ"ע.
- כ. רבא ור' יוחנן. כך אמרו בגמ' (כ:), מדאמר ר' יוחנן ש'אסור' בלשון שבועה שבועה (ולא התפסה). אך לכאורה קשה, שכיוון שלאביי המתפס בשבועה כנשבע בפיו, אף ש'אסור' מתפס - כנשבע הוא, ושפיר אתיא דר' יוחנן כותיה נמי! עיין מהרש"א שהקשה זאת. ורש"ש תירץ - וכפי שהתבאר בהערות ה"י"ש אלישיב - שלאביי מהניא התפסה רק בככר שני, ולא משני לשלישי, דלא אלים למתנס; וא"כ ר' יוחנן ודאי לא כאביי, דה"ל לחלק בין 'מבטא' ל'איסור', שלאמורא יש לפרט דבריו, דבאיסור אי אפשר עוד להתפס כיון ד'איסור' עצמו הוה התפסה.
- התפסה בשבועה-קיימת. ומה דין המתפס בנדר? ר"ף (ח. בדפיו), רמב"ן (כ:), נדרים ד. בדפי הלכותיו), ר"ן (נדרים יד. ד"ה הילכך לענין הלכה): מודה רבא שהמתפס בנדר - נדר. ריטב"א (כ: בשם "רוב רבותינו המפרשים ז"ל"; נדרים יד., על רמב"ן ה"ל), רש"י (כ: ד"ה תריץ ואימא): חולק גם בו (ואין התפסה מועילה בנדר, אלא אם פירש בו גם את האיסור, 'שלא אוכל', ואז מועיל כעיקר נדר). עיין ריטב"א בנדרים; ועיין ר"ן (כאן, ז: בדפי ר"ף. ע"ע המהדיר לריטב"א בנדרים, הרב אהרן יפה'ן, בהערה 61 סיכם שיטות הראשונים במתפס בנדר ובהערה 133 - במתפס בשבועה; ודן באורך בשיטת ריטב"א, שם במילואים סי' א-ב. לגבי שיטת ריטב"א הצביע על כך שאין דבריו בנדרים ובשבועות שווים, שבנדרים כתב שההתפסה מועילה מדין ידות - "אלא ידות בעלמא הוא ולא תפיס ביה שלישי כלל, אא"כ הוא תוך כדי דיבור שהוא כדבור גמור...", וע"ש הע' 132). עיין שיעורי רבי שמואל (רוחבסקי) לנדרים (השיעורים היומיים, אות קלא), שהציע ליישב שיטת רש"י מקושיות רמב"ן, "י"ל דס"ל לרש"י דכי פליגי רק בהתפסה בנדרים, דמתפס בנדר איסור ולא בקדש, אבל היכא דמתפס בקדש - דילפינן ליה מקרא ד'כי ידור נדר לה' - בזה כו"ע מודו דחיל נדרא. ואולי יתיישב לפי זה גם מה שהקשה הרמב"ן מניירות שמשון, ד"ל דניירות שמשון הוה בכלל דין התפסה בקדש, כיון שהוא ענין קדושה, ונלמד מקרא ד'כי ידור נדר לה'".
- וכבר העיר כ"י"ב הרי"ד בספר המכריע (סי' פט), שהאריך בזה ונקט כרש"י, וראיתו שאין לחלק בין שבועות לנדרים לענין התפסה - בפ"ב בנדרים נמנות החומרות וההבדלים שבין נדרים ושבועות, ולא נזכרה שם התפסה פהבדל, וגם אין זה מסתבר לחלק. וכן משמעות הסוגיה בשבועות (כאן, הקושיא על רבא, והימנעונו מלחלק) שאין הבדל. והסיק שיש מקרים שבהם חל בכעין התפסה, והם 2 אופנים ואינם נחשבים התפסה: (1) 'ואני' בניזר (ניזר כ: ע"ש) - בתוך כדי דיבור של חב"ד הריהו כאומר 'ואני ניזר', שאין התפסה בגופו (וכן בקידושין אין שייכת התפסה, ובכ"ז דנו בנדרים על: ו'אָתָּה'). (2) נדר האסור לָפֶל כהקדש.
- ולגבי מה שכתב רש"י (כ: ד"ה תריץ ואימא) שעיקר חיוב הנדר אינו אלא כאשר גם פירשו וגם התפיסו ראה הערתנו למסכת נדרים (יג: בס"ד.
- כ: (השמטה) נדר להימנע מאכילה ומשתייה בצום גדליה, והתפיס בו יום אחר ('היום כיום...') - נאסר גם בזה (נחשב 'דבר הנדור').
- כב: 'שלא אוכל מזו ומזו'. בגמ': 'משתייה'. וכתב ר"ן (בחידושו) על דברי רש"י (ד"ה מתוך שחלוקות), 'ונראה מדבריו שהוא מפרש 'אכילה משתייה' = 'שלא אוכל מזו ומזו'".
- רב פפא: מודים שבנדר חייב בכל-שהוא וכו'. והנה הגמ' במסכת נדרים (סח.) נקטה בסתמא שיעור כזית. ודנו בזה ראשונים שם; ראה בזה הערתנו שם בס"ד (וכתב ר"ן שם ד"ה ואי אמרת מקלש, שבסוגיותנו יש חולק על רב פפא. וכתבנו שם שמלשון רשב"א שם נראה שהכוונה למקשה כאן).
- כב: ניזר שנשבע 'שלא אוכל חרצ' וכו'. בעיא דרב אשי. מלשון הגמ' בביאורה: 'ניזר שאמר 'שבועה שלא אוכל חרצ' בכמה? דכיון דכזית איסורא דאורייתא הוא כי קא משתבע אהתירא קא משתבע, ודעתיה אמשוהו...'. מלשון זו ברור שפחות מפזית "היתרא" הוא ואינו מושבע עליו מהר סיני, וממילא שבועה יכולה לחול עליו. אך במסכת יומא (עג:) חולקים ר' יוחנן ור"ל האם חצי שיעור אסור מן התורה או מדרבנן, ונמצא שבסוגיותנו כריש לקיש ולא כר' יוחנן. ואכן כן כתב כאן רמב"ן: "אלא בעיא דרב אשי כריש לקיש אתיא, דאמר מותר מן התורה, ומיניה פשיט לה, ואף על גב דלית הילכתא כוותיה - גידיל תורה ויאדיר הוא, ויש כיוצא בה בתלמוד". ואכן, בסוגיה ביומא מביאה הגמ' את הנידון דשבועה ומשמע ממחלק הסוגיה שלר"ל השבועה חלה רק כי אין האיסור אלא דרבנן. ובתוס' (ד"ה אהתירא; להלן כג: ד"ה דמוקי לה ותורא"ש שם; תוס' ישינא יומא עג: ד"ה וריש לקיש) ג"כ התקשו בזה, ותירצו בשני אפנים - א: כיוון "דליכא אפי' עשה אלא איסור בעלמא - לא חשיב מושבע ועומד", וחלה עליו שבועה (והוא דלא כמשמעות הסוגיה ביומא; ולכא' צ"ל דלמסקנה ביומא לאו הא בהא תליא, וכפי שהסוגיה להלן כג: אינה תולה את הדברים זה בזה). ב: אכן אין השבועה חלה, אא"כ נשבע על החרצן שלא כדרך הנאות (שאז אף לר' יוחנן איסורו מדרבנן בלבד), וזה הוא ה"היתרא" שזכר בסוגיותנו. ריטב"א מביא דברי רמב"ן, אך מעדיף את תירוץ תוס' (הראשון), ומנסח אותו באופן שונה; וז"ל: "ואחרים כתבו דאפילו לרבי יוחנן בעי לה, דכיון דלית בחצי שיעור מלקות ולא קרבן ולא כרת לא חשיב ליה מושבע ועומד מהר סיני לענין זה, וחיל עליה איסור שבועה כאיסור חמור שהוא חל על איסור קל, ואפילו מאן דלא מודה בעלמא מודה הכא. וזה עיקר". ועי' משכ"ב בחידושי הר"ן (ד"ה כי קא משתבע, ולהלן כג: ד"ה דמוקים).

ולא נפשטו; ודין נזיר כדין שאר אדם. ע"פ **חידושי הר"ן**, שכתב שנפשט ששווה דין חרצן בסתם אדם ובנזיר, אך לא נפשט האם בכזית. וע"פ **רמב"ן**. ולכאורה כן בדין, שהרי באים לפשוט מדברי ריש לקיש 'אי אתה מוצא אלא במפרש חצי שיעור...'. והרי דבריו לא נאמרו על הנשבע במפורש מאיסור אלא על האומר סתם 'שבועה שלא אוכל', ואיך אפשר ללמוד מזה לנזיר בחרצן, שהוא דבר איסור לו ואמרו בפירוש? אלא ההוכחה מדברי ר"ל היא שכל אכילה בכזית, גם כשהיא סתמית וכוללת איסור והיתר יחד, ומכאן שדין חרצן באדם רגיל ובנזיר שווים; אלא שעדיין לא נפשט בכמה; ועיין מהרש"א (ושמא **ריטב"א**, המפרש שנפשטו בעיות חרצן ואף בסתם אדם, מפרש שר"ל מעמיד אף בנשבע מאיסור במפורש. או שבכליזאת למדים מסתם לאיסור מפורש. וצ"ב.)

כה. שמואל. וכן להלן (מט:), ר' אלעזר חולק על שמואל וסובר כרב. וגם ר' ירמיה חולק על שמואל (ב"מ לו. ותד"ה לאפוקי).

כו. אנוס. ובנדרים (כה:) נקרא הדבר 'שבועות שגגות'. שגגת הלב קרויה אנוס (ריטב"א ונמוקי יוסף שם ח: בדפי ההלכות).

כז. החליט לבלו להביא קרבן חייב. המקור "**יְקַלְקְלֵיב לֵב עֲלֹתוֹ**" (דברי הימים ב' כט, לא), כ"נ בסוף הסוגיה; הערת מהדורת שוטנשטיין (מס' 22); ושם העירו ש"כ רש"י בקידושין (מא: ד"ה שכן ישנן במחשבה).

כח. נשבע לקיים מצווה - פטור. דעת ר"ן (נדרים ח. ד"ה והלא מושבע (א)) שהתמעט מקרבן בלבד, אך חייב מלקות על אי-קיימה, משום "לא יחל"; אך **רמב"ן** (במדבר ל, ג, וריטב"א בנדרים בדפי ההלכות א:) פוטר גם ממלקות, וזו לשונו: "...שאלו נשבע לקיים את המצוה ולא קיים אינו מתחייב בה משום שבועה ולא מלקות ולא קרבן, אלא דשרי ליה לזרוזי נפשיה". ונמצא שמה שהותר להישבע לזרז עצמו לקיים מצווה, לר"ן חלה השבועה, ולרמב"ן לא חלה אלא שמוטר להישבע כן (ולגבי 'אלמד מסכת זו' עיין במפרשים בנדרים ח, וריטב"א ונמו"י שם ב.).

כח. אם זָכַר שבועתו בעת האכילה הראשונה חלה עליו לחייבו קרבן על השוגג (ראה גם הערתנו לנדרים כה: בס"ד), אם שגג באכילת ככר-איסורו. **תוס'** (בתחילת דבריהם) בשיטת רש"י: כשאכל ככר-איסורו קודם לא משכחת חיוב קרבן, שאם אכלה בשוגג לא קרינן ביה "האדם בשבועה", ולא חלה עליו השבועה, ואם במזיד, הא בעינן שגגה באכילת האיסור, כדכתב רש"י עצמו בסמוך! אלא אם כן - כתבו בתוס' - נעמיד בדוחק שאז לא שכח שבועתו (דאל"כ קרי ביה "האדם בשבועה" פרט לאנוס), אלא שכח שזוהי ככר איסורו (וקרוי 'שוגג' אף שלא נאסר בה עדיין, שהרי לא אכל עדיין את כיכר התנאי; מפני שלא רצה לאכלה אלא את ככר התנאי). והקשה רש"י, שהרי זה קרוי 'העלם הפג' דדרשינן לעיל (כו.) דפטור! וכתבו, בביאור דברי רש"י, **מהרש"ל** בחכמת שלמה ומהרש"ש כ"כ **בכוס הישועות** (ע"ש), שאין כוונתו שאם אכל תחילה ככר-האיסור יוכל להגיע לידי חיוב קרבן למפרע כפי שהבינו בתוס'; אלא שלענין מלקות, במזיד, ייתכן לבוא כך לידי חיוב (לר' יוחנן, שהתראת ספק התראה). ואכן, קרבן בשוגג ייתכן רק כשאכל תחילה ככר-התנאי. ו**בתוס'** רא"ש כתב (עיין גם **ריטב"א**) שיש טעות-סופר ברש"י וצ"ל כמו שפירשו מהרש"ל ומהרש"ש: "ובאכל התנאי ראשון איפשר לו להתחייב קרבן ומלקות, ובאכל האיסור ראשון איפשר לו להתחייב מלקות". (ע"ע בתוס', שהאריכו לדון בדברי רש"י בסוגיה זו.)

אך לא כשהאיסור קדם ואת ככר-התנאי אכל בשוגג. רש"י כתב שאין בזה קרבן, שאכל איסורו בהיתר ובמזיד. עיין במה שהטעמים זאת רש"י להלן ע"ב (ד"ה אכל זו בזדון עצמה, בחצי הדיבור). ומשמע שפשוט לו שאין לוקה.

כח. כרבה, 'שבועה שלא אוכל תאנים-וענבים' ו'שלא אוכל תאנים'. גרסתנו, ע"פ רש"י (ד"ה כדמר). ע"י **תוס'** (ד"ה שבועה) שדחו גרסה זו מפני שבנדרים (ז:): מובא להפך. ושמא י"ל בדעת רש"י שהן שתי מימרות שונות של רבה, הא דהכא והא דנדרים. וכאן, לרש"י, מוכח שיש לגרוס כגרסתנו, שאבי מקביל דין 'תשע' ו'עשר' למימרת רבה (ו'10' ואח"כ '9' וכו' דומיא ד'תאנים-וענבים' ואח"כ 'תאנים'). [ולגבי הגרסה בנדרים ע"ש ברא"ש (ז. ד"ה והאמר) שיש שם גרסה נוספת, 'פשוטה', ללא הפרשת הקרבן באמצע, ולפ"ז יותר נראה שהם שני מאמרים שונים]. ועוד, כבר העירו שבמסכת נדרים שינויים רבים בינה ובין סוגיות-מקבילות במסכתות אחרות; ויש פתב שחשוגיות המקבילות בשאר הש"ס למסכת נדרים הן כמו 'לישנא אחרינא' לגבי סוגיות נדרים (אשל אברהם נדרים סא.), ראה הערתנו לנדרים (נד:).

כט. על דבר בלתי אפשרי. גמל עף באוויר, נחש שגבו מבוקע. אלו דברי **תבאי** (הבל). וכתב הר"ן (יב. בדפי הר"ף, ובנדרים כד: ד"ה מתני') שאלו דברים שאין שייכת בהם **גזמה**; אך על גזמה אין לוקים, כגון 'אם לא ראיתי בדרך זו אנשים כעולי מצרים', שנשבע באמת, שראה אנשים רבים מאוד שהדרך להגים ולתאר זאת כך. וזאת ע"פ גרסתו שם, 'כשם שנדרי הבאי מותרים כך שבועות הבאי מותרות'. אך מקושיית **תוס'** (ד"ה אם) עולה שאין חילוק בין 'גמל פורח' ובין 'עולי מצרים'. ייתכן שדבריהם כגרסת הספרים שם בשבועות 'נדרי הבאי מותרין, שבועות הבאי אסורין' (שכ"כ רשב"א שם בשקם; וראה הערתנו שם בס"ד). ע"ע רמב"ן. ועיין שו"ע (י"ד רלט, א).

ל. מש"כ שסוגיין כרבי יהודה שאפשר להושיב שניהם, כ"כ ר"ן (יד. בדפי ר"ף; ע"ש), ע"פ מעשה דדביתו דרב הונא דבסמוך, וע"פ הברייתא דקתני סתמא לדר' יהודה, וע"פ הסתייגויות עולא ורב הונא למחלוקת, אשר מתייחסות לדברי רבי יהודה.

ל: (השמטה) מעשה שהושיב רב פפא את בעלי הדין, ובה שליח"ב" ובעט בעם-הארץ והעמידו, ולא העיר לו ר"פ, שהובן שמדעתו בעט ולא מדעת ר"פ.

(לא.) 'לְבַשׁ כְּמוֹהוּ או הַלְבִישׁוּהוּ'. בברייתא 'או הליבשו כמותך'; וכתב **ריטב"א**: "פירוש, לאו כמותך ממש, שזה דבר רחוק הוא; אלא לאפוקי שלא יאה הוא לבוש איצטלית וחברו סמרטוט". ובסמ"ע (ח"מ יז ס"ב ק) כתב כיו"ב: "ומשמע דכשאנשים בזויים, אף שאינם יקרים כמו מלבושי השני - אין קפידא בכך".

לא. במשחק בקוביא. כתב **ריטב"א**: "נקט חדא מינייהו, והוא הדין לכל שאר פסולי עדות דרבנן".

לד: 'מנה נתתיך' וכו'. בגמ': ויתייב רב יהודה וקא מיבעיא ליה וכו'. וכתב **רשב"א**: "תמיה לי, מאי קא מיבעיא ליה? והא ברייתא (לג:): תניא בהדיא: רַאֲיָה בלא ידיעה כיצד? 'מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני' יבאו פלוני ופלוני ויעידו! וקשה לומר דלא שמיע ליה ההיא ברייתא דכל הנך תנאי! וקרוב בעיני לומר דהא דקתני בדר"י הגילי 'כיצד' ליתא מלשון הברייתא עצמה, אלא פירושא בעלמא דפרישו בה בגמרא. אלא שמצאתיה כלשונה בתוספתא!". ובספר **יד דוד** כתב, שמפני קושייה זו פירש רש"י (ד"ה ועדים) דקמיבעיא ליה לרב יהודה כשלא ראה הנתבע את העדים, ואילו בברייתא כתב (לג: ד"ה מנה מניתי) שאמר לו הנתבע שאם יבואו העדים ויעידו יפרע לו; והיינו, שדווקא כשידע על העדים אמרה הברייתא דמהניא עדותם, אך כשלא ידע יש לרב יהודה להסתפק שמא לא מהניא עדותם. וכתב שלתוס' (ד"ה ועדים), שלא פירשו כרש"י אלא "שאם היו מבפנים היו יודעים אם היה פרעון או הלאה", יש לדחוק ולומר דקמיבעיא ליה לרה יהודה שמא שאר התנאים חולקים על ר' יוסי הגלילי שאמר דבר זה בברייתא (שוב סיים שהוא דוחק). ועיין עוד חתם סופר.

'מנה נתתיך'. ע"פ לשון שו"ע (ח"מ עט, ד). ובלשון הגמ' 'מניתיך'; ולדעת הב"ח (ח"מ שם אות ג) דווקא הוא, שהאומר "להד"מ" על 'מנה הלויתך' יכול להסביר שפיר בהלוואה ולא במתן המעות; משא"כ ב'מניתיך' שנמצא שכפר בעצם מתן המעות. בשי"ח (שם ס"ק יא) הכריע כב"ח, לעומת סמ"ע (שם ס"ק י) שכתב כדברי החולקים (ראה בירור הלכה).

שם. ואם אומר 'שלי החזרתי' נאמן. בשבועת היסט (רי"ף טו. בדפיו; שו"ע, ח"מ שם).

החזוק כפרן. בענין החזוק כפרן עיין להלן (מא: לגבי שער העפצים), וש"נ (והערתנו החיצונית ב"ק קה:), ואנציקלופדיה תלמודית (כרך ח) ערך החזק כפרן.

לה. יודעים עד מפי עד. במשנה: או שהיה אחד מהם קרוב או פסול. וכבר נשנה פרט זה במשנה בתחילת הפרק (ל). **בתוס'** (ד"ה או) כתבו (בשם תוספות הר"ר משה), דהכא קמ"ל דאפי' יש שלושה עדים ומתוכם 2 כשרים פטורים, שעדות שפְּטְלָה מקצתה בטלה כולה. ו**רמב"ן** ו**רשב"א** כתבו, דמתני' קמ"ל דאפילו אמר 'נאמן עלי עד מפי עד' או 'נאמן עלי אבא ואביך' או 'שלושה רועי בקר' וכיו"ב (עיין סנהדרין כד.). ובמדרומי שדה כתב, שבמשנתנו מדובר אף במקום שעד אחד נאמן, ואעפ"כ פטורים, כיוון שבעדויות אחרות אינם כשרים להגיד (ע"ש).

לשונות ההשבעה. 'אני משיבעכם בה' 'אוסרכם בה' וכו'. בגמ' (מסקנת אביי, שדחה דברי רב יהודה 'משביעני עליכם בשבועה האמורה בתורה') "משביע אני עליכם בשבועה" וכו', ורש"י (כתב ד"ה אוסרכם) "מזכיר את השם באחד מכל השונות הללו". ופירש שם רש"י: "ונראה מדבריו שאינו אומר 'מִצְנָה אני עליכם בשבועה' אלא 'מִצְנָה אני עליכם בשם', ו'שבועה' דקאמר הכא היינו בשם, וכן משמע לקמן דאי דשבוטת העדות צריכה שם או כנוי". אך שם מקשה על פרש"י (ע"ש), דעת רשב"א עצמו היא: "ולפי זה נראה לי דמתני' תרי גוויי שבועות קתני: 'משביע אני עליכם בשבועה' 'מִצְנָה אני עליכם בשבועה' - אפילו בלא הזכרת שם חייבין; וכן אלו לא אמר 'בשבועה' אלא שהשביעין בשם או בכינויין - חייבין". ור"ן (טו: טז.) בדפי ר"ף; נדרים ב. ד"ה ושבוטת כשבועות) כתב שמדברי רש"י נראה שסובר שבכל השבועות צריך שם או כנוי, אפי' שבוטת ביטוי, ואין לומר שהוא דווקא בשבועות העדות דלפינן מסוטה, "דהא אמרינן עלה בגמרא דההיא רבי חנינא בר אידי קתני לה, אבל רבנן לית להו גזירה שוה, וכיון שפן אין שום חלוקה בין שבוטת העדות לשאר מיני שבוטות". וכתב, שטעמו של רש"י הוא שבפסוקי האזהרות על שבוטות תמיד נזכר שהן בשם. וכתב, שעכ"פ אף שאינו לוקה ואינו מביא קרבן ללא שם, שבוטת אוסרתו; ושפן דעת רמב"ם (הל' שבועות ב, ד). דעת רשב"ד (שם, ג) שבשבועות ביטוי בעינן שם למלקות, דהכי כתיבי קראי, אך בקרבן חייב אף ללא שם (ור"ן תמה עליו). דעת רבנו תם (כ"כ בשמו ר"ן בנדרים), המושבע מפי אחרים צריך שם, אך המושבע מפי עצמו א"צ (ור"ן תמה עליו). דעה נוספת הביא ר"ן, וכן סובר הוא עצמו (בנדרים הביא זאת בלשון "אלא עיקרן של דברים"): "ואחרים סוברים דלרבנן כיון דלית להו גז' ד'אלה' לא בעו בשבועות ביטוי ולא בשאר שבוטות לא שם ולא כנוי, בין לאסור בין לקרבן בין למלקות; ומתני' תרי גוויי שבועות קתני: 'מִצְנָה אני עליכם בשבועה' אפי' בלא הזכרת השם - חייבין. וכן אילו לא אמר 'בשבועה' אין שאמר 'מצוה אני עליכם' בשם או בכנוי - חייבין. וכן הדין בכל השבועות. וכי תנא 'ובכל הפגוין הרי אלו חייבים' לאו דבעינן שם או כנוי, אלא לומר דמשביע בכנוי לא הוי כמשביע 'בשמים ובארץ'. ועי' רמב"ן (לו. ד"ה הא דאמרינן לאו לאו שבועה). גם בפסקי רי"ד נקט שא"צ שם או כנוי; והאריך בזה בספר המכריע (ערך צ, ע"ש. ושם הביא בשם המורה (=רש"י, וראה להלן) בראש מסכת נדרים, שיש חילוק, ששבועות ביטוי א"צ שם לעניין איסור, "ואף על גב דקיימא לן בשבועות דבעינן השבעה בשם - הני מילי לגבי שבוטת העדות או שבוטת הפקדון או שבוטת ביטוי להתחייב קרבן; אבל לענין 'לא יחל' לא בעינן שבוטת בשם כלל, משום דהוה ליה כידות שבוטת, דאנן סהדי כל המזכיר שבוטת מחכוין לישבע בבורא הוא...". ואין זה כרש"י כאן כפי שהסבירו ר"ן, וכאמור; וכתב הרב יהודה כהן במאמרו הגדול על רש"י לנדרים (ירושטנן ד, עמ' רמד אות יח) שזו פליטת קולמוס, שכן פירוש רש"י האמתי לא עמד לפניו, וכוונתו ל'מפרש' המיוחס לרש"י, שהיה לפניו; ואף שהדברים אינם ב'מפרש' שלפנינו בתחילת נדרים, הכוונה למפרש של חטיבה אחרת, שאינו המפרש שלפנינו על תחילת המסכת (אף שפירש גם את תחילת המסכת, וזה עמד לפני רי"ד, נדפס עליה פירוש אחר. ראה הערתנו לראש מסכת נדרים בס"ד).

עוד לגבי לשונות ההשבעה. בפשטות, משביע 'שבועה שתעידוני'. עיין קצות החושן (סי' צו ס"ק ג) וחזון איש (ח"מ ו, ה-ז).

כינויים. עיין אנציקלופדיה תלמודית ערך כנויי ה'. וברש"י בסנהדרין (נו. ד"ה ואליאב) נראה שכל השמות מלבד הוי"ה עשויים להיקרא כינויים.

לו. אך באיסור אומר ר"מ (המצריך בעלמא 'תנאי כפול'; קידושין סא.) 'הן מפלל לאו' משא"כ כשיש ממון. בתוס' (לו: ד"ה ה"ג) הקשו ממה שר"מ אינו אומר הן מפלל לאו בנדרים (יא: ג); ותירצו בשם הר"ד י"ט, שדווקא באיסור חמור לומר ר"מ הן מפלל לאו - וכגון שתויי יין ופרועי ראש בדסוגיין (שהם במיתה בידי שמיים) וכן שבועה (נדרים טז, שהיא חמורה - כדלהלן לט. ויומא פו.), אך איסור נדר אינו חמור כ"כ. אולם רמב"ן, רשב"א (לו: ור"ן טז.) בדפי רי"ף; נדרים טז. ד"ה מתני') תירצו אחרת, דנדרים איסורא דאית ביה ממונא נינהו, משום דלא משכחת להו בלא חפצא, דהא אינן חֲלִים על דבר שאין בו ממש (כדלעיל כה.), אבל שבועות אינן אלא איסורא גרידא, שהוא חל בגופו, וכיון דאיסורא גרידא נינהו - אפילו רבי מאיר מודה דאמרינן פה' מפלל לאו אתה שומע הן'. ולגבי שבוטת אליעזר לאברהם, שהצריך ר"מ תנאי כפול (קידושין שם) - כתבו כאן בתוס' (סוף הדיבור) שהוא מופה שיש עמה ממון, דכתיב "וכל טוב אדוניו בידו".

לו: שבועת הפקדון. על תלות חיוב האָשֶׁם בחלות השעבוד על כלי (נפק"מ לעושק שכרש"כיר ולהלוואה, שבסתם אינם משועבדים לכלי מסוים, אא"כ יחד מראש) - כדברי רב חסדא בב"מ (מח.) - עי' תוס' להלן (לח. ד"ה אנסת), וראה בהערת השוליים שלנו להלן (לח.) ביחס להלוואה, ובהערה בב"מ שם בס"ד.

ר"ש פוטר את המזיד. אך בשגת קרבן מחייב, דאל"ה היכי משכחת לה חיוב בשבועת הפקדון, הן בשוגג גמור לבו אנסו, ומזיד פוטר! ואכן מצאתי שכ"כ בשו"ת בית יצחק (רבי יצחק יהודה שמלקיש; יו"ד א סי' קנד, אות ד; ע"ש); ונראה שה"ה לשגת קרבן במעילה, דהא לר"ש ילפי מהדי לעיל (לד:); ע"ש בבית יצחק.

לו: ממון שיש עליו שטר וכו'. "אין מביאין קרבן על כפירת שעבוד קרקעות". לשון רש"י (ד"ה משום דהוה): "דהוה ליה האי שטר ממון שהקרקעות משועבדים לו, והכופר בו כחופר בקרקעות, וקיימא לן לקמן (דף מב:): דאין נשבעין על הקרקעות; הלכך כי אישבע נמי אין לה דין חיוב שבועה להביא עליה קרבן". ולכאורה, למה לא להביא את הדרשה מהמשך הסוגיה: "או מכל" ולא הכל? ובלשון ספר אור שמח (הל' גזלה ואבדה ח, יד): "וגם זה יפלא, דהא הטעם שם מפורש במקומו דמקראי איתמעט גבי קרבן!". ותירץ, שדברים אלו של רש"י הם בשלב שבו הסוגיה עדיין אינה מפירה את הדרשה. וכ"כ בספר נאם יהודה (לרבי יהודה אידל ברוידא; שבועות לה.). אמנם גם בב"ק כ"כ רש"י לגבי חומש (קה. ד"ה לפי). ושמא אפשר לומר, שרש"י למד שהדרשה "מכל" ולא הכל" לא נצרכה אלא לרבי אליעזר, שסובר בסוגיין שיש שבועת הפקדון על קרקעות; אך לרבנן, כיוון שאין נשבעים על קרקעות כלל ממילא אין נשבעים על כפירת שעבודן, וכפי שאמור לגבי שאר שבועות (כמודה במקצת - ב"מ ד: וכתובות פז:; "אין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות"), ולכן הנשבע אינו בדין שבועת הפקדון. בדומה לזה כתב בספר להבת אש (רבי אהרן שטרן; שבועות, עמ' סג הערה טו, במיוחד באופן השני שם). והאריך שם בזה, ע"ש (עמ' סג-סד). [כתב עוד, שעיקר הנלמד מכלל-ופרטי-וכלל בסוגיין הוא שאין נשבעים על קרקע; והא דאינה נגזלת הוא מסברא (דאי אפשר לזוזה במקומה' - תוס' ב"מ סא. ד"ה אלא) ולא מהמקרא; אלא שר"א מכך שהקרקע נכללת בפרשת שבועת הפקדון (שהרי דורש ריבויים ומיעוטים והתברתה) וכתבי התם "או בגזל", נמצא שגם בה שייך גזל מגזה"כ (רבי כל מילי פי' ואפי' קרקעות... וכיון דהאי קרא דכתיב ביה 'או בגזל' איתרבי ביה אפילו קרקעות - אשתכח קרקע נמי בת גזלה היא, וכיון דבת גזלה היא חייב להחזיר לו גזלתו" - לשון ר"י מיגש). לכן תלו הגמ' ורש"י את דין 'קרבן שבועת הפקדון בשבועת קרקע' בעצם פטור השבועה (שהיא עיקר הדרשה בסוגיה) ולא בהיות הקרקע נגזלת. וכתב שם (עמ' סה) לבאר דברי רש"י באופן נוסף, דמכלל ופרט וכלל דסוגיין בשבועת הפקדון אכן ילפינן ישירות דקרקע אינה נגזלת, והמקור להא דאין נשבעים על קרקע הוא מכלל ופרט וכלל דלהלן (מב; ומרש"י להלן מ: ד"ה הוה מוכח שאין המקור בסוגייתנו), ובכפירת מלן-בשטר פטור משום שאין נשבעים על קרקע, ובכפירת קרקע פטור משום שאינה נגזלת (וההשוואה ביניהם בסוגיין - שאם נדרוש ריבוי ומיעוט וריבוי ומיעוט קרא אף בקרקע נמצא שנשבעים על קרקע). ומ"מ, צריך למעטה משבועת הפקדון גם משום שאינה נגזלת (ואין די בהא דדרשינן לקמן דאין נשבעין עליה), לומר זאת אף היכא שנשבע ע"י גלגול; ע"ש].

דברי ר' אליעזר, כללי ופרטי. לעניין כפל, למסקנה (ב"ק סג.) נדרש ריבוי ומיעוט (תוס' סוף מב.; ועוד; אך ראה פני' בב"ק, כמובא להלן). ומיעוטי טובא כתיבי - חמור, שור, שה, שלמה, ודרשינן להו התם (סד: למעט - ר"ן (חידושי לב"מ ד:).

למסקנה בדעת ר' אליעזר, רש"י (ד"ה אפילו רבי אליעזר) מחלק, דאע"ג דאיתרבו להו קרקעות לענין הַשְׁבָּה (מ"מכל"), לא איתרבו להו לענין חומש ואשם; דכי אהדר קרא ונקט לענין חומש ואשם כתיב 'או מכל'. וכתב רמב"ן: "ומשמע דאיהו גריס 'מכל אשר יעשה האדם חזר וריבה', דאי לאו הכי ריבויא גופיה מהתם אתי לְהַשְׁבָּה" וכ"כ רשב"א. כלומר, אם נכרתו הספרים ש"א מכל אשר ישבע" חזר וריבה" והוא הוא הפסוק המרבה לְהַשְׁבָּה, אין מקום לחלק כדברי רש"י בין ההשבה ובין החומש והאשם, שהפסוק "או מכל" עוסק גם בהם. לכן הפסוק של הריבוי הוא "על אחת מכל אשר יעשה האדם", הקודם ל"או מכל" והסמוך יותר ל'מיעוטים'. וכך כתבו מסברה רשב"ן ורשב"ה (ס' אלף מו [ש"ת]): "ותנימה לי, דשבק קרא דסמך למיעוט, 'מכל אשר יעשה האדם', דהוי מצי למידרש לריבוי, ונקט 'או מכל אשר ישבע' דהוא בקרא שלישי? ושמה שיבושא דספרים היא דטעו בניי הני קראי" (לשון רשב"ן).

ולעניין שבועת המודה במקצת, ראה להלן (מב): בהערות החיצוניות, שהמקור לפטור עבדים, שטרות וקרקות, הוא - לגרסת ר"י מיגש ורבנו חננאל ולדעת רמב"ן ועוד - "על כל דבר פשע", שהוא גם כמקור לפטור משלומי כפל את הגנב (או רק טוען טענת גנב, וגנב מ"אם המצא" - אחת הדעות בב"ב סד:). וא"כ, "והני מיעוטי (דכפל הנ"ל - מי"מ) נמי גבי שבועה דמודה במקצת כתיבי, דהיינו 'אשר יאמר כי הוא זה', כי היכי דמעטינו להו מפל מיעוטינו להו משבועה ואפי' למאן דדריש רבי ומיעוטי" (ש"ן ר"ן בחידושו (ב"מ ד:), וכ"כ רמב"ן שם; וכ"כ בתוס' לחד תירוצא (לעיל ד: תירוץ שני). ולפי, לכאורה, אף ר' אליעזר מודה לעניין שבועת המודה במקצת (אמנם לפי דברי בעל פני יהושע בב"ק, למסקנה יש מקום ללמוד מ"על כל דבר פשע" בכלל ופרט וכלל; ראה הערתנו החיצונית בב"ק שם, ולהלן). ובהערותנו להלן (מב): מובאת שיטת המאירי וסמ"ע (ועוד), שהמקור לפטור שבועת המודה במקצת בעבדים, בשטרות ובקרקות, הוא מכלל ופרט וכלל ד"כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור". לפי זה, מניין לו למעט, למאן דדריש ריבוי ומיעוטי? אכן מצאנו בניזר (לה), לדעת רבי אלעזר שם, הדורש ריבוי ומיעוטי, שהגמ' מבינה בפשטות שהוא מספיק שדורשים פרט וכלל ופרט (ע"ש תד"ה ורבי אלעזר), ומביאה דרשתו לגבי "כי יתן" הזה, שבמקום לדרשו בכלל ופרט וכלל, דורשו בכלל ופרט, וממעט אותו הדבר (לפי' תוס' שם, ולא כדברי המפרש שם); ע"ש. כך תירצו בתוס' לעיל (ד: ד"ה ר"ע בתירוץ אחרון) את שיטת ר"ע, הדורש ריבוי ומיעוטי ומודה שאין נשבעים על קרקע. עוד תירצו בתוס' (ד: ד"ה ר"ע בתירוץ ראשון; ב"מ ד: ד"ה אין נשבעין (ב)), שיש לר"ע, הדורש ריבוי ומיעוטי, איזוהו מיעוט לקרקעות (שהרי בב"מ ד: מחייב מודה במקצת בשטר שבועה, ומפורש שם לחד תירוצא שהוא פירוש שיעבוד קרקעות), וציינו לדעת ר"מ (ב"מ ק: ותד"ה רבי מאיר; וראה הערתנו להלן בס"ד). [עוד לגבי דברי ר"ע בב"מ (ד:); אחרים העדיפו לגרוס שם 'רבי יעקב' במקום 'רבי עקיבא' ובכך אזלה לה קושיא (ויש יתרון ל'תיקון' זה בכך שרבי עקיבא קדם לר"ש בן אלעזר בכשני דורות, ואין מסתבר שדעתו תובא בברייתא אחרי ר"ש בן אלעזר). אך נראה שרוב הראשונים לא גרסו כן (ע"י תוס' הנ"ל בב"מ, רמב"ן ושאר שם). ורשב"א (ב"מ שם) כתב ב-2 אופנים: (א) סברת המקשה בגמ' בב"מ, שהדורש ריבוי חולק במודה במקצת בקרקע, וסברת המתיר (בת"י בתרא) שמודה בו, כדאימעות קרקעות לגבי כפל, שהרי באותו פסוק הן (והיינו כדברי רמב"ן ור"ן וסיעתם). (ב) 2 התירוצים בגמ' שם הם אחד לר"ע ואחד לר"ש בן אלעזר (ואכן ר"ע חולק בקרקע). ועיין ראב"ן (בסוגיין; במהדורה החדשה - כרך ג' סי' תפז וסי' תצג) וראב"ה (שו"ת סי' אלף מו) שר"ע אינו סובר כר' אליעזר לעניין שבועת הפקדון, אע"פ ששניהם דורשים ריבוי ומיעוטי (וראה הערתנו החיצונית לב"ק קיז:).

ר' אלעזר (בן פדת). עיין שו"ת חת"ס (חו"מ ס"ס נה) לקושיית מהר"ם א"ש מנדה (ח).; ראה הערתנו לנדה.

לח. לא לך, לא לך וכו'. בסוגיין, ע"פ גרסתנו ופרש"י, נמצא פרטא דר' יהודה בוי"ו (חייב עכאו"א), ודר"מ בלא וי"ו (ובוי"ו פליגי אמוראי אליביה). וקשה מהסוגיה בקידושין (מד), שם מובאת ברייתא דידן, והגרסה לגבי פרטא דר' יהודה ללא וי"ו. ותו, ברש"י שם (ד"ה שבועה, וסביבו) יש קושי רב, שניאים דבריו כסותרים זה את זה; ראה הגהות וציונים במהדורת עוז והדר שם (אות ח. שגרסת הדפוס שם מורכבת מ-2 גרסאות חולקות. ביחוד יש חילוף ברש"י ד"ה שבועה, שבדפוס ישן הוא מתחיל ד"ה פרט וללא וי"ו. ומהרש"ל גרס בוי"ו; אך לגרסת מהרש"א ממנו ועד תחילת ד"ה אלא הוא דיבור אחד והכל ללא וי"ו; וראה להלן דברי עצמות יוסף. וכאמור, בעוז והדר הסבירו שהמדפיסים חיברו שתי ההגהות יחד; וע"י ההסבר בספר משוננינו ועד וילנא עמ' 87-86).

והנה, אם נתפס הגהת מהרש"א שם ברש"י (ע"ש), נמצא, שלר' יהודה פרטא הוא בלי וי"ו, וזה תואם את גרסת הגמ' שם; אך נמצאו הסוגיות סותרות. וכך העיר שם מהרש"א: "ודע שגירסת רש"י מהופכת כהא מדהתם; ואין לחוש בכך, כי כן דרכו לפרש במקום זה כך ובמקום אחר שינה פירושו". לכאורה י"ל - ע"פ דברי תוס' שם (ד"ה רבי יהודה) וכאן (ד"ה תא; וע"ע זבחים ל: תד"ה עריות) שמצאנו שיש שתי גרסאות מהופכות בסוגיה - א"כ רש"י ראה זאת, ולפי שלא נחת להכריע בין הגרסאות פירש כל סוגיה לפי הגרסה שמצא בה. ויסוד ההתלבטות בין הגרסאות (ואי ההכרעה ביניהן) מצד הסברה, נמצא בדברי תוס' בשתי הסוגיות, שפאן נראה שנתנו עדיפות לגרסת 'ספר ישן', שלר' יהודה 'ולא לך' כללא הוא (מכוח ההיא זבחים ל:; ראה להלן), שהו"ו מחברת, ובקידושין כתבו בשם ר"ת דאדרבה, בוי"ו משמע פרטא יותר, שנשבע לכל אחד. עיין גם במאירי כאן, "שהסוגיות מתבלבלות בכמה מקומות". [אגב, העירו בנחלת משה ובמהד' עוז והדר שם, שבמהרש"א נפלה ט"ס; ע"ש]. אך מהרש"ל כתב בחכמת שלמה (בקידושין): "בד"ה לא לך כו' כללא היא הס"ד ונ"ב פירוש כלל של ר"י הוא פרטו של ר"מ". וביאר בצורה לבנין (רבי משה זוננשיין; מודפס במהדורת עוז והדר אחרי מהרש"א), שכוונתו שאין קושי בין דברי רש"י בשבועות ובקידושין. גמגמת רש"י שם בסוף הדברים (ד"ה לא לך לא לך) לפרש כללו של ר"מ ופרטו; דבריו מתייחסים לדעת ר"מ - ללא וי"ו הוא פרט (כשמואל); וצריך טעם מדוע פרש"י כדבריו; ואולי כי הסוגיה שם בדעת ריש לקיש, בר פלוגתיה דר' יוחנן; וצ"ב), עם וי"ו הוא כלל, ור' יהודה להפך - כבסוגיין בשבועות. ואילו דבריו בתחילה (בדפוס ד"ה שבועה, כגרסת מהרש"א; בדפוסים הישנים ד"ה פרט) - שגם וי"ו הוא פרט - מסבירים את שיטת ר' יהודה. לכל זה כיוון מהרש"ל בדבריו הקצרים (שבדיבור 'לא לך לא לך' בא רש"י להסביר פרטו של ר"מ והוא כללו של ר' יהודה), לפי צוהר לבנין. ולפי זה, פשוט שיש להגיה בברייתא בקידושין כלפנינו בשבועות ולהוסיף וי"ו בדברי ר' יהודה. אך לא ראיתי שהעירו על כך (ולא מצאתי כתי"י שגרס כן. באתר אוצר כתבי יד תלמודיים 2 כת"י, ובהם ללא וי"ו, כדלפנינו - כת"י מינכן; וכת"י וטיקן 111-110). ובעצמות יוסף (בקידושין) גרס ברש"י שם (ד"ה פרט) 'לא לך' בלי וי"ו (שלא כגרסת מהרש"ל) וכתב דקאי אר"מ (דפרטי ידיה בלא וי"ו), ור' יהודה פליג וס"ל איפכא (בוי"ו הוא פרטא טפי); וכבשבועות. ונמצאו כל דברי רש"י בקידושין - לר' מאיר (והגרסה ברש"י ללא וי"ו). ולדבריו ג"כ יש לשנות הגרסה בברייתא בגמ' שם (שלא כהשתבשה בעקבות דברי רש"י, שראו המעתיקים ברש"י בלא וי"ו ועפ"ז הגיהו בגמ'). [העיר, שאין זו הבנת תוס' ברש"י, שפתבו שבדבריו באו לפרש דברי ר' יהודה. והסביר, שלפי הבנתם נקט רש"י אליבא דר' יהודה כדי להתאים הסוגיה עם הסוגיה בזבחים (ל: דלר' יהודה טפי הווי כללא בלא וי"ו (כקושיית תוס' בשבועות ובזבחים)].

כאמור, בזבחים (ל: עולף מן הגמ' (בדיון אליבא דר' יהודה) דבלא וי"ו מסתבר יותר דהווי פרטא, דאמרינן התם "או דילמא 'כזית וכזית' לר' יהודה פרטא הוי וכל שפן 'כזית כזית' (קושיית תוס' כאן ובזבחים. וכן משמע קצת מלשון הגמ' כאן בעניין זה, 'יל"ש 'כזית כזית' ול"ש 'כזית וכזית' פרטא הוי", אם נניח שנקט ההוא דפשיטא ברישא). ע"י מש"כ בתוס' כאן ובזבחים. ורמב"ן כתב, שאכן 'כזית וכזית' בוי"ו כללא הוא, בלא וי"ו משמע יותר פרטא, כדקי"ל בכל התורה וי"ו מחבר ומוסיף על עניין ראשון. והכא פליגי ר"מ ור' יהודה בשבועה, האם הו"ו מחברת ועושה אותם אחד והוויא כללא כדבעלמא (ר"מ; דאי הוויא פרטא נמצא דלא אישתבע אלא אקמא), או שמושכת את 'שבועה' לכל אחד ואחד (ר'מוסיף על עניין ראשון; ר' יהודה). לפי זה, מדוע הגמ' משווה דברי רבי לגבי 'כזית וכזית' לסוגייתנו (לתרץ משנתנו, שנקטה וי"וין כפרטי, לשמואל)? לכאורה י"ל משום דק"ו הוא: אם בני"ר החיבור דעלמא סבר רבי דפרטי היא ומחלקת - כ"ש בוי"וין דסוגיין (שהו"ו מושכת 'שבועה' לכל אחד). [והא דמוקמינן מתני' כרבי ולא אמרינן בפשטות 'רבי יהודה היא' (קושיית תד"ה הכא גרס) - משום דהכי מרָחַף טפי לאוקומה, עיין תורת חיים וכוס השועות. ושמא י"ל עוד, דמהדינן לאוקומה כר"מ דסתם משנה ר"מ, ומאחר דאפיקתה מר"מ ניחא לאוקומה כרבי שסידר המשנה וקָטַם כאן כך (ראה להלן)].

עוד בזה. לגבי הפסיקה במחלוקת התנאים, ר"ן (נדרים סו. פז:; קידושין יט: בדפי ר"ף) כתב שהלכה כר"ש. ורמב"ם פסק כן לגבי קידושין (אישות ה, כו), אך לא לגבי נדרים (ד, יא) ושבועות (ז, י). ובכס"מ (בהל' נדרים) הקשה, וכתב: "ואפשר לומר שטעם רבינו דמהדינן דבקדושין סתם לן תנא כר"ש ובשבועות הפקדון סתם לן תנא דלא כוותיה אמרינן ראה רבי דבריו של ר' שמעון בקידושין ודברי ר' יהודה בשבועות הפקדון" וכו' (ובנדרים פסק כבשבועות, ע"ש בכס"מ). והסבירו בפני יהושע (קידושין מו. ד"ה אמר רבה, ובדיבור הסמוך לו) ובהערות הרב יוסף שלום אלישיב (מס' שבועות), שבקידושין ודאי רוצה לקדשה וידע שאין מתקדשת בפחות מש"פ, ונדאי פָּנָן שהקידושין בצירוף 2 התמרות ולא לבטלה; משא"כ בשבועות, חייב על כל אחת כל שלא אמר 'כולכם'. עיין בזה עוד בביתור הלכה (מכון הלכה ברורה).

לט. רוב העברות. עיין תוס' (ד"ה שנאמר) ורמב"ן, שעל כל העברות שבפסוק ("אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף", הושע ד, ב) נפרעים מכל העולם; וכאמור בקידושין (ג). דמשום עריות - אף לחודיהו - אָבְלָה הארץ. אמנם דרגתן של אותן עברות כאן - והיחס ביניהן לבין שבועה - אינם מבווארים דָּקָם, וקשה להכריע מלשון הראשונים. עיין רמב"ן, ואת דבריו ביאר הרשב"א בהערה שבמהדורתו (מס' 44), שבכל שאר עברות, גם כרתות - ולכאורה כוונתו גם לעברות החמורות שעליהן 'אָבְלָה הארץ' - רשעים דמשפחה בין חמור ולא בדיניה, ורשעים דעלמא בין קל (וציין לחי' ר"ן). מאידך, ר"א מלצר הגיה בלשון רמב"ן (מובא במהדורת מכוון מערבא), ששבועה חמורה משאר לאוים אך לא מכרתות אלא כמותם. ולכאורה כוונתו גם לעברות שעליהן "אבלה הארץ", לומר שהן ממש כשבועה לעניין עונש האחרים (והקשה הרב הרש"ר, דא"כ למה נזדעזע העולם דווקא על שבועה?). ולדברי הרב הרש"ר, לא התפרש מה בין הנך עברות שעליהן 'אבלה הארץ' ובין שאר העברות. [אמנם ייתכן שאין כוונת הרא"ז מלצר והרב הרש"ר כלל לדון ביחס שבין שבועה ובין שאר עברות דהוא קרא, אלא בין שבועה ובין שאר חייבי כרת. וצ"ע]. ובמרומי שדה (על תד"ה שנאמר) כתב ששאר העברות שעליהן 'אבלה הארץ' ונפרעים מכל העולם הוא רק כשהדור פרוץ בהן, כאמור בההוא קרא (הושע ד, ב) "פָּרְצוּ, אך על שבועה - בכל אופן.

וצדיקים פטורים. עיין ר"ן (יח: בדפי ר"ף), שכתב שהצדיקים הנזכרים כאן הם אלו שלא יכלו למחות. וכן מפורש בתורת חיים: "צדיקים ורשעים" דהכא לאו בעובדי עבירה ועושה מצנה איירי, אלא אותן שמחפין עליו במשפחתו קרי להו רשעים שבמשפחתו, דלאו בקורבה תליא מילתא, כדאמר רבי שמעון: אם הוא חטא משפחתו מה חטאת? אלא לפי (כנדצ"ל; ימ"מ) שביני משפחתו יש להן חלק בעבירה זו, שמחפין עליו; ולכן תרגם אונקלוס 'ובסעודה' ולא תרגם 'זבורעותיה' כמ"ש בעלמא. ואתו שאין מחפין עליו במשפחתו קרי להו 'צדיקים שבמשפחתו'. ואף על גב דאמר רבי שמעון 'אין לך משפחה שיש בה לסטים שאין כולה לסטים' כולה' לאו דוקא נקט, אלא רובה קאמר". לכאורה בזה יש ליישב את הקושיה ממשכת שבת (נה). שגם הצדיקים נענשים בחטאי הרשעים. והיינו, ששם היה בידם למחות (כאמור שם), ואינם כצדיקים דהכא (אע"פ "שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו", כלשון הגמ' שם). עוד יש לומר, ששם הרשעים קטאו בעברות החמורות כעין "אלה וכחש ורצוח" וכו', שעליהן גם הצדיקים נענשים בדין הקל. אך זה ניתן להיאמר אם נסביר כדברי ר"א מלצר בדעת רמב"ן ולפמש"כ לעיל בסמוך, שעברות אלו דינן כשבועה; אך לפי גרסתנו ברמב"ן, כפי שהסבירה הרב הרש"ר, שבועה חמורה לעניין זה מכל העברות - ולמה נפרעו שם מן הצדיקים בעונש חמור, ולא זו בלבד, אלא שאף מהם התחילה הפורענות? הקשה כן רבי יעקב שאול מאיזמיר בספר קול יעקב (ה'תק"כ; סוף דרוש יא); וכתב שיש לדחוק שבגמ' בשבת קטאו בשבועה (ע"ש), כתב זאת בדעת ר"י מ'גוש, שאינו מפרש כר"ן; ראה להלן). ולכאורה, לפמש"כ לעיל בשם מרומי שדה ל"ק, ד"ל דבשבת מדובר שהיו פרוצים בעברות החמורות (אותן שעליהן 'אָבְלָה הארץ', וכאמור) ולכן אז נענשים עליהן הצדיקים כמו בשבועה דעלמא. כאמור, ר"י מ'גוש אינו מסכים עם הסבר זה של ר"ן ותו"ח, ומפרש ש'צדיקים' שבסוגיין כפשוטו, ואף שהיה להם למחות. עליו הקשה בעל קול יעקב (הנ"ל) את הקושיה ממשכת שבת וכדלעיל. ועל מה שכתב שם הקשה הרב חיד"א (חדרי בטן, דרוש לשבת תשובה וענייני ר"ה; דברים אחרים דרוש כ); וכתב שם להסביר את שיטת ר"י מ'גוש, ע"ש. וכתב ליישב בדוחק, שסוגייתנו מתייחסת לעונש המגיע לאדם מִצָּעַם העברה ההיא; והרשעים "בדין קל" פירושו שמלבד עונשם על שלא מחו "עוד מגיע להם מעונש העבירה קצת", וצדיקים שהיה בידם למחות פטורים, ואמנם "חייבים עונש המגיע למי שאינו מוחה, אבל לא מעונש העבירה". [אך "ובשבועה קָלָם מגיע להם מעונש העבירה, ואפילו הצדיקים ואין בידם למחות]. וזהו "וְכִשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו", איש (רשע) בעוון אחיו - ממש בעונו (וחיוב זה בעונש-אותה-עברה הוא מצד הערבות, ולכן הוא דווקא למי שבידו למחות). אך בגמ' בשבת ועוד, מדובר על העונש המגיע על אי-המחאה (ולא על עצם העברה), שאפילו צדיק נידון בעונש חמור על כך (אף שעל עצם העברה פטור, כאמור). ע"ש. [ע"ע מאמרו של הרב ישראל שציפנסקי (אור המזרח כ, עמ' 292-306)].

עוד שם, כל ישראל עֲבָרִים זה בזה וכו'. עוד יש לברר את היחס שבין ערבות זו ובין מחלוקת ר' יהודה ור' נחמיה בסנהדרין (מג:), שלדעת ר' יהודה נענשים על הנסתרות, ולדעת ר' נחמיה אין נענשים. עיין שם במהרש"א ובעיני יעקב; וראה הערתנו החיצונית בסוטה (לז:).

לט. מדגישים לו שנשבע רק על דעת ב"ד וכו'. "על דעת המקום ועל דעת ב"ד", לשון הברייתא (לט). אך לעיל (כט). ובנדרים (כה). הגרסה "על דעתנו ועל דעת ב"ד". והקשה מהרש"א (לעיל כט. בח"א), שהרי ב"ד הם שמשביעים אותו, וא"כ 'על דעתנו' היינו 'על דעת ב"ד'! לכן הכריע כגרסת סוגייתנו. וכך נקט המגיה שעל הגליון לעיל ובנדרים. אך רמב"ם (הל' שבועות יא, יח) נקט "על דעתנו ועל דעת בית דין" (ושם ב, טז נקט רק "על דעתנו"), וכן כתב בשו"ע (חור"פ ז, כ); וכן הוא במאירי (לעיל ובנדרים). ולקושיית מהרש"א, בשיטה מקובצת בנדרים הביא שני פירושים (ודחה את הראשון), וז"ל: "בשלושה בית דין קאמר: 'אלא על דעתנו' - שאנו שלוחי בית דין, ועל דעת המשלחים אותנו להשביעכם. ותימה, אמאי משביעי ליה על ידי שליחות? ונראה לפרש: 'על דעתנו' - אנחנו בית דין; 'ועל דעת בית דין' של מעלה, דיהיב ליה כח לְמִשְׁבְּיעִי".

לרב, התובע שתי כסף תובע את הערך ("שווה"), ולשמואל תובע את החומר ("דווקא"). כמבואר בסוגיה וברש"י (ועיין מהדורת שוטנשטיין, מ. הערה 5).

אך אם טענו מטבעות טבועות כולן ממין הטענה וכו'. אף לשמואל, כדמוקים אליביה ר' אלעזר "בשְׂטַעְנֵוּ בדינר מטבעות", ופרש"י (ד"ה דינר מטבעות): "טבועה במטבע צורה, ולא טענו משקל, וזה הודה לו מטבע, ואע"פ שזו כסף וזו נחשת - ממין הטענה היא, דכולהו מטבע נינהו". בתוס' (מ. ד"ה בטוענו) הקשו על רש"י שש קושיות: 1. לגבי שתי [מעות] כסף לי בידך 'אין לך בידי אלא פרוטה' שפטור, אמרה הגמ' לשמואל הוא מפני שאין ההודאה ממין הטענה! וא"ת ששם הוא מפני שאינם טבועים - א"כ חסרה הטענה משתי כסף, שיש לנכות ממנה שכר ההטבעה, וכך מטעם זה יש לפטור לשמואל! 2. 'בטוענו מטבעות' משמע שעד כאן הסוגיה לא דיברה במטבעות; והרי סתם 'שתי כסף' (הנזכר במשנה) טבועים הם! 3. הגמ' ממשכה 'וקא משמע לן דפרוטה בכלל מטבע איתא', ומשמע שהוא החידוש היחיד; ואולם לפי דרכו של רש"י, גם בשאר המטבעות הוא חידוש גדול, דחשיבי ממין הטענה אף לשמואל אע"פ שאינם מין אחד! 4. הן אפילו עָבַד גדול ועבד קטן (ב"מ ק). נחשב שאין ההודאה ממין הטענה, וכן לגבי מנורה גדולה ומנורה קטנה (להלן מג.), אע"פ שצוּרְתָם שווה! 5. לשון 'בדינר מטבעות' אין משמע 'דינר טבוע'. 6. בברייתא ד'דינר זה זהו' שבסמוך הגרסה בספרים 'פטור', ורש"י לשיטתו דחק להגיה 'חייב'. ולכאורה, לשיטת רש"י, יש להשיב קושיה 5 מבוססות על גרסתנו בגמ'. אולם ריטב"א כתב שגרסת רש"י 'בטוענו דינר מוטבעות', ולפ"ז אין מקום לקושיה זו. לכאורה, בתחילת הסוגיה נמי מדובר במטבעות, אלא שאז לא תבע מטבעות, אלא - לשמואל - "דווקא קתני", את החומר (כדאוקימנא לעיל מיניה); לעומת סיפא דקתני בה "שהכל מין מטבע אחת הן" ומכאן למד ר' אלעזר שטענו כסף צורה, דינר מוטבעות, כלומר מטבע או מטבעות בשווייה (עיין מהרש"א: "ואף על גב דהשתא נמי לא איירי בגוונא חדא, דרישא איירי בדווקא לשמואל וסיפא איירי במטבעות - אין זה דוחק, כיון דמפרש לה בסיפא 'שהכל מין מטבע אחת היא'; אבל אי היה איירי רישא בדווקא לשמואל וסיפא בשוה הוא דחוק"). ובזה נענו קושיות 1-2 (וע"ע הערת המהדיר לריטב"א, מס' 155). ולקושיה 3, "לכא' י"ל שאכן גם בשאר מטבעות הוא חידוש, אלא דנקטה הגמ' החידוש הגדול שביניהן, שאפילו פרוטת נחושת בכלל מטבע איתא (ולשון הגמ' אינה בהכרח שלגבי פרוטה הוא החידוש היחיד; אלא שלגבי כל המטבעות חידוש אחד הוא, ולגבי פרוטה הוא החידוש הגדול). ולקושיה 5, רש"י עצמו כתב ("ה"ג בתוספתא") שזו הגרסה שמצא בתוספתא, וא"כ לא המציא גרסה מדעתו. וכדברי רש"י נמצא לפנינו בתוספתא מהדורת רמ"ש צוקרמנדל (פרק ה. במהדורת הרב שטיינלץ - ה, ט). ולקושיה 4, לכאורה יש לחלק, שהרי בין עבד גדול ובין עבד קטן יש נפק"מ, וכן בין מנורה גדולה ובין מנורה קטנה; אך דינר מוטבעות אין נפק"מ אם ישלם דינר, בשש מעות או ב-192 פרוטות, שהכל ערך אחד (והרי בטוענו דינר מוטבעות טוענו ערך אף לשמואל, כאמור); שאין המטבעות עומדות לשימוש אלא לְעֶרְכָן. ואי דמיא, טפי דמיא למנורה בת 10 ליטרין שיכול לגוררה ולהעמידה על 5 דלקמן (מג.).

וברש"י על המשנה (לח: ד"ה אין לך בידי אלא פרוטה), לגבי 'אין לך בידי אלא פרוטה', פירש שם כפי שמעמידים בסוגיה אליבא דשמואל, "שאיין ההודאה ממין הטענה, שזה טענו כסף וזה הודה לו נחשת; וכגון שלא טענו לו שתי מעות של מטבע אלא משקלו; אם טענו מטבע הרי הודה לו במטבע, כדלקמן". ועמד בזה בתוספות יוס"טוב (ו, א ד"ה כיצד שתי כסף), והביא שיטת רשב"א (מ). שלהלכה, אף שבמחלוקת רב ושמואל לגבי כפירת טענה פוסקים כרב (דהא תניא כוותיה), לגבי 'דווקא' ו'שווה' פוסקים כשמואל (דדווקא קתני), ע"ש. ובר"ן (יט. בדפי ר"ף) הביא דבריו

וכתב עליהם: "ואף על פי שאין זה נח לי, לשניה דרש"י ז"ל דיקא לי הכי, שפירשה למשנתנו אליבא דשמואל". אך בתוס' יו"ט הקשה, שבמשנה בב"מ (נה. ד"ה והטענה) פרש"י כשמואל, אף ביחס לשיעור הכפירה! על כן הסיק בתוס' יו"ט, שרש"י סובר כשמואל בתרומתו (ע"ש שהסביר מדוע). ועוד כתב לפרש, שמשנתנו מתפרשת בפשוט לדעת רב (כדאמרין בסוגיין) ולכן רש"י לא הוצרך לְבַאֲרָה לשיטתו; אך שמואל צריכה פירושו, ולכן פִּרְשָׁה.

מ: נתבע חייטים והודה בשעורים פטור. ובהערות השוליים. לגבי התְּפִיָּסָה ראה הערתנו החיצונית בב"ק (לה:). ולגבי טעמו של רבה בר נתן, כתב רש"י שם (ד"ה פטור): "פטור - אף ממני שעורין, דהא אמר ליה תובע 'לאו שעורין יהי לך'; ואחולי מחיל גביה". וכן בתוס' שם (סד"ה לימא). ועיין שם אוצר מפרשי התלמוד (עמ' שצד-תג) דיון ארוך בעניין טעמיו של רבה בר נתן. ונזכיר גם דברי הטור (ח"מ סי' פח): "וכתב א"א הרא"ש ז"ל: דוקא כשאמר לו 'הלוייתך חֲטִיין באותו יום ובאותה שעה' והלה אומר 'שעורים היו', דאם איתא שהלוהו שניהם היה טוען שניהם, כיון שבפעם אחת הִלְהוּ, אלא ודאי הודה שלא הִלְהוּ לו שעורים. דאי לא תימא הכי פשיטא שהוא חייב, שאין אדם מוחל על שאר תביעותיו אם לא תבע אלא אחד".

שבועת היסט. באופן פשוט, תוקנה בימי רב נחמן. כ"כ רש"י להלן (מח: ד"ה הא שאר). על הסתירה בדברי רש"י, ראה בזה בהערותנו החיצונית להלן (מח:). ועיין התקנות בישראל כרך א (עמ' תכז-תלז).

שבועת היסט. ר"ף (ב"מ ד: בדפיו), רא"ש (סי' ח) ועוד פסק כלישנא קמא, ולא כרב חביבא. עיין בירור הלכה, שפן דעת רוב הפוסקים. וטעמם, דסוגיין דב"מ (ה.) לגבי רועה משמע שנשבעים אף ללא דררא דממונא. אך לדעת ר"ת (מא. ד"ה ומאן) אין הכרע, ולכן בלי 'דררא דממונא' אין להשביע, מִסְפָּק; אך לא היה מוחה בדיונים המשביעים. ובב"מ נחשב שהיה דררא דממונא, כיוון שהיו רגילים למסור לו בכל יום; ועוד, דהא איכא סהדי דאֲכָל תרי מינייהו.

מא. לא בשבועה דרבנן וכו'. לכאורה, נפק"מ נוספת בין שבועה דאורייתא לבין דרבנן, מובאת ברש"י בכתובות (פח. ד"ה לידי): דאורייתא היא בשם (או בכינוי) ובנקיטת ס"ת (או תפילין), משא"כ בשבועה דרבנן. אלא שמצאנו לרש"י עצמו שבגיטין (לה. ד"ה חוץ לב"ד) כתב לגבי שבועת אלמנה (הבאה לגבות מהיתומים, והנפרע מהם צריך שבועה דרבנן) שבב"ד הוא בשם ובנקיטת חפץ! וכתב מרדכי (רמז תשסה) שרש"י בגיטין חזר בו מדבריו בכתובות. ואמנם דברי רש"י בגיטין עצמו צריכים ביאור, שכתב על אותה שבועה "ושבועת דיינין של תורה היא" - והרי מדובר בשבועה דרבנן! ותיירצו שם אחרונים (מהרש"ל; ריעב"ץ) שכוונתו שהיא חמורה כשל תורה (שלא כשבועה חוץ לב"ד). ועל הקושיא מדברי רש"י בגיטין לדבריו בכתובות, חילקו בדעתו בהגהות מיימוניות (הל' שבועות א אות ה), במגיני שלמה (כתובות שם) ובבית אהרן (גיטין שם), בשבועות דרבנן (בב"ד) - בין אלו שהן מדינא (הן בנקיטת חפץ ובשם), ובין אלו שהן להפיס דעת התובע (כההיא דכתובות). ראה הערתנו החיצונית בגיטין. [ומ"מ, ביחס לסוגייתנו, לשאלה מדוע לא הזכירה סוגייתנו נקיטת חפץ, כתב רמב"ן (וכ"ה ברשב"א ובר"ן): "לא קשיא, דאנן לאו אֲטַכְסִיסי שבועה קיימינן, אלא אדיני שבועה, לומר אם החמירו בה כשל תורה"]. ובעניין ההבדלים בין השבועות עיין עוד שו"ע ח"מ פז (ט-ג).

הפוך שבועה אל התובע לבקשת הנתבע רק בשבועה דרבנן ולמר ב"ר אשי אף דאורייתא. בדעת רש"י, למדו ראשונים מדבריו בכתובות (פז: ד"ה שבועה דאורייתא) שאף בשבועת הנשבעים ונוטלים (עי' להלן מח: הופכים השבועה אל הנתבע לבקשת התובע (רמב"ן ורשב"א כאן, ור"ן כ. בדפי ר"ף, ע"ש). זאת בניגוד לשיטת ר"ף בכתובות, המובא בראשונים הנ"ל; עיין בדבריהם.

מא: 'פרעתיך בפני פלוני ופלוני' וכו' רבא: פטור. ובהערות השוליים הובא מבבא בתרא, ותיורין א שבתוס'. ראה עוד בהערותנו החיצונית לב"ב (קע.). [ולדעת רמב"ן (שכתבנו שם), כאן פטר רבא (לפי רבי) כשיש עדים אחרים שאמרו שפרע. ועיין רמב"ן כאן].

מב. בדין 'סְטָרְאֵי'. לרב פפא לא איתרע שטרא חוץ מ'נתת לי לקנות שוורים ופרעתיך באטליו'. הסביר ריטב"א: "דכיון דאיך אמר ליה 'לאו אַתְּרִי יבת לי ומתוריי שקלת?' ושתק ליה אלא דאמר 'סְטָרְאֵי נִינְהוּ' מכלל דמודה ליה, וכיון שכן - רגלים לְכַבֵּר קצת דכיון דזוזי דהאי שטרא אוזפיה לצורך תורי ומתוריי גופייהו שקל הני זוזי - דמאותה הִלְאָה דתורי פרע ליה".

שם. אך אם לא פרע בעדים הַמְלוּוה נאמן ב'מיגו'. יש להוסיף, כי בעלמא שְׁלִיחֵי-לְפָרוּע שפָּרַע ולא דרש תחילה השטר - חייב לשלם (לא כרב אשי, שרק אם ציווהו לקחת השטר קודם. כתובות פה.).

נשבעים לקטן וכו' וכו' אליעזר בן יעקב שגם בבנו אינו מעיז פניו. מחלוקת רבא"י ורבנן היא אף בגדול (ר"ח; רש"י גיטין נא: ד"ה אלא, ע"ש, ובכתובות יח:). ראה הערתנו שם בס"ד, אלא שבברייתא מדובר בקטן, ולכן הטענה נקראת שם "טענת עצמו" (ע"פ תוס' כתובות שם. ד"ה אלא, בדעת רש"י).

מב: אין נשבעים על קרקע, על עבד ועל שטר וכו'. למרבה ההפתעה, המקור לפטור אלו משבועת המודה במקצת אינו מפורש בגמ'; הפותחת דווקא ב'תשלומי כפל מנלן' (וכן נעדר מהסוגיה המקבילה בב"מ נז:). א) טרם נברר זאת, נעיר לגבי שבועת שומרי-חנינם; שנלמדת בסוגייתנו (ובב"מ נז:). מְקָרָא קמא, 'כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור', בכלל ופרט וכלל. הנה בב"ק (סג.) תְּקַלֵּךְ רַאשׁוֹנִים. לדעת תוס' שם (ד"ה למה; ב"מ סוף נז:); לעיל ד: ד"ה ר"ע בתיורין ב), למסקנה שם כפל ושבועת-שומרי-חנינם (אולי כוונתם גם לשבועת המודה במקצת, ראה להלן) למדים ממקור אחד, מ"על כל דבר פשע", שהרי בפסוק זה נאמרו שבועה, "עַד אֱלֹהִים יבא דבר שניהם", וגם כפל, "ישלם שנים לרעהו"; ובריבוי ומיעוט וריבוי (כפי שדדש שם למסקנה, וכמובא כאן בסוף תד"ה על. עי' בתוס' בב"ק לנפק"מ הלכתית לגבי כפל). וכן בתוס' רא"ש כאן. אך נראה שרש"י בב"ק (ד"ה ואי ס"ד) שיטה אחרת בזה - כפל ושבועה אינם למדים מאותה דרשה, אלא כמובא בסוגייתנו ובב"מ (נז:): כפל מ"על כל דבר פשע" ריבויים ומיעוטים כנ"ל; ושבועת שומרי-חנינם מ"כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים" בכלל ופרט וכלל. ע"פ מחזה אברהם (לרבי אברהם עבר יפה) בב"ק, כוס הישועות שם, תפארת שמואל שם ועוד. אך בלחם אבירים שם כתב שרש"י מסכים עם בעלי התוס' שְׁכַפֵּל ושבועה הכל אחד (ע"ש כיצד יש לפרש את לשון רש"י שם לאור זאת). וע"ע חידושי ר' נחום (ב"ק שם אות טו). ב) לעניינינו - שבועת המודה במקצת. כאמור, אין מפורש בגמ' באף מקום מניין נלמד פטור עבדים, שטרות וקרקעות ממנה. אמירה זו נכונה לפי גרסתנו, שהגמ' בסוגיין פותחת במלים "תשלומי כפל מנלן" ומדלגת על הרישא של המשנה, בעניין שבועת המודה במקצת. אך מדברי רבנו חננאל כאן נמצא שלא גרס בתחילת סוגיית הגמ' אלא "מנהני מילי", ולכן הוא מפרש ששאלת הגמ' היא "מנהני מילי שְׁאֵלוּ כולן אין נשבעין עליהם". וכן נמצא בדקדוקי סופרים. גם ר"י מיגש (מובא בשטמ"ק בב"ק סג.) גרס כן, ועפ"ז ביאר שמהפסוק "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים" למדים לעניין שבועת שומרי-חנינם; ומ"על כל דבר פשע" - שבועת המודה במקצת וכיוצא בה (משם נלמד גם כפל). וכ"כ רבנו עובדיה מברטנורא על המשנה (שבועת מוב"מ וכפל מ"על כל דבר פשע", ושבועת ש"ח מ"כי יתן"). [ונמצא, כי לשיטת תוס' בב"ק (הנ"ל - סג. ד"ה למה; ועוד), כפל, שומרי-חנינם והמודה במקצת למדים מפסוק אחד.] וזו לשון ר"ן בחידושו (ב"מ ד:): "והני מיעוטי (דכפל - ימ"מ) נמי גבי שבועה דמודה-מקצת כתיבי, דהיינו 'אשר יאמר כי הוא זה', כי היכי דמעטינן להו מפפל ממעטינן להו משבועה ואפי' למאן דדרשי רבוי ומיעוטי" (וכן עיין רמב"ן שם). וראה להלן בדעת ר' מאיר. אמנם, מדברי המאירי נראה שלא למד כן, אלא שגם שבועת המודה במקצת נלמדת מהפסוק הראשון, וזו לשונו: "מן התורה אין נשבעין עליהם, לא בהודאת מקצת ולא ביעד אחד, ולא בשומר; ופירושה בגמ' ממה שאמר 'כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים'...". ובשיטה זו הלך הסמ"ע בביאורו לשו"ע (ח"מ צה, ס"ק א), שצ"ע דרשת "כי יתן איש" כמקור לשלילת השבועה מעבדים, משטרות ומקרקעות (ולא חילק בין סוגי השבועות). ולכאורה, תוס' (לעיל ד: ד"ה ר"ע; ב"מ ד: ד"ה אין נשבעין [השני?]) ועוד - שהתקשו מניין לר"ע פטור קרקעות משבועת מודה-מקצת (וכן תוס' וריבם מהראשונים לגבי דעת ר"מ, כגון רשב"א ב"מ ק: וב"ק צו: - הלכו ג"כ בשיטה זו (וראה לעיל לז: הערתנו החיצונית ביחס לזה); שהרי לשיטת ר"י מיגש וסיעתו הנ"ל לכאורה פשוט ואין מקום לקושיה, שהרי הלימוד מ"על כל דבר פשע" הוא, כאמור, ריבוי ומיעוט וריבוי (ב"ק סג.), וכדברי ר"ן הנ"ל (אמנם ראה להלן). על כן, לכאורה, תוס' וסיעתם למדים שבועת מודה-מקצת מ"כי יתן" כדברי הסמ"ע, ודרשה זו היא כלל ופרט וכלל, ויש מקום להקשות לגבי הדורש ריבויים ומיעוטים. ג) שיטת רבי מאיר (כמוזכר בהערות השוליים). על משנת "המחליף פרה בחמור וילדה", הסיקו בגמ' בב"מ (ק: ק) שסובר הוא שאין המודה במקצת נשבע על עבדים, אם כי הוכיחו (מן המשנה כאן בסמוך, מג.) שעל קרקעות אינו נשבע. טעמו לא התפרש בגמ'; וכתבו

בתוס' (שם ד"ה רבי מאיר וד"ה דלמא; שם ד: ד"ה ואין), שר"מ דורש ריבויים ומיעוטים וממעט רק שטרות, ויש לו מיעוט מיוחד לעבדים (שלא התפרש מהיכן, וכפי שכתבו הם בשיטת ר"ע, ראה הערתנו החיצונית לעיל לז:). ובתוס' רא"ש (ב"מ שם) כתב אחריו הַיָּאוּ תִירוּן תוֹס' הַנ"ל: "ועוד" לל דרשי כללי ופרטי, והא דממעטין בכלי תלמודא עבדים מהיקשא דקרקעות - היינו למאן דאמר 'כללא קמא דוקא', וממעטין כלל דלא דמי ליה בשני צדדים, ועבדים לא דאמו למטלטלין אלא בצד אחד, ואף על פי שהוא מטלטלין וגופו ממון - זה אינו כי אם צד אחד והוקשו לקרקעות לקנייה לכמה דברים, ומאן דאית ליה 'כללא בתרא דוקא' מרבי כל דמי ליה מחד צד, ור' מאיר סבר כללא בתרא דוקא". כוונתו, שבעירובין (כח). חלקו תנאים לגבי 'כלל ופרט וכלל' האם 'כללא קמא דוקא' ולמדים בצמצום, כמו 'כלל ופרט', אלא שהכלל האחרון מרבה מה שדומה מאוד לפרטים; או 'כללא בתרא דוקא', ולמדים באופן גורף יותר, כמו 'פרט וכלל', והכלל הראשון ממעט מה שדמינו לפרטים קטן מדי. ר"מ, לשיטה זו, סובר 'כללא בתרא דוקא' ומרבה לשבועה גם עבדים, שרובן מתמעטים מפני שלמ"ד 'כללא קמא דוקא' נדרש דמיון גדול יותר לפרטים (ע"ע נזיר לה: תד"ה מכדי). ורשב"א (ב"ק שם) כתב: "דלענין קנייה הרי הן כקרקע, וכדתנן בפרק האשה ניקנית (קידושין כב: 'עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה'; ואף על פי שר' מאיר משוה אותן למטלטלין בידי שבועה וגזלה - לא לכל דיניהן משוה אותן, דלקנייה הוקשו לדברי הכל לשדה אחוזה". אך בתוס' בב"ק (צו: ד"ה המחליף) נקטו שר"מ אינו מקיש עבדים לקרקעות, ועל כן לא מיעט עבדים כקרקעות. ועיין פני יהושע שם שפָּתְמָה על דבריהם. ובשו"ת דברי מלכיאל (חלק ו סי' עט; עמ' ריז) כתב, שמש"כ תוס' בב"ק שיעבד אינו נקנה בכסף, הוא רק לריש לקיש (שמטלטלים נקנים במשיכה מן התורה; ב"מ מז:); שהרי לר' יוחנן דבר תורה מעות קונות אף מיטלטלין, ותיקנו שלא יקנו שמא יאמר המוכר 'נשרפו חֲטִיף בעלייה' (כלומר לא יטרח להציל מה שברשותו, שכבר קיבל הכסף וכקנוי לקונה), ואין זה שייך בעבד שיכול להציל את עצמו, וגם מצווה להצילו, שהרי חייב במצוות כאשה (וא"כ ודאי נקנה בכסף). וס"ל לתוס' שר"מ סובר כר"ל; ומה שהקשה בפני"ד א"כ מילתא דר"ל כתנא, כבר איתא שם בב"מ בהדיא דמילתיה כתנא ור"ש ס"ל מעות קונות (וא"כ נוכל לומר דר"מ נמי ס"ל הכי, ולא מייית לה הש"ס שם, שלא רצה להאריך"). וכתב שאין לומר שס"ל לתוס' שר"מ סובר כר' יוחנן ועבד נקנה בכסף. והרי לנו עד פה, שכל ההסברים בדעת ר"מ, שהובאו כאן מדברי הראשונים (יש לו מיעוט מיוחד לעבדים; 'כללא בתרא דוקא'; אינו מקיש לקרקעות, לענין שבועה או בכלל), מניחים שפֶּטְרוּ שבועת המודה במקצת נלמד בכלל ופרט וכלל. לכאורה, זה תואם את דברי המאירי והסמ"ע המובאים לעיל - וכפי שצוין, מסתבר שתוס' (ועוד) הלכו ג"כ בשיטה זו - שהדרשה היא מ"כי יתן איש" בכלל ופרט וכלל. אך לר"י מיגש ולרמב"ן, שפרטי שבועת המודה במקצת נלמדים מ"על כל דבר פשע" (כמובא בהרחבה למעלה), הרי מסקנת הגמ' בב"ק (סג). שאין הלימוד ב'כלל ופרט וכלל' אלא ב'ריבוי ומיעוט וריבוי'; וא"כ כיצד יש ליישב את שיטת ר"מ? לכאורה ניתן יהיה לפתור את העניין באחת הדרכים הבאות: 1. ר"מ אינו לומד פרטי שבועת מוב"מ מ"על כל דבר פשע" אלא מ"כי יתן איש". 2. לומד מ"על כל דבר פשע", אך אין הכרח לדרוש בריבוי ומיעוט וריבוי. בכיוון השני המוצע, אפשר להיאחז בדברי פני יהושע (ב"ק סג; ב"מ נז:). שהגמ' בב"ק (שם) לגבי "על כל דבר פשע" דחתה את הלימוד מכלל ופרט וכלל בכך שאז יתמעטו עופות (אין נבלתם מטמאה במשא); אולם דחיה זו שייכת רק למ"ד בעירובין 'כללא קמא דוקא' ומצריך דמיון גדול יותר לפרטים ('שני צדדים'); אך לדין 'כללא בתרא דוקא' וליתא להיאחז פירכא כלל, ושפיר ילפינן מכלל ופרט וכלל, ומרבינן כל הדומה לפרט בחד צד (מיטלטל וגופו ממון חשיב חד), ושפיר איתרבו עופות לכפל בלאו הכי. ע"ש. וא"כ, לכאורה, ר"י מיגש וסיעתו יוכלו לתלות את שיטת ר"מ (לכל הפחות) בלימוד מכלל ופרט וכלל מ"על כל דבר פשע", וכדברי בעל פני", שסוגיין דעלמא הכי אתאי, ויאמרו שיש לו מיעוט מיוחד לעבדים או שאינו מקיש עבדים לקרקעות לענין זה (כאחד התירושים שלעיל). [אגב אורחין, נמצינו למדים, שחלוקים תוס' רא"ש עם פני יהושע, האם לרבנן ולסוגיין דעלמא 'כללא קמא דוקא' (תוס' רא"ש) או 'כללא בתרא דוקא' (פני"). ובתוס' בניזיר (לה: ד"ה מכדי) כתבו שהסוגיה שם סוברת כמ"ד כללא בתרא דוקא. וצ"ב.] (ד לכאורה, מלשון ר"י מיגש הנ"ל ('הפסוק השני שהוא 'על כל דבר פשע' בא לשלול כל השבועות מהן כמו מודה במקצת שהוא יוצא מן 'אשר יאמר כי הוא זה' וכיוצא בה'), נראה שגם לענין שבועת ע"ד אחד התמעטו כמאן. ובתוס' (כתובות פח. דיבור ראשון) הסבירו ש"כפירות שיעבדו קרקעות לא מצינו בשום מקום ביינו שבועה, והלכך גבי ע"ד אחד את לן למפירתה".

עבדים. לכאורה קשה בלשון הדרשה: "יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות". אם יש היקש לקרקעות, למה נצרך מיעוט מיוחד לעבדים? ואם נצרך כאן מיעוט מיוחד מסיבה מסוימת, למה צריך להזכיר כאן את ההיקש? כתב רשב"א (ב"ק סג. ד"ה חד), שהעבדים אינם מתמעטים מכוח הפסוק ומתוך הקריטריונים הנזכרים - דבר המיטלטל וגופו ממון - שהרי גם הם מיטלטלים וגופם ממון, ולכן לולי ההיקש לקרקעות לא היינו ממעטים אותם. ועדיין יש להסביר, א"כ, מדוע נצרך המיעוט ואין די בעצם ההיקש לקרקעות? בשו"ת דברי מלכיאל (ח"א לח, אות יא, ע"ש) הסביר, שההיקש של עבדים לקרקעות נאמר לענייני קניינים (לכן התמעטו בזה מדין הונאה, ב"מ נו:). ולא לכל העניינים, שהרי אין פוסלים גט הפתוב על בשר העבד כקרקע מדין דבר המחובר (עיין גיטין כ:), וכן לענין הכשר לקבלת טומאה ולענין שבת אין שייך כלל לומר דאדם יהא כקרקע בשביל שדומה לקרקע גבי קניינים. ולכן, באמרום 'יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות' אין הכוונה שיצאו מצד ההיקש; אלא "הכוונה הוא שאנו מוציאים עבדים כמעין הפרט יחד עם קרקע, כיון שמצינו שהשווהם הכתוב לקרקע גבי קניינים - ה"נ דמו להדיא עד שאינם כעין הפרט דכסף וכלים".

ר"ש, על בהמת הקדש שבעליה חייב באחריותה נשבעים וכו'. כתב רש"י בטעמו, דס"ל דבר הגורם לממון כממון דמי. אמנם בבבא מציעא (נח:). נראה שנדרש הדבר מפסוקים, "בה' וכחש" בעמיתו וכחש" ע"ש. אלא ע"פ רש"י שם וכאן נראה להסביר, שסברתו הבסיסית של ר"ש היא מדין דבר הגורם לממון. אלא שעדיין אפשר לטעון שכיוון שיש להקדש חלק בו אי אפשר להישבע עליו, כיוון שהקדש התמעט מזרת הכתוב (מ"דעהו"), ואף שגורם לממון. לכן בא הפסוק. ואולי מהכא נפקא ליה לר"ש בעלמא דדבר הגורם לממון כממון דמי. ומצאתי שבהערות הר"ש אלישיב (בב"מ) הקשה ג"כ קושיא זו, וכתב דאיצטריך קרא לרבנן ולשבועת הפקדון כגון שקפץ ונשבע (לומר שחייב לכו"ע בקדשים שחייב באחריותם). אך כתב דמשמע מהגמ' שם שהדרשה לר"ש; ועל כן כתב "ע"כ דמכאן רואים שר"ש לא מסברא קאמר להא דגורם לממון כממון, אלא יליף לה מדרשה זו". ע"ש.

מג. מנורה עבה בת 10 ליטרין. לשון ריטב"א: "דמנורת בת עשר ובת חמש ליטרין לחיובא דקתני לא מחמת דגדולות וקטנות במדה היא, אלא לענין עוביה של מנורה, שזה טוענו מנורה עבה וזה טוענו מנורה דקה, ואשמעינן דכי האי גוונא - שאין ביניהם שינוי צורה אחרת - ממין הטענה הוא, הואיל ויכול לגוררה ולהעמידה על בת חמש ליטרין ותהא צורתה בגדלות וקטנות כמו בתחילה; וכל שכן דשמעינן מינה למנורה של חוליות ולאזורה דלייפא". עיין גם ר"י מיגאש: "נהי דמגרדה עד דחסר משקלה, אבל בקומתה וברחבה אינו יכול למעטה אלא עד שיתחנה ויעשה אותה מתחלתה מנורה, שנמצאת אותה מנורה שמנורה אחרת היא...".

מג: (תוספת מב"מ לד:). בב"מ א"ד הונא ששומר האומר שפשע ובה לשלם יישבע שאינה ברשותו דחיישינן שמא עיניו נתן בה. ומקשים עליו ממשנתנו, "שמא יישבע זה ויוציא הלה את הפקדון": הן נשבע שאינה ברשותו, מהיכן יוצא את המשכון? אביי: יטען שמצאו אחרי השבועה. רב יוסף: פטר עצמו משבועה זו בעדים שנגבה (והחשש במשנה, שיטרח וימצא את הגנב). רב אשי (דבסוגיין נמי וכן המסקנה): אכן נשבע שאינה ברשותו, והמשנה באה להקדים שבועתו זו לשבועת הלווה לגבי שווייו.

(תוספת) ר' אליעזר ור' עקיבא. בב"מ (פ:). תנן דעה נוספת בשומר משכון - ר' יהודה: בהלוואת מעות - שומר חנים; פירות - שומר שכר (שאצלו היו נרקבים).

מד. בעל-חוב קונה את המשכון כשמשפך אחרי תביעה בב"ד. סוגיה זו מופיעה גם בבבא מציעא (פב:). ושם, בהערותנו החיצונית, הובאה קושיית תוס' שמסוגיית אחרות עולה שדברי ר' יצחק אמורים גם כשמשכנו בשעת הלוואתו (גיטין לז; פסחים לא:). ושם הובא בשם רמב"ן ור"ן, שדברי הגמ' בסוגייתנו בעניין זה נאמרו בדרך דיחוי בעלמא או מפני שר' יצחק לא הבהיר דבר זה בפירושו. ובשם תוס', שכיוון שלא בשעת הלוואתו קונה את המשכון לגמרי מדברי יצחק, במשכנו בשעת הלוואתו (אף שאין קניין) יש שעבוד חזק שדי' בו להיחשב כקנוי לו במקצת לעניינים האמורים בסוגיית בפסחים ובגיטין. ראה שם באורך, ושם הובאו מדברי האחרונים בזה.

מה: קצב סכום ויש ופוח מהו. כשכיר כן אומן, כמתבאר בסוגיה (מ"מ הל' שכירות יא, ח), אלא שבאומן החזקת החפץ נותנת לו את היתרון, ואי לא מייתי בעל-הבית ראייה אומן נאמן בלא שבועה (ריטב"א). אך ברמב"ם (שם) נראה שמחלק בין שכיר ובין אומן, שבאומן לא תיקנו שבועת שכיר אלא בעה"ב נשבע היסט ופטור; עיין בשיטתו בבירור הלכה (מכון הלכה ברורה, מו).

ללא עדים. עוד בגמ' כאן (הזכרנו בפנים לעיל מא.): המפקיד אצל חברו בשטר, רמי בר חמא: צריך להחזירו בעדים. ומלשון הגמ' עולה שכן דעת רבא ג"כ. אך בבבא בתרא (ע:): אמר השומר נאמן! כתבו שם ראשונים בשם רבנו חננאל דבסוגיין לא נאמרו הדברים אלא דרך דיחוי, ועי' רשב"ם שם (עא). ד"ה אמר רבא שאין הכרח ללמוד דבר זה משתיקת רבא (אף אם נאמר ש'מלל דתרוויהו ס"ל' קאי נמי אהמפקיד בשטר) אלא מדברי רמי בר חמא (ע"ש רמב"ן ורשב"א וריטב"א שתמהו על פירוש זה). ובתוס' (ד"ה בשטר) כתבו בשם ר"ת, שבסוגיין המפקיד בשטר חייב - אם אינו נשבע. ורשב"א כתב, דבסוגיין חייב להחזיר בעדים רק מדינא, כלומר - בטענת 'החזרתים לך' אין כדי לפטרו, משום דא"ל 'שטרך בידי מאי בעי?'; אך למעשה כיון דהימניה רחמנא בשבועת השומריין - חזרנו לומר דאף המפקיד אצל חברו בשטר נאמן לומר 'החזרת' במגו ד'אנסור', ובסוגיין דב"ב "מאי נאמן? - נאמן בשבועה". ובהערתנו בב"ב הארכנו מעט. מתוך כך העלו מפרשים שאין דברי סוגיין כפשטם להלכה לגבי שבועת שומרים, אלא ישנה בכל אופן ולא רק כשהפקיד בשטר (עי' רמב"ן ורשב"א שהאריכו בזה, וכתבו להוכיח מסוגיות אחרות (כגון ב"ק קו: ה) הטוען טענת גנב באבדה) שדברי רמב"ח כאן אינם בדיוק אלא דרך דחיה ואינם להלכה. ראה הערתנו החיצונית להלן מט.).

מו. בזמנו יישבע בעה"ב לאומן ויפטור (שמואל). כתב רמב"ם (שכירות יז, ז) על שבועה זו: "דבר זה תקנת חכמים הוא, כדי שלא ילך השכיר בפחי נפש". שמואל. לדעת תוס' (ד"ה לא קצצתי, וכ"נ מסתימת דברי רי"ף כו: בדפיו) ובעל המאור (שם) מדובר כאן רק כשאומר שלא פרע עדיין, והוא מודה במקצת ומחויב שבועה דאורייתא. אך כתבו ר"י מיגש (מה). ורמב"ם (הל' שכירות יא, ז) שמדובר אף כשאין שבועה דאורייתא (וכגון שאומר 'הילך' או שפרע). וכתבו במהדורת שוטנשטיין (הערה 1), שרש"י כר"י מיגש וכן רוב הראשונים. אך בהערות הרב אלישיב כתבו שרש"י כר"י.

מו: בדבר שאין נהוג להשאל ולהשכיר. הקשו בתוס' (דיבור ראשון ד"ה בקונטרס גרס'; ב"מ קטז. ד"ה והא רבא): כאן (ע"פ גרסת רש"י ד"ה הג' ולא אמרן, וכ"כ רבי יוסף הלוי אבן מינאש) עולה שנאמן כל עוד אין צירוף כל התנאים הנזכרים יחד עם היות החפץ בלתי מקובל להשאלה (והם: חפץ שמקובל להטמינו, אדם העשוי להטמין חפציו, ובעה"ב העשוי למכור כליו, ובעה"ב טוען 'השאלתי לו'), ורק בהצטרף כל התנאים אינו נאמן. לעומת זאת, בסמוך (ובב"מ שם) אמרין דרבא אפיק זוגא דסרבלא וספרא דאגדתא מיתומים "דבררים העשויין להשאל ולהשכיר", ומשמע שדי בזה ואין המחזיק נאמן לטעון שקנה אותם! ר"ת: יש לגרוס כאן להפך, כגרסת רבנו חננאל (ורי"ף כו: בדפיו, עי' גם ב"מ ע: בדפיו), "ובכולהו לא אמרן... אבל דברים העשויים להשאל ולהשכיר אינו נאמן", באופן ש'דברים העשויים להשאל' הוא תנאי יחיד שדי בו כדי לשלול נאמנות המחזיק (ואפי' טוען בעה"ב 'גנובים הם'. ושאר התנאים שנזכרו כאן, נצרכים יחד במקרה שהחפץ אינו עשוי להשאלה). וכ"כ רמב"ן ועוד; וכ"פ רמב"ם (הל' טוען ונטען ט, ד). [אך כתבו עוד בתוס', שר"ח עצמו מפרש כפרש"י; והעירו שהדבר קשה מגרסתו של ר"ח עצמה]. ולרש"י ור"י מינאש, נצטרך לדחוק שבמעשה המובא כאן ושם שרבא הוציא מיתומים מספריים לצמר וספר-אגדה, ראו את אביהם יוצא והחפצים תחת כנפיו והיו בזה את כל התנאים שבסוגיית נגזל דהכא (רא"ש סי' ה' ובתוספותיו, ר"ן כח. בדפי רי"ף, ושיניהם ציינו שאין משמע כן מסתימת לשון הגמ'). ובתומים (סי' צ ס"ק ח, ע"ש) כתב שיש ליישב דברי רש"י, שפשידוע שאדם זה רגיל להשאל ולהשכיר די שיהא החפץ מקובל להשאלה ולהשכרה, ואין נאמן הטוען 'לקוח בידי', ובה מדובר במעשה דרבא. ובסוגיין דנגזל מדובר שאין ידוע האם האדם רגיל להשאל, או נצרכים כל התנאים יחד כדי להוציא את החפץ מחזקתו. ח"ל: "...ואם כן אתי שפיר דברי רש"י, ודאי סבירא ליה באיכא הנך תרתי - הכלי עשוי להשאל וגברא רגיל להשאל - לכולי עלמא נאמן דשאלים, ואין צריך לשום ריעותא. רק הא דבעינן הכא כל הני ריעותא - באיך רגיל להשאל, ובעינן כל הני ריעותא לברר היתחיל להשאלו וזהו תחילת שאלתו, ועל זה מהני כל הנך ריעותא, אבל באם הכלי אין עומד להשאל לא מהני כל הריעותא, דאנן סהדי דלא השאלו". ע"ש עוד באורך. ע"ע בירור הלכה (מכון הלכה ברורה) כאן. עוד הביאו רביה בתוס' (כאן) מב"ב (לו). ש'הגודרות אין להן חזקה", אלמא אפילו זה אומר 'גנובין', בדבר העשוי להשאל ולהשכיר אין המחזיק נאמן. והרי טענת 'גנובין' היא אחד התנאים שבסוגייתנו המחזק את נאמנות המחזיק, ולרש"י לכאורה היה בזה די כדי שיהיה נאמן! ותיירץ בהערות רבי יוסף שלום אלישיב (כאן), דלרש"י י"ל דשאני כלים העשויין להשאל ולהשכיר מגודרות, דגודרות הרי באות מעצמן, "א"כ הרי אין להבעלים שום עצה שלא ימצאו ביד אחר, ולכן תקנת העולם הני שהבא להוציא מחזקת מראיקמא הרי עליו להביא ראיה בעדים שלחקם... אך בכלים וחפצים, אף שעשויים להשאל ולהשכיר, מ"מ יש עצה בזה, ועל הבעלים לדאוג לראייה בעדים או כת"י שהפלים הגיעו לשני רק בשאלה".

בדבר שאין נהוג להשאל ולהשכיר. עוד בזה עיין ב"מ (קטז). וראה הערתנו שם בס"ד.

הנחבל וכו' במקום שאינו יכול לחבול בעצמו ולא היה אחר נוטל בלי שבועה. לכאורה הוא דינו של רבי אחא, ההולך לפי אומדנא (לעיל לד.), וראה הערתנו לסנהדרין לו:). אך כתבו ראשונים שפאן הוא אף לרבנן, כיוון שאין אף אפשרות אחרת, שהרי אינו יכול לנשוך עצמו בגב, ולא היה אחר עימם; ובדברי רבי אחא מדובר כשיש אפשרות שניזוק מדבר אחר (יד רמ"ה סנהדרין לו:ז, ע"ש באורך). ובדיני נפשות כהאי גוונא נחלקו: ביד רמ"ה (שם) כתב שעדות כזאת פסולה, והוא בכלל דברי ר' יוסי הגלילי (לעיל לג: לד). שעדות ממון מתקיימת בידיעה בלא ראייה משא"כ בעדות נפשות. אך בתוס' (לעיל לד.) סד"ה (דאי) כתבו שזו אומדנא חזקה ומועילה אף בנפשות לכו"ע, וכגון שעלתה לו נשיכה על ראשו וניקב קרום של מוח ומת - נהרג עליו (וההוא מעשה דשמעון בן שטח לעיל לד. - פליגא; או: לא דמי להא, שבו אין האומדן מוכרח, דשמא ההרוג דקר עצמו והרוף לקח את הסכין ממנו). עיין בירור הלכה כאן [והביאו שלדעת רמב"ם דין שבועת הנחבל מבוסס על קנס דרבנן, ועפ"ז הסביר בחסדי דוד (תוספתא שבועות ו, ב) שאף דין זה שנוטל ללא שבועה מבוסס על קנס. וכתבו בבירור הלכה שגם מדברי הב"ח משמע שדינים אלו הם מכוח תקנה].

המחויב שבועת תורה וחשוד על שבועה. אך בשבועה דרבנן לא, דתקנתא לתקנתא לא עבדינן. וכל שכן שבועת היסט (ב"מ ה. ע"ש). וע"ע אנציקלופדיה תלמודית, חשוד על השבועה ציונים 529-555. ורש"י פירש לעיל (מא. ד"ה שבועה דאורייתא): "שבועה דרבנן - הא דרב נחמן" (שבועת היסט). אך הוא הדין לשאר שבועות דרבנן. וכן כתב ש"ך (ח"מ מז ס"ק ל, בעניין היפוך שבועה לבקשת הנתבע) בשיטתו, שהכוונה שהסוגיה עוסקת אף בשבועת היסט, ודאי שהיא כוללת גם שאר שבועות דרבנן, שהרי לא אמרו "מאי איכא בין שבועה דאורייתא לדרב נחמן". וע"ע אנציקלופדיה תלמודית ערך חשוד על השבועה (כרך יח; ציונים 575-595), ושם לגבי שבועת הנוטלים (ציון 750 ואילך).

שבועת ביטוי להבא. דעת רש"י (ד"ה שבועת בטי) שאין בה כדי לפסלו; אך רבנו תם חולק ופוסל (תוס' ד"ה אבל שבועת בטי. להרחבה בעניין זה עי' אנצ"ת שם ציון 80-43).

ואפילו גזלן-דרבנן. ובהערות השיליים כמפורט בסנהדרין (כד: כז:): ובחושן משפט (סימן לד). מאירי; רמב"ם (הל' טוען ונטען ב, ב): "וכן כל הפסול לעדות משום עברה - בין בפסלות של תורה, כגון בעלי רבית ואוכלי נבלות וגזלנין, בין בפסלות של דבריהם, כגון משחק בקוביא ומפריחי יונים - הרי הוא חשוד על השבועה"; וש"ע (ח"מ צב, ג); עי' תוס' בב"מ (ה: ד"ה דחשוד) ואנצ"ת (חשוד על השבועה, בעיקר ציונים 134-149).

מו. ר' יוסי: יחלוקו וכו'. גרסתנו במשנה לפנינו (מה). הפוכה, ובגמ' שאלו 'היכי תנן?' (עי' רש"י), ואמרו שר' יוסי הוא האומר יחלוקו; ושכדבריו פסק רב נחמן (עי' רש"י מוח. ד"ה אליבא דר"מ; ראב"ן, במהד' החדשה סי' תצה, וראב"ה, שו"ת אלף מו). וכן יש גרסה בדק"ס במשנה. ועי' להלן (מוח). "לדבריו דר' מאיר קאמר". אכן, לכאורה, ר"נ לטעמיה (ראה הערתנו החיצונית להלן מוח:); אלא ששאר האמוראים שבסוגיה - רב ושמואל ור' אמי, המסבירים דעת מ"ה 'חזרה שבועה למקומה' - נוקטים שר' יוסי אמר דבר זה, ולכן חלקו בביאור דבריו, כדק"ל (גיטין סז). ר' יוסי נמוקו עמו והלכה כמותו מול חבריו (עירובין מו: ע"ש).

ר' אבא: משלם. "מתוך שאינו יכול לישבע משלם". כתב רשב"א שרב ושמואל חולקים מכל וכל על כלל זה שר' אבא: "דבר ושמואל לית להו דר' אבא, אלא כל שמחויב שבועה ואינו יכול לישבע - זוהי היכא דקיימי קיימי... וכ"ש לדידהו בשניהם חשודים, דמדינא כל שחשוד ליה חזרה שבועה לסיני

אלא שהתקינו שיהא שכנגדו נשבע ונוטל, וכי חשוד מוקמינן ליה אדיניה חוזי היכא דקיימי קיימי. וכן הדין לרב ושמואל בכל מחויב שבועה ואינו יכול לישבע, כמודה מקצת ואומר 'חמשינן ידענא וחמשינן לא ידענא', אי נמי עד אחד מעידו שהוא חייב לו והלא אומר 'איני יודע', וכן בנסכא דר' אבא - חזרה שבועה לסיני. וכן משמע מדברי רי"ף (כט: בדפיו), תוס' (ב"ב לד. ד"ה הוי, ועוד), רשב"ם (ב"ב לד: דיבור ראשון; ולכאורה למד כן בדעת רש"י, שכן דברי רש"י כאן בעניין זה, בד"ה ואין אדם, מצוטטים במדויק ברשב"ם שם), ועוד. אך באופן אחר כתב הגר"א (ח"מ צב ס"ק יח, בליקוטים) **בדעת תוס'** (ד"ה מתוך, ובב"מ צז: ד"ה ה"ג), שהכל - הן ר' אבא (שבסוגיו חזרה שבועה למחויב לה), הן רב ושמואל (שחזרה שבועה לסיני) והן רב נחמן (שיחלוקו) - מודים בכלל של "המחויב שבועה ואינו יכול להישבע משלם"; שכמה סוגיות נוקטות כן (ב"מ צח, לעיל לב; ב"ב לד. ועוד). וחלקו האם כלל זה נוהג גם בשבועות שאינן מן התורה. "והענין, כי כולחו אית להו דר' אבא; אלא דר' אבא ס"ל דוקא בדאורייתא, לכן לר"מ הוי מחויב שבועה ואינו יכול לישבע, ומשלם, דהנתבע מחויב שבועה מדאורייתא, משא"כ התובע. ורב ושמואל ס"ל אפי' בדרבנן, כמ"ש ביתומים וכן ס"ל בכיצא, לכן ס"ל במתני' דפטור, כיון שנתהפכה השבועה על התובע ואינו יכול לישבע מפסיד. וכן ס"ל ר' יוסי (ור"ג), אלא דסובר כיון ששניהן אינן יכולין לישבע כל אחד מפסיד החצי. ע"ע ר"ן (כט: בדפי רי"ף; אנצ"ת חשוד על השבועה ציונים 670-676), וע"ע תפארת ישראל בעז (ס"ק ג). רוב הפוסקים פסקו כר' אבא (רי"ף, רשב"ם ועוד), עיין בירור הלכה (ציון ב). ע"ע אנצ"ת חשוד על השבועה (ציונים 430-451, ועוד שם).

מז: אותו לווה ומלווים שונים - כבמשנתנו, יגבר שניהם ממנו. "היינו מתניתינן". לגבי השבועות כתב **רמב"ן**: "פרש"י ז"ל דכי היכי דבמתני' אחד מהם נוטל ממנו שלא כדון, ואפ"ה משלם לשניהם - ה"נ לא שנה. ולפי זה לא למדנו שישבע אא"כ אמר 'אשתבע לי' כשאר כל השטרות (לעיל מא). אבל **רבינו הגדול** ז"ל (רי"ף, ל: בדפיו) כתב דהיינו מתניתינן לגמרי ונשבעין ונוטלינן".

שתי כתות עדים שהכחישו זו את זו וכו'. ראה באורך בהערותנו לסנהדרין (כו). בס"ד, על פסול עדים מוכחשים לעדות; ובעניין עד כנגד עד.

מח: יישבע בעה"ב היסט. ע"פ רש"י במשנה (מה). אך להלן (מח: ד"ה הא שאר) כתב ש"בימי התנאים עדיין לא תיקנו שבועת היסט, כי בימי רב נחמן תיקנוה! עמדו בזה **רמב"ן** ור"ן בריש פרקין (מד:), עי' מה שכתבו בשיטתו, שכל שבועה דרבנן נקראת היסט, אלא שבבועת היסט דכופר-בכל לא נתקנה עד שבא רב נחמן ותקנה. **ובתורת חיים** (שם מח. ובב"מ כו:) כתב דשבועת היסט (להיפטר מתשלום) בימי התנאים נתקנה, אך לא תיקנה אלא היכא דמסתבר טעמא כההיא דחנוני ושולחני, ואתא רב נחמן והוסיף ותיקן בכל תביעות שבעולם. ע"ש שהסביר. וזו לשון **ריטב"א**: "אמר לך רש"י ז"ל, דנהי דלא נתקנה עדיין בימי חכמי המשנה בכל הכופרים בכל, בזו של חנוני ושל שולחני נתקנה מפני תיקון העולם". והזכירו זאת בהערותנו לב"מ (ה:). ראה גם: התקנות בישראל א עמ' תל-תלב (בשיטת רש"י).

ומודה ר' יהודה כשהפירות ברה"ר, אין מוחזק. [כל האמור לגבי חנוני ופירות, הדין כיוצא בו אצל שולחני ומעות]. ע"י ביאור **ריטב"א** לשיטת רש"י את דברי ר' יהודה בבבביתא, שאומר ר' יהודה: אימתי אני מודה שצריך להישבע וכו'. וכל מחלוקת ר' יהודה ורבנן התבארה שם בדעת רש"י היטב, ע"ש. וטעם השבועה בחנוני ובשולחני היא מפני תיקון העולם, "כדי שלא יקפידו חננים מלתת פירותיהם קודם שיקבלו מעות", ו"שלא יקפידו לקוחות להקדים סלע שלהם קודם שיקבלו מעות". אך **ריטב"א** עצמו מקשה על דברי רש"י ומפרש אחרת, ע"ש, ע"ע רי"ף (לא). בדפיו, ושם נדפס גם פירוש מורחב שלו על כך).

או מירושיו. לגבי מה שקשה מכאן על רב אסי, שאמר בערכין (כב). שאין מוציאים מנכסי יתומים לכתובת אשה, ראה הערתנו החיצונית בכתובות (פז). או בגיטין (לד:).

ר' יוחנן בן ברוקה: אפילו נולד הפן אחר מות אביו נשבע שלא מצא שובר (במשנה לעיל מה). רבנו עובדיה מברטנורא.

מח: להלכה לא הוכרע וכו'. כתב רבנו חננאל: "כתב **רבינו האי גאון** זצ"ל: מנהג הראשונים מאחרי סתימת התלמוד לדון כרב ושמואל, שאין אדם מוריש שבועתו לבניו... ואע"ג דאמר רב חמא דיינא דעבד כר' אלעזר עבד - לא משגחין בהאי סברא". אך כתב רי"ף (לב. בדפיו) - ובעקבותיו ראשונים רבים - שלכתחילה עושים כרב ושמואל (עיין **רא"ש** סי' יב"ג. מלשונו: "מדאמר רב נחמן 'הבו דלא לוסף עלה' וכן רב פפא... דאמוראי בתראי ניהו, וסברי הכי 'הבו דלא לוסף עלה' - שמעינן דסברי אף על גב דלית הלכתא כרב ושמואל ללמוד מדין זה דבר אחר הדומה לו - מכל מקום בדין זה לא רצו לבטל דבריהם"); ובדיעבד העושה כר' אלעזר מה שעשה עשוי (וכן פסקו **רמב"ם** הל' מלווה יז, ג ושו"ע חו"מ קח, יא). ומכאן נמצא כי הבינו רוב הראשונים **בדעת רב נחמן**, שאף שפסק כרבי יוסי דאמר יחלוקו (לעיל מז. מח. ורש"י ד"ה אליבא דר"מ, ועי' ראב"ן וראבי"ה) בששניהם חשודים על השבועה, ובסמוך (מח). נמי אמרינן דלית ליה דרב ושמואל - לא רצה לבטל דבריהם למעשה במקרה שבו דיברו, ביתומים מן היתומים; ונלמד זה מדבריו 'הבו דלא לוסף עלה' (רא"ש הנ"ל ועוד). אמנם **בחזון איש** (חו"מ ח, תחילת יג) כתב, ע"פ פשוטו לשון הגמ' בסמוך (מח.), שרב נחמן אמר 'הבו דלא לוסף עלה' רק אליבא דמאן דפסק כרבי מאיר (שחזרה שבועה למקומה); אך הוא עצמו פוסק כר' יוסי (יחלוקו) אף ביתומים מן היתומים. וקצת משמע כן מלשון **רשב"ם** (ב"ב לד: דיבור ראשון, שם פסק כר' אבא שהמחויב שבועה שאינו יכול להישבע משלם), שאף ביתומים מן היתומים רק בדיעבד קי"ל כרב ושמואל (ולא לכתחילה). ע"ע תוס' (מז. ד"ה מתוך; ב"מ צז: ד"ה ה"ג).

וביחס לדברי **רב פפא**, שאין לקרוע את השטר ולא לגבות בו, יש להביא את דברי **רא"ש** (שם): "פירוש, ב"ד או אפטרופוס שלהן, כל זמן שלא בא לידי דין - אין מחויבים לקרועו, הואיל ובתחלה עבדינן כרב ושמואל כל זמן שלא בא לידי דין. דנדיא אם בא לפני הדיין צריך לפסוק לכתחלה כרב ושמואל, וא"כ מחויב הוא לקרועו; אבל ב"ד, שהן אביהן של יתומין, או אפטרופוס - מניחין השטר ברשות היתומים, וכשיגדלו היתומים ויכולין לישבע - שמא יזדמן להם דיין שישביעם ויגבה להם חובו".

לגלגל שבועה. [גלגול שבועה הוזכר לעיל מ:; ושם בס"ד הבאנו מקורו בהערת השוליים].

מט: והשומר... ונשבע. בהערת השוליים הובא מדברי רמי בר חמא לעיל (מה:), שחידש ששבועת השומרים אינה אלא במפקיד בטרם (אחרת יש לו 'מיגו' שיכול לומר 'לחד"מ' או 'החזרתיו'). והראשונים שם תמהו מאוד על כך (וראה הערתנו לעיל מה: וב"ב ע. ביחס למפקיד אצל חברו בטרם צריך להחזיר לו בעדים). מלשון רמב"ן: "מעתי קשיא לן הא שמעתא טובא, דנדיא שבועת השומרים דחייב רחמנא אפי' בלא עדים ובלא שטר נמי היא, וכן כתבו כל המחברים!" וריטב"א "זוהי תימה דהא לא איתמר בשום דוכתא". וצינו לגמ' בב"ק (קו:): לגבי הטוען טענת גנב באבדה - לאור דברי רמי בר חמא לעיל הוא בלתי מציאותי. ולכן דחו דברי סוגיה זו מהלכה. **ריטב"א** כתב: "וי"ל דאין הכי נמי, וסוגיין דהכא פליגא אסוגיין דעלמא". והסביר שאע"ג דבעלמא נקטינן דלא כרמב"ח אין לדחות את מימרת האמוראים (מה:): ביחס לשבועת שכיר (שבסברה נצרך רמי בר חמא לחדש דבר זה), "דגבי שכיר, דתקנתא דרבנן היא, הכל מודים דאמרינן 'מיגו' לאוקמיה אדינא דאורייתא" (שאם לא שכרו בעדים פטור בעה"ב ואין תקנת שכיר להישבע וליטול). **ורמב"ן** (לעיל שם) כתב שרבה בסוגיה לעיל לא הסכים עם רמי בר חמא, ורמי בר חמא עצמו לא אמר חידוש זה כדבר ברור אלא מתוך הדיון במאמרי האמוראים בעניין שכיר, ואפילו שיבח הוא את רב ששת על הברייתא שמצא כסתירה למאמרי האמוראים הנ"ל בשכיר (ושמפני כן מסיירה - לפי הקושיה - את הצורך לדחוק לחדש ששבועת השומרים רק במפקיד בטרם).

נשבע ופטור. ואם רצה לשלם, הפלג - לכשימצא הגנב - יהא שלו (ב"מ לג: לה). ע"ש בפרטי הדין, וכן ב"ק קח:).